

Diakoniatyö Kuusamon seurakunnassa 1945–1972

Itä-Suomen yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Teologian osasto

Läntisen teologian koulutusohjelma

Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma

Kevät 2013

Heikki Korva

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto	
Tekijät – Author Heikki Sakari Korva			
Työn nimi – Title Diakoniatyö Kuusamon seurakunnassa 1945–1972			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Kirkkohistoria	Pro gradu -tutkielma	30.4.2013	76
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Kuopion hiippakunta kehotti vuonna 1893 seurakuntia ottamaan ensi askelen seurakuntadiakoniassa perustamalla diakoniakassan. Koillismaalla sijaitsevassa köyhässä Kuusamossa kassa perustettiin seuraavan vuoden heinäkuussa. Varoja kertyi kuitenkin hitaasti. Piispat kehottivat kuusamolaisia tehokkaampaan toimintaan diakonia-asiassa, mikä ei kuitenkaan johtanut toivottuun tulokseen. Seurakunta kuului peränpitäjiin Kuopion, sittemmin Oulun hiippakunnassa. Seurakuntien velvollisuutena oli myös palkata diakonissoja sairaanhoito- ja huoltotyöhön. Kuusamon seurakunta esitti kunnalle 1918 yhteisen diakonissan palkkaamista. Kunta ei suostunut esitykseen, mutta vakinaisti samana vuonna kiertävän sairaanhoitajan viran valtion avustamana.</p> <p>Toisen maailmansodan aikana lähes kaikki Kuusamossa sijainneet rakennukset tuhoutuivat. Terveystenhoito-olot olivat heikot. Siksi kirkon yhteisin varoin Kuusamoon 1945 palkatut kaksi rajaseutusisarta tulivat tarpeeseen; samalla seurakunta ei pitkään aikaan nähnyt tarpeelliseksi perustaa omaa diakonissan virkaa. Rajaseutusisarten työ oli pitkälle 1960-luvulle saakka pääasiassa sairaanhoitoa. Vuodesta 1967 lähtien heidän asiakkaistaan pääosa oli muuta huoltoa tarvitsevia.</p> <p>Seurakuntaan perustettiin 1947 oma diakoniatoimikunta, jonka tehtävänä oli organisoida seurakunnan diakoniatyötä. Siihen kuului 12 jäsentä, joista enemmistö oli naisia kuten myöhemminkin. Se käsitteli kokouksissaan ennen muuta avustusasioita. Seurakuntalaiset saivat tarvitsemaansa apua esimerkiksi rakennushankkeisiinsa. Diakoniatoimikunta organisoiti vuosittain myös Yhteisvastuukeräyksen sekä joulupakettien jaon.</p> <p>Kuusamossa keskityttiin diakoniatyössä 1940-luvulla sairaanhoitoon ja avustusten jakamiseen. Seuraavalla vuosikymmenellä seurakunta alkoi tukea äitileiritoimintaa ja järjestää vanhusten kirkkopyhiä. 1960-luvulla seurakunnan ja kunnan yhteistyö avustustoiminnassa lisääntyi. Uusina toimintamuotoina aloitettiin vuosikymmenen lopulla vanhusten, vammaisten ja tyttökerhot sekä kehitysvammaisten rippikoulu.</p> <p>Seurakunta alkoi vuonna 1947 myöntää diakoniatyöhön talousarviovaroja. 1950-luvun loppupuolella ne olivat nykyrahassa noin 3 300 euroa. Vuonna 1971 summa oli kasvanut jo noin 54 410 euroon. Seurakunnan talous oli kohentunut. Niinpä Kuusamoon päätettiin vuonna 1972 yksityishenkilön aloitteesta perustaa oma seurakuntasisaren virka vuoden 1973 alusta.</p>			
Avainsanat: diakoniatyö, rajaseututyö, sairaanhoito, sosiaalihuolto			

Sisällys

Tutkimustehtävä.....	5
I Kuusamo 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan päättymiseen.....	7
1. Alue, väestö ja elinkeinot.....	7
2. Seurakunnan vaiheet.....	9
3. Köyhäinhoidon järjestelyt.....	11
4. Kotihoidosta sairaalahoitoon.....	14
5. Diakonian hidas juurtuminen syrjäseudulle.....	17
6. Kuusamolaiset sodissa.....	25
II Diakoniatyö järjestäytyy jälleenrakennusaikana 1945–1952.....	28
1. Sodasta toipuva Kuusamo.....	28
2. Siirtoseurakunnasta tavalliseksi seurakunnaksi.....	31
3. Ensimmäiset rajaseutusisaret ja diakoniatoimikunnan perustaminen.....	33
4. Diakoniatyön tulonlähteet.....	42
5. Taloudellista tukea kuusamolaisille.....	44
III Diakoniatyö löytää paikkansa 1953–1960.....	46
1. Kunta, väestö ja elinkeinot.....	46
2. Rakennushankkeiden rasittama seurakunta.....	48
3. Diakoniatyötä diakoniatoimikunnan organisoimana.....	49
4. Rajaseutusisarten työnkuva painottuu edelleen sairaanhoitoon.....	53
5. Diakoniatyön rahoitus ja Yhteisvastuukeräys.....	57
IV Monipuolistuva diakoniatyö 1961–1972.....	59
1. Kasvava ja kaupunkimaistuva Kuusamo.....	59
2. Seurakunta valmistelee uusien virkojen perustamista.....	61
3. Diakoniatyötä diakoniatoimikunnan johdolla.....	63
4. Diakoniatyön rahoitus ja Yhteisvastuukeräyksen tuotto.....	68
5. Avustustoiminta lisääntyy rajaseutusisarten tehtävissä.....	70
6. Käylän diakoniakylätoimikunta aktiivisena rajaseutupiirinsä alueella.....	74

V Tutkimustulokset.....	76
Liite: Rajaseutuisaret ja heidän toimintapiirinsä Kuusamossa 1945–1972.....	81
Taulukoiden luettelo.....	81
Lyhenteet.....	82
Lähteet ja kirjallisuus.....	83

Tutkimustehtävä

Selvitän tässä tutkimuksessa, millaista oli Kuusamon seurakunnan diakoniatyö vuosina 1945–1972. Tutkin, miten diakoniatyötä alettiin kehittää, mitä se kokonaisuudessaan sisälsi, millaisissa oloissa sitä tehtiin ja mitkä tekijät siihen vaikuttivat. Tutkin myös sitä, missä suhteessa Kuusamon diakoniatyö oli Oulun hiippakunnan ja kirkon kokonaistilanteeseen sekä koillisella rajaseudulla tehtyyn rajaseututyöhön. Varsinainen tutkimusajanjakso alkaa vuodesta 1945, jolloin Kuusamoon saatiin kaksi rajaseutusisarta. Päätymisajankohta on kansanterveyslain voimaansaattamisen vuosi 1972, jolloin sairaanhoito jäi virallisesti pois diakonissojen tehtävistä. Lisäksi samana vuonna seurakunta päätti oman seurakuntasisaren viran perustamisesta vuoden 1973 alusta alkaen.

Tutkimus perustuu pääasiassa Kuusamon kirkonarkiston lähteisiin, ennen muuta diakoniatyökertomuksiin, raja- ja seurakuntasisarien toimintakertomuksiin, hallintoelimien pöytäkirjoihin, piispantarkastusten pöytäkirjoihin sekä kertomuksiin seurakunnan tilasta. Kuusamon kaupunginarkiston lähteistä käytän erityisesti sosiaalihuolto- ja terveydenhuoltolautakuntien toimintakertomuksia sekä kunnalliskodin ja kunnansairaalan toimintakertomuksia. Oulun maakunta-arkiston aineistoista hyödynnän Oulun tuomiokapitulin arkistoa, Oulun tuomiorovastikunnan arkistoa ja Iin rovastikunnan arkistoa. Lisäksi käytän lähteinä Kuopion ja Oulun hiippakuntien kiertokirjeitä. Olen voinut myös haastatella yhtä rajaseutusisarena Kuusamossa toiminutta diakonissaa.

Merkittäviä aiheeseen liittyviä tutkimuksia oman tutkimukseni kannalta ovat Hannu Mustakallion *Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916* (2001), Timo Määtän ”*Sinne, missä hätä on suurin.*” *Lakisääteinen diakoniatyö Kalajoen rovastikunnassa 1944–1982* (2004) ja Liisa Penttisen pro gradu -tutkielma *Diakoniatyö Kuopion kaupunki- ja maaseurakunnassa 1893–1926* (2007). Lisäksi Virpi Mäkisen toimittamassa teoksessa *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä* (2002) on kaksi tutkimukseni kannalta merkittävää artikkelia: Hannu Mustakallion *Köyhät, sairaat ja kirkko – Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle* ja Mikko Malkavaaran *Sodasta laman kynnykselle – Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa*. Kuusamon seurakunnan historiaa valaisee merkittävimmin Seppo Ervastin teos *Kuusamon seurakunnan kolme vuosisataa* (1981). Kuusamon kunnan historiaan liittyvät Seppo Ervastin tutkimukset *Kuusamon historia* (1978) ja *Johdatus Kuusamon historiaan* (1997). Kuusamon kunnan tilannetta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla selvittää Matti Kyllönen tutkimuksissaan *Luonto, leipä ja valta* (2008) sekä *Vanhoillislestadiolaisia, vanhasuomalaisia ja maalaisliittolaisia* (2010). Sairaanhoidon historiasta kertovia tutkimuksia ovat Niilo Pesosen *Terveyden puolesta sairautta vastaan* (1980), joka käsittelee koko Suomen

sairaanhoidon, sekä Turo Mannisen *Pohjoisen Suomen sairaanhoidon historia* (1998). Raha-arvojen suhteuttamisessa euroihin käytän Suomen Pankin Rahamuseon laskuria.

Tutkimukseni ensimmäinen pääluke on taustaluke, jossa käsittelen aihetta 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan päättymiseen. Aiempaa tutkimusta Kuusamon diakoniatyöstä ei ole ja diakoniatyö oli hyvin vähäistä sotia edeltävällä kaudella. Toisessa pääluvussa käsittelen jälleenrakennusaikaa, jolloin diakoniatyö varsinaisesti lähti käyntiin. Kolmas pääluke koskee diakoniatyön kehittymistä vuoteen 1960 saakka. Neljännessä pääluvussa käsittelen puolestaan monipuolistuvaa diakoniatyötä aina tutkimusajanjakson päätösvuoteen 1972 saakka.

I Kuusamo 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan päättymiseen

1. Alue, väestö ja elinkeinot

Koillismaalla sijaitseva Kuusamo oli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa laaja pitäjä, jonka alue käsitti noin 9 000 km². Siihen kuuluivat muun muassa nykyinen Posion kunta ja Venäjän puolella sijaitseva Paanajärven alue. Merkittävimmät kylät olivat kirkonkylä ja Heikkilä. Muita Kuusamon kyliä olivat Alakitka, Lämsä, Posio, Poussu ja Vasaraperä. Hallinnollisesti Kuusamo kuului Oulun lääniin ja Oulun kihlakuntaan.¹

Kuusamo rajoittui idässä Venäjän rajaon. Merkittävä alueellinen muutos tapahtui vuonna 1918, kun raja sulkeentui Kuusamon ja Venäjän välillä. Aikaisemmin esimerkiksi porojen laiduntaminen ja heinänteko oli onnistunut rajan molemmin puolin, mutta rajan sulkeuduttua se ei virallisesti ollut enää mahdollista. Rajan vartiointi ei kuitenkaan ollut vielä niin tehokasta, etteikö sen toiselta puolelta vielä satunnaisesti voinut käydä etsimässä poroja tai tekemässä heiniä. Kuusamon alueeseen tuli muutoksia vuonna 1925, kun Posio erotettiin omaksi kunnakseen. Pinta-ala pieneni 1 000 km²:lla noin 8 000 km²:iin. Moskovan rauhan johdosta Kuusamon alueesta jouduttiin maaliskuussa 1940 luovuttamaan Neuvostoliitolle noin 165 000 hehtaaria. Se tarkoitti viiden kyläkeskittymän jäämistä Neuvostoliiton puolelle. Nämä kylät olivat Paanajärvi, Tavajärvi, Vatajärvi, Enojärvi, Pukari ja Kentti.²

Kuusamossa oli 1800-luvun lopussa noin 8 000 asukasta. Suurimmat asukaskeskittymät olivat Heikkilän kylässä ja kirkonkylässä. Asukasluku kasvoi 1900-luvun alkupuolella niin, että vuonna 1910 kunnassa oli noin 10 600 asukasta. Seuraavien kymmenen vuoden aikana asukasluku kasvoi noin kahdellatuhannella. Ennen Posion itsenäistymistä vuonna 1925 Kuusamossa oli jo noin 14 600 asukasta. Posion erottamisen jälkeen asukasluku väheni noin 3000:lla, eli se oli sen jälkeen noin 11 500 henkeä. Asukasluku ylitti uudelleen yli 14 000 henkeä vasta vuonna 1939.³

Kuusamon huomattavin elinkeino 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa oli maatalous. Näin ollen säällä oli erittäin suuri vaikutus kuusamolaisien toimeentuloon. Kuusamolaisia koettelivat kova nälkä ja puute 1890-luvun alussa ja vuosisadan vaihteessa. Katovuosien aikana kuusamolaiset olivat täysin ulkopuolisten antaman avun varassa, mutta normaaleinakaan satovuosina viljaa ei riittänyt kaikille. Tämä johtui siitä, että irtaimen väestön määrä nousi 1890-luvulla huomattavasti. Vuosikymmenen lopussa siihen kuuluvia oli jo noin 40 % asukasluvusta eli vajaat 4 000 henkeä. Tämä osa väestöstä ei ollut elintarvikkeiden suhteen

¹ Ervasti 1978, 346, 363; Ervasti 1981, 311.

² Ervasti 1981, 314–316; Ervasti 1997, 117–118, 150.

³ Ervasti 1978, 346, 677–679.

omavarainen, koska se ei omistanut tilaa tai viljeltävää maata. Lisäksi sadot olivat Kuusamossa muutoinkin huonompia kuin muualla Oulun läänissä. Kuusamossa hyvä sato oli kolmasosan pienempi kuin vastaava Oulun eteläpuolella.⁴

Vaikeat ajat jatkuivat 1900-luvun alkuvuosikymmenillä. Erityisen huono tilanne oli vuonna 1917, jolloin Venäjän vallankumous vaikutti koko maan ravintotilanteeseen. Köyhäinhuitoimenot kasvoivat 84,4 prosenttiin kunnan menoista ja olivat 66 082 markkaa. Kunnan talous ei muutenkaan ollut vakaa. Velkaa jouduttiin ottamaan runsaasti 1900-luvun alussa. Kun velkamäärä vuonna 1900 oli noin 7 000 markkaa, se oli vuonna 1917 jo 157 177 markkaa. Kunnan tulot olivat pääasiassa verotuloja, jotka kannettiin edellisen vuoden menojen perusteella. Tällä tavalla yllättäviin menoihin jouduttiin lähes aina ottamaan lainaa.⁵

Sisällissodan jälkimainingeissa Vienan Karjalasta tuli pakolaisia Suomeen Suomussalmen ja Kuusamon kohdalta arviolta 11 000 henkeä. Pelkästään Kuusamon Lämsänkylän kohdalta arveltiin tulleen noin 2 000 pakolaista. Tämä sekä sisällissodan jälkeen koettu elintarvikepula ja työttömyys toivat lisähaasteita kunnalle. Lainoja tarvittiin jälleen paljon. Vuonna 1926 kunnan velka oli jo yli 3 miljoonaa markkaa.⁶

Maanviljelyksen lisäksi Kuusamossa alettiin kehittää teollisuustuotantoa. Ensimmäinen liippatehdas perustettiin 1910-luvulla. 1920-luvulla perustettiin myös ensimmäisiä sahoja. Näiden lisäksi oli pankki-, kauppa- sekä jonkin verran matkailutoimintaa. Tukkisavotat olivat myös merkittävä työllistäjä. Kääntöpuolena oli tosin niiden suhdanneherkkyys. Esimerkiksi 1930-luvun alussa puun myynti väheni huomattavasti maailmanlaajuisen laman johdosta. Sen johdosta Kuusamosta tuli maan pahimpia työttömyysalueita. Tilanne oli poikkeuksellisen huono. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen tilanne alkoi parantua. Tukkisavotoista huolimatta Kuusamo oli edelleen maatalousvaltainen pitäjä. Muiden töiden vähetessä oli entistä enemmän turvauduttava maanviljelykseen.⁷

---

⁴ Kyllönen 2008, 44, 69, 73, 203, 243–245; Kyllönen 2010, 13.

⁵ Kyllönen 2008, 111, 129, 272, 300; Kyllönen 2010, 46–47, 111, 129.

⁶ Ervasti 1978, 672–673, 679, 701; Ervasti 1997, 142.

⁷ KKA II Cd:2 Kertomus seurakunnan tilasta 1933; Ervasti 1978, 679–680; Ervasti 1997, 128–129; Mustakallio 2009, 247, 259, 329, 397, 415.

2. Seurakunnan vaiheet

Kuusamo kuului 1800-luvun lopulla Kuopion hiippakuntaan ja Oulun rovastikuntaan. Piispanistuun siirtyi vuonna 1900 Ouluun, ja hiippakunnan nimi muuttui vuonna 1923 Oulun hiippakunnaksi. Myös rovastikunnan nimi muuttui Oulun tuomiorovastikunnaksi. Vuonna 1932 perustettiin Iin rovastikunta, johon Kuusamon seurakunta tuli kuulumaan. Kuusamossa oli 1800-luvun lopulla vain yksi pappi, vuonna 1894 kirkkoherraksi valittu Antti Adolf Gummerus (vuodesta 1906 Valtavaara). Hän toimi pitkään seurakunnan palveluksessa, sillä seuraava kirkkoherra Lauri Konstantin Eerola aloitti kirkkoherrana vasta vuonna 1919.⁸

Kuusamo oli liian laaja seurakunta yhden papin hoidettavaksi. Tuomiokapituli oli jo 1800-luvun loppupuolella esittänyt virallisen apulaisen palkkaamista seurakuntaan. Seurakuntalaiset olisivat ilomielin ottaneet ylimääräisen papin vastaan, mutta palkkaa he eivät suostuneet maksamaan. Seurakuntaa esitettiin jaettavaksi jopa kolmeen osaan, mikä ei kuitenkaan johtanut toivottuun tulokseen. Sen sijaan Posion erottaminen Kuusamosta oli harkitsemisen arvoinen vaihtoehto. Monien vaiheiden jälkeen senaatti päätti vuonna 1908 perustaa Posion seurakunnan sillä edellytyksellä, että posiolaiset rakentaisivat oman kirkon ja pappilan. Kaikki oli valmista lopulta vasta vuonna 1925, jolloin Posiosta tuli itsenäinen seurakunta. Siihen tuli kuulumaan Kuusamon läntisten alueiden lisäksi osia Taivalkosken, Pudasjärven ja Rovaniemen seurakunnista. Posion erottaminen helpotti hieman Kuusamon papin työtaakkaa, mutta seurakunta oli edelleen yhdelle papille liian suuri.⁹

Helipotusta pappistilanteeseen saatiin vuonna 1931, kun Kuusamon Paanajärvelle palkattiin rajaseutupappi. Tämä oli kirkollisen rajaseututyön merkittävin askel, sillä hän oli Suomen ensimmäinen rajaseutupappi. Kuusamon seurakunnalle ylimääräisen papin saaminen oli erittäin tervetullut asia, samoin Oulun tuomiokapitulille.¹⁰ Opetusministeriö myönsi rajaseutupapin palkkaamiseen 42 000 markkaa vuodessa ja 5 000 markan vuotuisen asuntokulukorvauksen seurakuntien vastikerahastosta. Matkakuluihin varattiin lisäksi vuodessa 3 000 markkaa. Varat myönnettiin aluksi viideksi vuodeksi. Rajaseutupapin toimialueeksi tulivat Paanajärven, Tavajärven ja Vuotungin kinkeripiirit täydennettynä kahdella talolla Alakitkan kinkeripiiristä. Lisäksi alueeseen kuuluivat Tuutijärven ja Sovajärven kylät Kuolajärven (nyk. Salla) alueelta. Papin toimipaikaksi tuli Paanajärvi, mistä käsin hänen tehtävänään oli kiertää sielunhoitajana toimialueellaan sekä pitää jumalanpalveluksia kyläkunnissa kerran kuukaudessa.¹¹

⁸ Ervasti 1981, 311, 314–316; Mustakallio 2009, 414–415, 419.

⁹ KKA II Cd:2 Piispantarkastuksen ptk. 1927; Ervasti 1978, 605–606, 677; Ervasti 1981, 311, 314–316; Ervasti 1997, 142.

¹⁰ KKA I C a-b: 5 Kirkonkokouksen ptk. 22.2.1931; Mustakallio 2009, 450–451.

¹¹ O kiertok. 967/28.5.1931; Mustakallio 2009, 451–452.

Syyskuussa 1931 aloitti ensimmäinen rajaseutupappi Toivo Laitinen tehtävässään, jota hän hoiti tehokkaasti. Hän piti jumalanpalveluksia ja seuroja sekä käynnisti kristillisen opintokerhotyön ja pyhäkoulunopettajien koulutuksen. Laitinen seurasi myös toimialueensa yhteiskunnallisia ja poliittisia oloja ja kirjoitti niistä Kotimaa-lehteen. Hän kuvasi muun muassa pulavuosien taloudellista ahdinkoa, kun seudun ihmiset eivät rajan sulkeuduttua saaneetkaan enää halpaa viljaa Venäjältä kuten ennen. Toivo Laitinen toimi rajaseutupappina vuoteen 1935, jolloin hänen seuraajakseen tuli hänen veljensä Olavi Laitinen. Vuonna 1936 rajaseutupapin virka muutettiin vakinaiseksi. Kirkollisen työn tehostamiseksi Paanajärvelle haluttiin myös oma kirkko. Sen puuhaamiseksi perustettiin Paanajärven rajaseututyö -niminen yhdistys. Kirkko valmistui vuonna 1937. Kuusamon lisäksi rajaseutupappeja toimi vuodesta 1932 Viipurin hiippakunnassa. Vuonna 1938 rajaseutupapit aloittivat työnsä Lentiirassa Kuhmon seudulla, Sallassa ja Suomussalmella. Sallassa ja Suomussalmella rajaseutupapit toimivat alkuvaiheessa yhdistysten rahoittamina.¹²

Kuusamon seurakunta oli saanut merkittävän avustuksen valtiolta saadessaan rajaseutupapin alueelleen. Kuusamo otti sen ilomielin vastaan, mutta ei voinut osallistua siitä aiheutuviin kuluihin. Tästä tehtiin selkeä päätös jo vuonna 1932, kun kirkkovaltuusto totesi, että seurakunta ei huonon taloudellisen tilanteen johdosta voisi osallistua mihinkään kustannuksiin, joita mahdollisesti aiheutuisi rajaseututyöstä. Taloudellista tukea tarvitessaan rajaseutupapin tuli anoa sitä suoraan hallitukselta.¹³ Muutaman vuoden kuluttua seurakunnan taloudellinen tilanne mahdollisti kuitenkin oman ylimääräisen papin palkkaamisen. Se helpotti edelleen Kuusamon pappistilannetta. Tehtävässä aloitti pastori Antti Poukkula vuonna 1939.¹⁴

3. Köyhäinhoidon järjestelyt

Kuusamossa köyhäinhoito perustui vuonna 1880 hyväksytyyn kunnan köyhäinhoidon ohjesääntöön. Kunnan kannalta edullisin köyhäinhoitomuoto oli avustusten jakaminen köyhiin koteihin. Näin esimerkiksi köyhää perhettä ei tarvinnut sijoittaa muiden taloihin hoidettavaksi. Talottomat köyhät ja huonokuntoiset ihmiset hoidettiin pääasiassa ruoduissa, jotka muodostettiin köyhäinhoitopiirien varakkaimmista taloista. Mikäli joku talollinen kieltäytyi ottamasta ruotulaista kotiinsa, jouduttiin järjestämään huutokauppa, jossa köyhä annettiin vuodeksi hoidettavaksi sille, joka tämän hoidosta vaati vähiten rahaa. Huutokauppaan päädyttiin usein myös silloin, kun oli kyse huonosti työhön kykenevästä vanhuksesta tai sairaasta ihmisestä. Kiertolaisuus oli kiellettyä ja apua haluttiin antaa vain sitä todella tarvitseville. Lasten ja nuorten kohteluun kiinnitettiin sen verran

¹² Mustakallio 2009, 452–453, 455–456.

¹³ KKA I C a-b: 5 Kirkkovaltuuston ptk. 22.5.1932.

¹⁴ Ervasti 1978, 734.

huomiota, että heidät tuli sijoittaa vakituisesti hyvämaineisiin taloihin. Työhön kykenemättömät annettiin kunnan maksua vastaan hoidettaviksi, koska he olivat sopimattomia ruotuihin.¹⁵

Kunnan köyhäinhoitohallituksena oli kunnallislautakunta. Sen alaisuudessa toimi 15 köyhäinhoitopiiriä, joilla oli omat esimiehensä. Köyhäinhoitopiireillä oli samat rajat kuin kinkeripiireillä. Kunnallislautakunta avusti tarvittaessa köyhiä ja näiden hoitajia. Sillä oli käytettävissään köyhäinhoidon kassa, johon kerättiin rahaa eri tavoin, muun muassa siten, että kirkkoherra kantoi veroa 20 penniä jokaisesta kastamastaan lapsesta sekä 50 penniä jokaiselta kuulutetulta avioparilta; maksut hän tilitti köyhäinhoidon kassaan. Näin seurakunta osallistui kunnallisen köyhäinhoidon rahoitukseen. Lisäksi kaikki 15 vuotta täyttäneet työhön kykenevät oli velvoitettu maksamaan köyhäinhoitomaksua, joka oli miehiltä markka ja naisilta 50 penniä vuodessa.¹⁶

1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä alettiin yleisesti kiinnittää huomiota köyhien ihmisarvoiseen kohteluun, erityisesti lapsiin ja heidän asemansa parantamiseen. Kuusamossa uutta ajattelutapaa edusti köyhäinhoidon ohjesääntö, joka hyväksyttiin kuntakokouksessa vuonna 1894 ja jonka kuvernööri vahvisti vajaan vuotta myöhemmin. Ohjesäännössä lähdettiin edelleen siitä, että jokaisen oli ensisijaisesti huolehdittava itse itsestään. Jos jonkun perhe joutui kunnan elätettäväksi esimerkiksi miehen juopottelun takia, mies pantiin pakkotyöhön, kunnes hän oli maksanut elatusrahat takaisin kunnalle. Ohjesäännössä otettiin myös kantaa siihen, ketkä olivat oikeutettuja kunnan kustantamaan hoitoon. Näitä olivat alaikäiset, heikkomieliset, raajarikot sekä vakavampaa tautia sairastavat vanhuudenheikot, jotka eivät tulleet omillaan toimeen tai saaneet muilta apua. Muillekin hätää kärsiville saatettiin tilapäisesti antaa apua. Työhön kykenevälle avunanto tuli kyseeseen vain tarkan harkinnan jälkeen. Ohjesäännön mukaan sukulaiset olivat ensisijaisesti velvoitettuja huolehtimaan köyhistä omaisistaan.¹⁷

Ohjesäännössä mainitut köyhäinhoidon lajit olivat sairaalaan sijoittaminen, toimittaminen elätteelle yksityisten henkilöiden luokse sekä avustaminen rahalla, vaatteilla, ruoalla tai lääkkeillä. Oli myös mahdollista hankkia tai vuokrata köyhäintalo eli vaivaishoitomaja, johon tulisi hoitaja. Sellaista ei kuitenkaan toistaiseksi perustettu. Lapsiystävällisyyttä korostettiin muun muassa siten, että lapsia ei saanut sijoittaa hoitopaikkaan alle vuodeksi. Lisäksi heille tuli antaa mahdollisuus koulunkäyntiin joko kansakoulussa tai kiertokoulussa. Piireihin oli myös asetettava lastenkaitsijat, jotka huolehtivat siitä, että piirin köyhät lapset saivat hyvää hoitoa, kasvatusta ja koulutusta. Käytännössä suunnitelma toteutettiin niin, että piirimiehistä tuli lastenkaitsijoita. Muutoin hoitojärjestelmä köyhäinhoitopiireineen pysyi entisenlaisena. Köyhäinhoitohallituksena

---

¹⁵ Kyllönen 2008, 44, 69, 73, 202–203.

¹⁶ Kyllönen 2008, 202.

¹⁷ Ervasti 1978, 584.

toimi edelleen kunnallislautakunta, johon oli lisätty kolme naista asiantuntijajäseniksi. Kokoukset pidettiin tammi-, huhti- ja elokuussa.¹⁸

Katovuodet vaikuttivat kielteisesti köyhien kohteluun. Niiden aikana saattoi ilmetä raakuuksiakin. Köyhät eivät esimerkiksi saaneet tarpeellista vaatetusta, mutta heidät pakotettiin silti töihin talvisaikaankin, jolloin he saattoivat palelluttaa itsensä. Kunnallislautakunnan velvollisuutena oli valvoa, ettei tällaisia laiminlyöntejä pääsyt tapahtumaan. Laiminlyönnin sattua sen piti puuttua niihin.¹⁹ Katovuosien johdosta myös köyhäinhoitokulut nousivat ratkaisevasti vuosisatojen vaihteessa. Kunnan köyhäinhoitomenot olivat vuonna 1890 noin 4 800 mk eli 36 % kaikista sen menoista. Vuonna 1900 määrä oli jo noin 14 000 mk, joka oli yli puolet kunnan kaikista menoista. Köyhäinhoitomenot nousivat kuten muutkin menot. 1920-luvun puolivälissä köyhäinhoidon menot olivat jo noin 490 000 mk eli neljännes kunnan kaikista menoista. Taloudellisesta ahdingosta huolimatta kuusamolaiset pyrkivät kehittämään kunnan köyhäinhoitoa, etenkin kun piirilääkäri ja maaherra siihen kehottivat. Kehotusten mukainen uudistus pantiin toimeen vuonna 1927, kun kuusamolaiset rakensivat noin 15 kilometrin päähän Kuusamon keskustasta sijaitsevalle Raatesalmen tilalle kunnalliskodin, jonka yhteyteen perustettiin myös mielisairasosasto. Sen ansiosta Kuusamosta tuli jopa hyvä esimerkki köyhäinhoidon järjestelyissä.²⁰

Maailmanlaajuisen laman aikana kunnan omat resurssit eivät riittäneet tyydyttämään köyhäinhoidon tarpeita. Muuta apua oli kuitenkin saatavilla. Esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin Kuusamon osasto avusti koulussa käyviä lapsia, joilla ei ollut kunnan vaatteita eikä eväitä. SPR oli muutoinkin huomattavasti avustanut Kuusamon köyhiä. Vuonna 1932 se käytti avustamiseen noin 500 000 mk. Kunnan alueella toimi SPR:n lisäksi muun muassa Rajaseudun ystävät ry, joka teki hyvin monipuolista avustustyötä. Se avusti esimerkiksi rakennustoiminnassa sekä työvälineiden, lannoitteiden ja vaatteiden hankinnassa. Rajaseudun ystävät ry:n avustustyön periaatteena oli, että passiivisen avustusten varassa olemisen sijasta ihmisiä kannustettiin ja avustettiin ottamaan enemmän vastuuta itsensä elättämisestä tarjoamalla esimerkiksi käytännön mahdollisuuksia peltoviljelyyn. Lisäksi se pyrki tarjoamaan henkistä ja hengellistä huoltoa ennen muuta antamalla täyden tukensa rajaseutupapille. Kuntakin pyrki mahdollisuuksien mukaan pitämään huolta köyhistä. Se sai valtion tukea. Köyhät vanhukset pyrittiin sijoittamaan kunnalliskotiin, jossa heitä oli kerrallaan noin 80–100 henkeä. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen tilanne alkoi parantua, mutta kunnan köyhäinhoito oli koetuksella.²¹

---

¹⁸ Ervasti 1978, 584–585; Kyllönen 2008, 203.

¹⁹ Kyllönen 2008, 44, 69, 73, 203, 243–245; Kyllönen 2010, 13.

²⁰ Ervasti 1978, 672–673, 679, 701; Ervasti 1997, 142.

²¹ KKA II Cd:2 Kertomus seurakunnan tilasta vuodelta 1933; Oulun hpk. ppk. ptk. 1942, rajaseututyötä koskeva alustus; Kaiku 43/ 28.2.1942; Ervasti 1978, 679–680.

4. Kotihoidosta sairaalahoitoon

Kuusamo kuului vuoteen 1900 saakka Pudasjärven piirilääkäripiiriin. Piirilääkäriin toimipaikka oli Pudasjärvellä ja lähin sairaala oli Oulun lääninsairaala Oulussa. Silloin tällöin piirilääkäri kävi tarkastuksilla Kuusamossa, mutta muulloin hoitoon oli mentävä Pudasjärvelle tai Ouluun. Tämän vuoksi sairauksia haluttiin hoitaa mahdollisimman pitkälle kotikonstein. Mielisairaat hoidettiin yleisesti kodeissa kunnan kustannuksella. Se oli helpoin ja taloudellisin tapa, sillä laitoshoidon varten potilas olisi täytynyt toimittaa Oulun lääninsairaalan yhteydessä olleeseen mielisairaiden vastaanottolaitokseen. Varakkaat kustansivat sairaanhoitomaksut itse, mutta köyhien oli turvaututtava kunnan apuun. Kunnallislautakunta päätti kussakin tapauksessa, annettiinko hoitamiseen avustusta. Ne sairaut, jotka eivät tarvinneet välitöntä lääkäriapua, huutokaupattiin köyhäinhoidon toimesta hoidettaviksi koteihin. Kuusamon kunnan ainoat terveyden- ja sairaanhoidon viranomaiset 1800-luvun lopulla olivat kättilö-rokottaja vuodesta 1893 ja apteekkari vuodesta 1892 alkaen, jolloin Kuusamoon perustettiin Pudasjärven apteekin sivupiste. Kättilön palveluksista varakkaammat joutuivat maksamaan kolme markkaa. Köyhät saivat palvelun maksutta.²²

Kuusamolaiset saivat oman lääkärin vuonna 1900. Senaatti päätti silloin palkata neljä aluelääkärinä pohjoissuomalaisiin kuntiin. Kuusamon kunta muodosti yhden aluelääkäripiiriin. Lääkäriin päätehtävänä oli yksityinen sairaanhoito. Hänen palkanmaksustaan huolehti valtio. Lääkärillä oli paljon työtä ja hoidettavia riitti. Oman kunnan vakinaisten asukkaiden lisäksi hoidettavana oli ulkopaikkakunnilta tulleita tukkityöläisiä sekä Venäjällä oleskelevia kuusamolaisia työntekijöitä, jotka sairauden yllätettyä hakeutuivat hoidettaviksi kotikuntaan. Aiemmin maallikkojohtoisessa kotihoidossa olleet mielenterveyspotilaat alkoivat saada parempaa hoitoa lääkärin ansiosta. Lisäksi köyhien saaman hoidon taso koheni. Oma sairaalaa ei vielä ollut, minkä vuoksi potilaita jouduttiin edelleen lähettämään Oulun lääninsairaalaan.²³

Kunnallislautakunta teki vuonna 1903 esityksen oman sairaalan perustamisesta Kuusamoon. Esityksessä todettiin muun muassa, että köyhäinhoidon kustannuksella Oulussa käyviltä perittiin ylen suuria maksuja eikä kunnollista hoitoa annettu lainkaan. Kuusamolaisten avustuspyyntö johti toivottuun tulokseen, kun senaatti myönsi kuusamolaisille vuonna 1904 15 000 markkaa valtionapua sairashuoneen rakentamiseen ja vuosittaista apua kymmenen vuoden ajaksi 1 500 markkaa. Kunta anoi seurakunnalta maata sairaalan sijoituspaikaksi. Seurakunta suostui tähän pyyntöön kirkonkokouksessa 1905 ja päätti vuokrata 3 000 m² käsittävän maapalstan sairaalaa

²² Ervasti 1978, 592–594; Pesonen 1980, 283, 391; Ervasti 1997, 98–99; Manninen 1998, 86; Kyllönen 2008, 214–215, 305–306.

²³ Ervasti 1978, 596; Pesonen 1980, 408; Kyllönen 2010, 105–106.

varten 50 vuodeksi 10 markan vuosivuokralla. Kuusamon kunnallinen sairastupa otettiin käyttöön vuonna 1908.²⁴

Lääkäritilanne oli hieman epäselvä sairastuvan valmistuttua. Vuonna 1900 aloittanut aluelääkäri halusi, että kunta maksaisi hänelle valtion palkan lisäksi lisäpalkkaa. Päättäjät eivät kuitenkaan vuoden 1907 lopulla suostuneet tähän. Niinpä kunnan ensimmäinen lääkäri muutti pois paikkakunnalta. Vuonna 1909 kuntaan saatiin uusi lääkäri. Hänen apunaan sairastuvalla toimi sairaanhoitaja. Sairastuvassa oli kymmenen sairaansijaa. Sen palvelut olivat köyhille maksuttomia, mutta muilta perittiin hoitomaksuja, esimerkiksi vuonna 1914 yksityishuoneesta 2,5 markkaa vuorokaudelta. Yhteishuoneessa vuorokausimaksu oli aikuisilta 1,5 markkaa ja alle 10-vuotiailta yksi markka. Vuonna 1916 maksuja jouduttiin korottamaan, sillä sairaalalla oli taloudellisia vaikeuksia. Sairaalan toimintaa johti johtokunta, joka valittiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1906.²⁵

Vuosina 1916–1917 sairaanhoito-olot Kuusamossa olivat haastavat, koska kunnassa oli elintarvikepula ja pahoja talousongelmia. Myös kulkutautien vaara oli merkittävä. Kunnan päättäjät anoivat kuntaan vuonna 1916 kiertävää sairaanhoitajaa ja saivatkin sellaisen valtion palkkaamana. Vuonna 1918 kiertävän sairaanhoitajan toimi pystyttiin vakinaistamaan valtion tuen avulla. Kunnan osuudeksi palkanmaksuun tuli 50 markkaa kuukaudessa. Kiertävä sairaanhoitaja ei ollut saanut diakonissan koulutusta kuten monet Pohjois-Suomen kuntien palveluksessa tuohon aikaan olleet sairaanhoitajat, vaan hän oli suorittanut ”maallisen” sairaanhoitajakoulutuksen Oulun lääninsairaalassa.²⁶

Lääkäripula vaivasi Kuusamoa jälleen vuodesta 1918, kun lääkäri muutti pois paikkakunnalta. Terveydellinen tilanne oli muutenkin huono, sillä Venäjältä levisi Kuusamoon esimerkiksi punatautia ja lavantautia lukuisten työläisten sekä pakolaisten mukana. Tautien leviämistä pyrittiin estämään rokotuksin ja perustamalla kulkutautisairaala. Kuusamossa jouduttiin tulemaan toimeen kahden sairaanhoitajan voimin, kunnes uusi lääkäri saatiin vuonna 1921. Hän oli Ali Ervasti, joka tekikin pitkän uran kuusamolaisien hoitajana.²⁷

Kuusamon sairaanhoito-olot olivat 1920-luvulla jo huomattavasti paremmalla kannalla kuin vuosisadan alussa, vaikka niissä oli vieläkin puutteita. Sairaala oli jo heikossa kunnossa ja vaati kunnostusta. Kuusamon aluelääkärillä oli paljon työtä laajassa pitäjässä. Tämän lisäksi hän piti vastaanottoja myös Taivalkoskella ja Posiolla. Muuta sairaanhoitohenkilökuntaakin oli pitäjän laajuuteen nähden vielä melko vähän. Sairaalassa oli vain kaksi sairaanhoitajaa. Heidän

---

²⁴ KKA I C a-b: 5 Kirkonkokouksen ptk. 15.1.1905; Ervasti 1978, 596; Manninen 1998, 86–87; Kyllönen 2010, 106–107.

²⁵ Ervasti 1978, 596–597; Ervasti 1997, 99; Kyllönen 2010, 106–109.

²⁶ OMA KkkA Ca: 5 Kuntakokouksen ptk. 24.8.1918 § 8, 9; Ervasti 1978, 597, 676, 681, 757, 759; Mustakallio 2001, 499–502; Kyllönen 2010, 109.

²⁷ Ervasti 1978, 597, 676, 681, 757, 759; Ervasti 1997, 120; Kyllönen 2010, 109.

lisäkseen kuntalaisia palvelivat Mannerheimin lastensuojeluliiton palkkaama terveystönsis ja kättilö. Sairaanhoidopalvelut paranivat vuonna 1928, jolloin sairaalaan saatiin sähköt. Enää ei tarvinnut lähteä ainakaan pienempien leikkauksien takia Ouluun saakka. Paanajärvelle saatiin lisäksi edellisenä vuonna Suomen Punaisen Ristin pienimuotoinen sairaala. Siellä toimi myös saman järjestön kustantama sairaanhoitaja.²⁸

5. Diakonian hidas juurtuminen syrjäseudulle

Kuopion hiippakunta oli edelläkävijä seurakunnallisen diakonian kehittämisessä. Piispa Gustaf Johanssonin johdolla hiippakuntaan saatiin vuonna 1893 ensimmäisenä Suomessa oma diakoniaohjesääntö. Ohjesääntö oli merkittävä edistysaskel suomalaisen seurakuntadiakoniam kehittymisessä, sillä sen myötä seurakuntadiakoniam katsotaan syntyneen. Ohjesääntö toimitettiin saman vuoden syksyllä seurakuntiin kiertokirjeenä. Sen ensimmäinen velvoite oli diakoniamkassojen perustaminen.²⁹ Osa seurakunnista reagoi hyvinkin nopeasti, olihan asia hyvin pappien tiedossa heidän osallistuttuaan vuonna 1892 synodaalokokoukseen, jossa diakoniamsäännöt oli hyväksytty. Esimerkiksi Kuopion kaupunki- ja maaseurakunnassa diakoniamkassassa perustettiin jo lokakuussa 1893. Kasaan kerättiin rahaa alussa etupäässä kolehdeilla.³⁰

Kuusamossa diakoniamkassassa-asia otettiin hallintoelimien käsittelyyn vajaan vuoden kuluttua, kesäkuussa 1894 pidetyssä kirkonkokouksessa, joka päätti perustaa seurakuntaan diakoniamkassan. Kuusamon seurakunta otti kirkonkokouksessa positiivisen asenteen diakoniamtyöhön. Koko diakoniamtoimi koettiin yksimielisesti hyväksi ja tarpeelliseksi. Myös rahaston perustaminen tapahtui yksimielisesti. Seurakuntalaiset päättivät, että rahaa ruvettaisiin aluksi keräämään kirkossa luettavista yksityisistä kuulutuksista, joista maksettaisiin kasaan 5 penniä. Tämän lisäksi rahaa yritettäisiin saada vapaaehtoisilla keräyksillä kirkollisten toimitusten yhteydessä. Rahaston hoitajaksi valittiin kirkonisäntä J. K. Ronkainen.³¹

Parin vuoden kuluttua kassan perustamisesta, huhtikuussa 1896 pidetyssä kirkonkokouksessa todettiin, että diakoniamkassaan oli kertynyt vain vähän tuloja. Niinpä kokouksessa päätettiin, että kunnan osuus kasterahoista eli 20 penniä jokaiselta kastetulta lapselta siirrettäisiin tästä eteenpäin diakoniamkassaan.³² Diakoniam-asiaan siis kiinnitettiin huomiota myös kassan perustamisen jälkeen, ja siihen haluttiin saada lisää varoja. Kunnan köyhäinhoidon kannalta

²⁸ OMA OTA Ea: 303 KD 1074/1928; Ea: 309 KD 942/1929; Ervasti 1997, 142–143.

²⁹ K kiertok. 352/24.8.1893; Mustakallio 2001, 49–51, 58.

³⁰ Mustakallio 2001, 49; Penttinen 2007, 21, 32.

³¹ KKA I C a-b:5 Kirkonkokouksen ptk. 24.6.1894.

³² KKA I C a-b:5 Kirkonkokouksen ptk. 10.4.1896.

kirkokokouksen päätös oli menetys, sillä vuodesta 1880 lähtien edellä mainitut maksut olivat menneet kunnan kassaan.³³

Kuopion hiippakunnan diakoniaohjesäännössä puhuttiin myös diakonien ja diakonissojen ottamisesta seurakuntiin tekemään työtä hengellisen elämän parantamiseksi sekä sairaanhoitotyötä. Kuopion hiippakunnassa Oulun seurakunta oli diakonissojen etsimisessä aloitteellinen heti vuonna 1893. Se ei kuitenkaan saanut itselleen diakonissaa. Ensimmäinen varsinainen seurakuntatyöhön kiinnitetty diakonissa Kuopion hiippakunnassa oli Joensuun kaupungissa vuonna 1895 aloittanut Anna Rytönen. Kuopion maaseurakuntaan diakonissa saatiin seuraavana vuonna ja Kuopion kaupunkiseurakuntaan vuonna 1897. Samana vuonna saatiin ensimmäinen diakonissa myös Oulun seurakuntaan. Toinen diakonissa aloitti Oulussa vuonna 1899.³⁴

Kuusamoon verrattuna Kuopion ja Oulun seurakuntien diakoniakehitys oli erittäin joutuisaa. Kaiken kaikkiaan seurakuntadiakonissoja oli vuoteen 1903 mennessä Oulun läänin alueella kymmenessä seurakunnassa, kun emäseurakuntia oli 89.³⁵ Myös köyhempiin ja pienempiin seurakuntiin saatiin valtion tuella sekä seurakunnan ja kunnan yhteistyöllä palkattua diakonissoja. Hyvä esimerkki oli Pudasjärvi, joka palkkasi oman diakonissan vuonna 1903. Diakonissan virka oli kunnan ja seurakunnan yhteinen ja palkkaukseen saatiin valtionapua.³⁶

Kuusamossa diakonissan palkkaamatta jättämiseen vaikutti ennen kaikkea huono taloudellinen tilanne. Sekä kunnan että seurakunnan taloudet olivat heikkoja katovuosien jäljiltä, joita oli koettu 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Kirkon katto olisi pitänyt viipymättä korjata, mutta senkään remontoimiseen ei ollut varoja. Lisäksi kirkonisäntä oli laiminlyönyt seurakunnan rahastojen tilinpidon ja jopa ottanut kassoista rahaa omiin tarpeisiinsa ilman velkakirjaa. Osa kassoista oli miinuksella. Tämän vuoksi edellytyksiä diakonissan palkkaamiseen ei näyttäisi olleen. Tarvetta diakonissalle olisi ollut, sillä sairaanhoidon järjestelyt olivat tuohon aikaan hyvin vaatimattomia. Kunnan ainoa terveydenhoitoviranomainen oli juuri saatu kätilö-rokottaja. Lääkäreitä ei ollut eikä sairaanhoitajaa.³⁷ Seurakunta ei kuitenkaan tässä vaiheessa alkanut aktiivisesti tehdä työtä diakonissan palkkaamiseksi. Diakoniatyön kehittämisessä Kuusamon seurakunta oli merkittävästi jäljessä hiippakunnan keskuspaikkoja Oulua ja Kuopiota.³⁸

Kuopion hiippakunnan diakoniaohjesäännön mukaan rovastikuntien tuli pitää vuosittain diakoniavuosikokous. Hiippakunnan tasolla ensimmäinen rovastikunnallinen diakoniavuosikokous pidettiin vasta vuonna 1900 Alatorniolla. Silloin Kemin rovastikunta oli

---

³³ Poukkula 1978, 178; Kyllönen 2008, 202.

³⁴ Mustakallio 2001, 253; Mustakallio 2002, 202; Penttinen 2007, 21, 32.

³⁵ Mustakallio 2001, 290; Mustakallio 2009, 208, 269.

³⁶ Mustakallio 2001, 240–241.

³⁷ Ervasti 1981, 228, 242, 252; Ervasti 1997, 98–99.

³⁸ K kiertok. 352/24.8.1893; Mustakallio 2001, 58.

asiassa aloitteellinen. Seuraavana vuonna vuosikokoukset pidettiin Kemin rovastikunnassa ja Oulun tuomiorovastikunnassa. Saman vuoden joulukuussa tuomiokapituli päätti, että vuosikokouksia tuli pitää kaikissa muissa rovastikunnissa paitsi Lapin rovastikunnassa. Säännöllisesti kokouksia pidettiin vuodesta 1902 lähtien.³⁹

Kirkkoherrojen tehtävänä oli toimittaa diakoniavuosikokouksen esimiehelle raportit seurakunnan diakoniatoimen tilasta. Diakoniavuosikokouksessa puolestaan esitettiin raportti rovastikunnan tilanteesta ja se toimitettiin edelleen tuomiokapitulille. Kuusamon seurakunnan kirkkoherra laiminlöi vuosikertomuksen lähettämisen vuosina 1901, 1902, 1906, 1910 ja 1911. Sama tilanne oli 1900-luvun alussa esimerkiksi Utajärvellä. Vielä huonommin meni Kainuussa, missä koko rovastikunnasta ei saatu yhtään vuosikertomusta vuosina 1901–1902, sillä Kajaanin rovastikunnan seurakunnissa diakoniatyötä ei vielä ollut.⁴⁰

Jos seurakunnissa ei ollut myöskään diakoniarahastoja, Kuusamo ei ollut syrjäisestä sijainnistaan huolimatta aivan jälkipäässä hiippakunnan diakoniakehityksessä. Vuonna 1903 Kuusamon kirkkoherra lähetti kertomuksensa myöhässä ja totesi siinä lyhyesti: ”Diakoniatoimintaa ei ole varojen puutteen vuoksi. Kassassa 156,96 mk.” Seuraavan vuoden kertomuksessa oli jo hieman lupaavampi sävy. Siinä mainittiin kassan rahamäärän lisäksi, että varoja kerättiin yksityisiltä saaduilla lahjoituksilla. Lohdutonta kertomaa oli sen sijaan vuoden 1915 kertomus, jossa todettiin lyhyesti: ”Tässä seurakunnassa ei ole vielä mitään diakoniatoimintaa: kassassa 633,67 mk.”⁴¹

Vt. kirkkoherra Richard Hjelt valitteli lähettämässään diakoniavuosikertomuksessa vuonna 1918, että hän ei voinut lähettää vuosikertomusta tai oikeammin sitä ei voinut kukaan lähettää, sillä kassan perustamisen lisäksi hänen tietääkseen ei ollut tehty muuta tuolla hänen mielestään tärkeällä työsaralla. 1920-luvulle asti vuosikertomuksissa ei juurikaan selitelty tai perusteltu, miksi diakoniatyötä ei tehty seurakunnassa. 1920-luvulta alkaen kirkkoherra Lauri Eerola perusteli sitä, miksi diakonissaa ei ollut palkattu muun muassa toteamalla vuonna 1922: ”Diakonissaa ei ole eikä tule pitkään aikaan olemaan ellei kunta suostu kiertäväksi sairaanhoitajaksi valitsemaan diakonissaa. Toistaiseksi on kunta tahi kunnan johtomiehet olleet siihen haluttomat.” Samantyyppisiä toteamuksia kertomuksiin sisältyi 1930-luvun lopulle saakka. Lisäksi Eerola esitti 1920-luvun alkupuolella muina perusteluina, että seurakuntalaisilla ei ollut intoa diakonia-asiaa kohtaan, koska seurakunnassa toimi jo kaksi sairaanhoitajaa. 1920-luvun lopulla hän perusteli vähäistä diakoniaharrastusta edellisten syiden lisäksi sillä, että kunnassa oli myös Mannerheimin lastensuojeluliiton kustantama terveystoimisto ja Paanajärvellä Suomen Punaisen Ristin sairausmaja ja

---

³⁹ Mustakallio 2009, 480–481.

⁴⁰ OMA OTA Ea: 180–245 KD 750/1901, 903/1902, 817/1906, 697/1910, 797/1911; Mustakallio 2001, 274.

⁴¹ OMA OTA Ea: 180–245 KD 765/1903, 941/1904, 848/1915.

sairaanhoitaja.⁴² Diakonia nähtiin sairaanhoitotyönä. Kun kuntaan oli jo saatu sairaanhoito-henkilöstöä –ennen muuta kunnan kiertävä sairaanhoitaja vuonna 1918–, ei seurakunnan diakonissalle nähty enää suurta tarvetta etenkin, kun kunta ei ollut halukas yhteistyöhön.

Kuusamon seurakunnan taloudellinen tilanne ja tilinpito olivat vuosisadan vaihteessa sellaisessa jamassa, että vuoden 1900 piispantarkastuksessa niitä ei voitu lainkaan tarkastaa. Puutteita oli usealta vuodelta.⁴³ Vuosien 1905 ja 1911 piispantarkastuksessa havaittiin edelleen tiliepäselvyyksiä. Diakoniakassan tilanne oli kuitenkin suhteellisen selvä lukuun ottamatta sitä, että kassasta oli lainattu hieman yli 400 markkaa. Lainaraha mukaan lukien kassassa oli vuonna 1911 varoja 519,36 markkaa. Diakonaattikassan tulot olivat vuosina 1912–1916 35,60–66,27 markkaa⁴⁴. Tulojen vähäisyys johtui muun muassa siitä, että vuodesta 1912 eteenpäin diakonaattikassaan ei ollut enää kerätty 20 pennin maksua lapsen kastamisesta. Tuloina olivat lähinnä kolehtitulot ja alun perinkin päätetyt kuulutuksista perittävät 5 pennin maksut. Joinakin vuosina saatiin hyvin pieniä lahjoituksia.⁴⁵ Lisäksi tiliepäselvyydet vain pahenivat. Vuoden 1916 piispantarkastuksessa piispa Koskimies suorastaan jyrähti Kuusamon seurakunnan kassojen hoidosta:

On täydellinen epäjärjestys tällä alalla tässä seurakunnassa. Rahastoja ei ole kokonaiseen sarjaan vuosia tilitetty. Ei ole pidetty huolta, että asia tulisi seurakunnan tarkastettavaksi. Entinen kirkonisäntä on laiminlyönyt tilityksen siten, ettei kukaan nyt tiedä, mikä rahastojen tila on ja mitä seurakunta omistaa. Ei koko hiippakunnassa ole yhdessäkään muussa seurakunnassa tällaista epäjärjestystä.⁴⁶

Samassa piispantarkastuksessa havaittiin, että diakoniakassan korkotulot kirkonrakennuskassalta oli merkitty väärin. Tilinpidossa oli 56,10 markkaa, kun summan olisi pitänyt olla 65,16 markkaa. Diakoniakassan säästö oli vuoden 1916 lopussa yhteensä 873,70 markkaa.⁴⁷ Oulun tuomiorovastikunnan seurakuntien yhteenlaskettu diakoniakassojen varallisuus oli samoihin aikoihin 57 802 markkaa eli seurakuntaa kohti noin 4 450 markkaa.⁴⁸ Kuusamon seurakunta oli kaukana tästä keskiarvosta.

Varsinainen käytännön diakoniatyöhön liittyvä toiminta Kuusamon seurakunnassa keskittyi lähinnä siihen, että pappi muiden toimien ohessa teki sielunhoitotyötä ja valvoi köyhäinhoitoa 1900- ja 1910-luvuilla. Seurakunnan alueella ei ollut köyhäintaloa. Tämä vaikeutti

---

⁴² OMA OTA Ea: 248–328 Oulun tuomiorovastikunnan diakoniavuosikertomukset 1918–1931; Ea: 334–367 Iin rovastikunnan vuosikertomukset 1932–1939.

⁴³ Ervasti 1981, 254.

⁴⁴ KKA II Cd: 2 Piispantarkastuksen ptk. 1911.

⁴⁵ KKA III Gla: 1 Kassojen erityisluettelo 1910–1934.

⁴⁶ KKA II Cd: 2 Piispantarkastuksen ptk. 1916.

⁴⁷ KKA I C a-b: 5 Tiliselvitys kirkonkokoukselle 13.10.1916; II Cd: 2 Piispantarkastuksen ptk. 1916.

⁴⁸ Mustakallio 2001, 477.

köyhien parissa tehtävää työtä. Sielunhoidollisiin tilanteisiin köyhäinhoitolaisten kanssa pappi pääsi harvoin. Yleensä tilaisuuksia oli ainoastaan kinkereillä tai silloin harvoin, kun köyhät pääsivät käymään kirkonkylällä. Kirkkoherra oli tukemassa pyyntöjä köyhäintalon rakentamiseksi, jotta hoidokkien sielunhoidollinen tilanne saataisiin parannettua ja kuntalaisten raskasta köyhäinhoidon taakkaa helpotettua. Köyhäinhoidon valvontaan kirkkoherra osallistui pyrkimällä olemaan läsnä vuosittaisissa köyhien sijoitustilaisuuksissa. Köyhien sielunhoidon osalta tilanne parani hieman, kun kuntaan saatiin kunnalliskoti vuonna 1927. Siellä pappi saattoi kohdata kunnan vaivaisia. Sairaajat pyysivät kirkkoherraa luokseen suhteellisen harvoin. Muutoinkin yksilöllisiä sielunhoitotilanteita kirkkoherralla oli vähän, mikä johtui todennäköisesti siitä, että paikkakunnalla oli paljon lestadiolaisia, jotka hoitivat sielunhoidolliset asiat omiensa keskuudessa, niin kuin Valtavaara itse totesi. Kirkkoherra Valtavaara ei ollut lestadiolainen. Kirkkoherran kertoman mukaan sairaita hoidettiin pääasiassa kodeissa, vaikka sairashuonekin oli. Sairashuoneessa oli kuitenkin kyetty hoitamaan monia köyhiä. Vuoden 1911 piispantarkastuksessa piispa Koskimies kehotti hankkimaan seurakuntaan diakoneja ja diakonisoja. Asian eteenpäin viemiseksi ei kuitenkaan tehty mitään.⁴⁹

Vuoden 1916 piispantarkastuksessa piispa Koskimies kehotti kuusamolaisia tehokkaampaan työhön rahan keräämiseksi diakoniakassaan. Heidän tulisi järjestää diakoniaompeluseuroja, kuten muuallakin hiippakunnassa tehtiin. Tähän pyyntöön kuusamolaiset eivät kuitenkaan tarttuneet.⁵⁰ Sen sijaan kesäkuussa 1916 saapuneessa tuomiokapitulin kiertokirjeessä esitettyyn pyyntöön Kuusamon seurakunnan kirkonkokous päätti suostua. Kyseessä oli avustusanomus Oulun diakonissakodille. Oulun diakonissakoti oli joutunut taloudellisiin vaikeuksiin. Sen toiminta haluttiin turvata, koska diakonisoja edelleen tarvittiin seurakunnissa ja vastedes tarvittaisiin yhä enemmän. Koska seurakunnat hyötyivät diakonissakodista ja tarvitsivat sitä, niiden olisi myös hyvä tukea sitä. Niinpä ehdotettiin, että Oulun lääniin kuuluvat seurakunnat keräisivät yhdessä vuosittain 6500 markkaa viiden vuoden ajan alkaen vuodesta 1917. Yleisesti seurakunnat päättivät avustuksista vuosien 1916 ja 1917 aikana. Kuusamossa kirkonkokous päätti asiasta vasta tammikuussa 1918. Tukea Oulun diakonissakodille päätettiin antaa seuraavien viiden vuoden aikana 50 markkaa vuodessa.⁵¹

Saman vuoden elokuussa kirkonkokous teki vt. kirkkoherra Rikhard Hjeltin johdolla päätöksen diakonissan palkkaamisesta yhdessä kunnan kanssa lokakuun alusta alkaen. Kunta ei kuitenkaan kannattanut ehdotusta. Niinpä lokakuun lopussa asia päätettiin jättää myöhempään ajankohtaan, kunnes taloudellinen puoli saataisiin järjestettyä. Talousarvioon vuodelle 1919 diakonissan palkkaamista varten oli varattu 2 550 markkaa.⁵² Seurakunta siis suunnitteli kunnan

⁴⁹ KKA II Cd:2 Piispantarkastuksen ptk. 1911; Ervasti 1997, 142.

⁵⁰ KKA II Cd:2 Piispantarkastuksen ptk. 1916: III Gla:1 Kassan tulojen erityisluettelo 1910–1934.

⁵¹ KKA I C a-b: 5 Kirkonkokouksen ptk. 16.1.1918, 24.8.1918, 27.10.1918; Mustakallio 2001, 520–522.

⁵² KKA I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 4.1.1919; Ervasti 1981, 406.

kanssa yhteistä rahoitusta kiertävän sairaanhoitajan palkkaamiseksi, mutta kunta oli jo saanut kyseiseen tarkoitukseen valtion apua eikä enää välittänyt seurakunnan tuesta.⁵³ Olosuhteet huomioon ottaen diakonissan palkkaamiseen olisi kuitenkin ollut edelleen tarvetta.

Vuosina 1917–1919 diakoniakassan tulot olivat vuosittain runsaat 100 markkaa vuodessa. Vuosina 1921–1923 ne nousivat yli kaksinkertaisiksi, kunnes taas laskivat alle 200 markkaan vuosina 1924–1934. Poikkeuksellinen oli vuosi 1929, jolloin tulot olivat jopa 310 markkaa. Kuulutuksista saadut tulot lakkasivat vuonna 1918. Siitä eteenpäin tuloja toivat ainoastaan kolehdit ja satunnaiset hyvin pienet lahjoitukset.⁵⁴ Kassan tulojenkin perusteella on ymmärrettävää, että vuonna 1917 Kuusamon kirkkoherra Antti Valtavaara ilmoitti Oulun tuomiorovastikunnan diakoniavuosikokoukselle, että seurakunnassa ei ollut vielä muuta diakoniatoimintaa kuin sitä varten kerätty pieni kassa, jossa oli noin 1 000 markkaa.⁵⁵

Taulukko. Kuusamon seurakunnan diakoniakassan varat 1901–1941⁵⁶

vuosi	markkaa	euroa
1901	122,6	492,33
1904	584,22	2346,09
1909	368,54	1333,8
1912	674,87	2274,01
1915	624,11	1759,21
1920	1798,66	647,76
1925	3797,22	1054,12
1929	6066,76	1669,93
1932	7945,26	2611,17
1936	11055	3706,57
1941	14958,6	3274,93

Diakoniarahaston tilanne oli suhteellisen hyvä 1930-luvun puolivälissä. Muutoinkin aivan 1900-luvun alun kangerteluja lukuun ottamatta kassasta oli pidetty hyvää huolta. Se oli lähes ainoita kassoja, joka ei mennyt koskaan miinukselle. Ei sieltä tosin rahaa mihinkään käytettykään, mutta edes toisiin rahastoihin ei haluttu tästä rahastosta enää lainata. Diakoniarahasto oli perustettu diakonissan palkkaamista varten, joten sieltä ei otettu rahaa avustustarkoituksiin. Esimerkiksi

⁵³ OMA KkKa Ca: 5 Kuntakokouksen ptk. 24.8.1918 § 8 ja 9. Kunnan kieltäytymisen syitä mahdollisesti tarkemmin valaisevat kunnallislautakunnan pöytäkirjat ovat kyseiseltä ajalta kadoksissa.

⁵⁴ KKA III Gla: 1 Kassan tulojen erityisluettelo 1910–1934.

⁵⁵ Mustakallio 2001, 503.

⁵⁶ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten vuosilta 1942–1946; OMA OTA Ea:180–367 Oulun tuomiorovastikunnan diakoniavuosikertomukset 1900–1931; Iin rovastikunnan diakoniavuosikertomukset 1932–1939.

vuonna 1936 diakoniarahastoon kertynyt rahasumma oli 11 055 markkaa.⁵⁷ Iin rovastikunnan seurakuntien diakoniakassoissa oli tuolloin keskimäärin noin 9 360 markkaa seurakuntaa kohti. Kuusamon diakoniasäästö oli jopa hieman yli seurakuntien keskitason. Vertailussa täytyy kuitenkin ottaa huomioon se, että joissakin seurakunnissa oli ollut tai oli palkattuna diakonissa, minkä vuoksi diakoniakassalla oli myös kuluja. Iin rovastikunnan alueella ainoastaan Ylikiimingissä oli seurakunnan palveluksessa oleva diakonissa vuosina 1932–1936.⁵⁸ Tosin Iin rovastikunnan diakoniavuosikertomuksessa mainittiin vuonna 1932 olleen seurakuntadiakonissa myös Pudasjärvellä, minne toimi oli perustettu jo vuonna 1903.⁵⁹

Oulun hiippakunnassa seurakuntadiakonisoja oli vuonna 1936 yhteensä 57 seurakunnassa. Vastaavasti 48 seurakuntaa oli vielä ilman diakonissaa. Tässä on huomattavissa taantumaa vuoteen 1916 verrattuna, sillä tuolloin diakonissat olivat puuttuneet 19 seurakunnasta.⁶⁰ Kuusamon seurakunnan talousarviossa ei ollut diakoniamäärärahoja vuoteen 1945 mennessä muuta kuin 1919 mahdollista diakonissaa varten varatut 2 550 markkaa. Tämän jälkeen vuoteen 1944 saakka talousarvioissa ei ollut edes varauksia mahdollisen diakonissan palkkaamiseen. Seurakunnan taloudellinen tilanne oli jatkuvasti heikko. Välillä jopa juokseviin menoihin jouduttiin ottamaan lainaa.⁶¹

Kuusamon seurakunnan alueella toimi ilman sen omaa panosta 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alussa usean vuoden ajan terveystönsä. Hänen palkkansa kustansi Helsingin Rajaseudun ystävät ry. Myös Turun Rajaseudun ystävät olivat keränneet palkkaa terveystönsären palkkaamiseksi Kuusamoon, mutta yhdistys ei ollut saanut palkattua sisarta, joka ”haluaisi työtä tehdä pohjois-Kuusamon erämaissa”, kuten se kertoi julkisuudessa.⁶² Tämän lisäksi syksyllä 1938 Pohjois-Kuusamossa toimi Oulun diakonissakodin kokeilumielessä lähettämät kaksi sisarta Tyyne Rätty ja Ilmi Laitinen. Kuusamon aluelääkäri Ali Ervasti opasti sisaria työhön ja tuki heidän työtään muutoinkin mahdollisuuksien mukaan.⁶³

Oulun hiippakunta uudisti hiippakunnan diakoniaohjesäännön vuonna 1940. Keskeisenä muutoksena aiempaan oli, että diakonin ja diakonissan ensisijaiseksi tehtäväksi tuli ”pyhäkoulujen, kerhojen ja hartauskokousten pitäminen kyläkunnissa”. Toisena tehtäväalueena oli ”sairaiden ja vanhusten Jumalan sanalla oppiminen”, kolmantena kirjallisuuden levittäminen. Vasta neljäntenä eli viimeisenä kohtana oli köyhien ja sairaiden hoitaminen ja avustaminen, johon kuului myös ruumiillinen hoitaminen. Edellisessä, vuoden 1893 diakoniaohjesäännössä diakonissan

---

⁵⁷ KKA I C a-b: 5 Kirkkovaltuuston ptk. 13.12.1936.

⁵⁸ OMA IRA Dc: 1 Viisivuotiskertomus seurakunnan tilasta 1932–1936.

⁵⁹ OMA IRA Dc: 2 Diakoniavuosikertomus 1932; Mustakallio 2001, 479.

⁶⁰ Mustakallio 2009, 484;

⁶¹ KKA II Ca: 5–6 Kirkonkokouksen ptk. 1890–1927; Kirkkovaltuuston ja kirkkoneuvoston ptk. 1927–1944.

⁶² Kaiu 48/28.2.1942.

⁶³ Tervehdys Oulun diakonissakodista 3–4/1938.

ensisijaisena tehtävänä oli köyhien ilmainen sairaanhoito. Vasta sen jälkeen, jos aikaa jäi, diakoniajohtokunta voisi määrätä diakonissan muihin ”sopiviin” tehtäviin. Toinen selkeä muutos oli, että diakoniavuosikokouksia ruvettiin kutsumaan rovastikuntapäiviksi. Niiden sisältö laajeni käsittämään muutakin kuin diakoniavuosikokouksen ja siihen liittyvät alustukset. Rovastikuntapäivien ohjelmaan kuuluivat lisäksi esimerkiksi esitelmät ja keskustelut kirkosta ja seurakuntaelämästä.⁶⁴ Kuusamossa ei pidetty rovastikunnallisia diakoniavuosikokouksia tai rovastikuntapäiviä vuoteen 1945 mennessä.

Kuusamon seurakunta suhtautui diakoniaan ajatuksena myönteisesti jo 1800-luvun lopulta alkaen. Asia koettiin hyväksi ja tärkeäksi, mutta aktiivisen seurakuntadiakonian käynnistämiseen ei ollut riittävää motivaatiota. Taloudellinen tilanne kunnassa ja seurakunnassa oli huono. Taloudellisia vaikeuksia oli helppo käyttää perusteena sille, että diakonissaa ei palkattu, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Todellinen syy oli kuitenkin todennäköisesti siinä, että diakonissan palkkaaminen olisi aiheuttanut lisäkuluja yksittäisille seurakuntalaisille verojen kannon muodossa. Siksi häntä ei haluttu palkata, vaikka se olisi ollut periaatteessa yhtä hyvin mahdollista kuin ylimääräisen papin tai kunnan kiertävän sairaanhoitajan palkkaaminen. Seurakunta yritti perustaa kunnan kanssa yhteisen diakonissan viran, mutta kunta ei alkanut yhteistyöhön. Muuten seurakunta ei ollut valmis tekemään uhrauksia diakonia-asian eteenpäin viemiseksi. Se ei tehnyt juuri mitään diakonaattikassan tulojen kartuttamiseksi, mutta kassan se oli halunnut perustaa.

6. Kuusamolaiset sodissa

Loppuvuodesta 1939 sodanuhka Suomen ja Neuvostoliiton välillä alkoi olla todellinen. Kuusamossa tämä näkyi ylimääräisten kertausharjoitusten alkamisena. Kuusamossa toimi harjoituskeskus, jonka miesvahvuus oli noin 1 700 miestä. Seurakunta osallistui kertausharjoituksiin antamalla rakennuksia harjoituskäyttöön. Esimerkiksi pappilassa oli harjoitusten sotasairaala. Varsinainen sota Kuusamossa alkoi joulukuun alussa, kun neuvostoliittolaiset hyökkäsivät Paanajärven kylään. Paanajärven asukkaat joutuivat heti sodan alussa lähtemään ensimmäisenä evakkoon. Muu kunnan siviiliväestö seurasi hieman myöhemmin perässä. Evakkopaikkoina olivat Pudasjärvi ja Ii.⁶⁵

Evakko aika aiheutti omat haasteensa myös seurakunnalle. Kirkkoherra Lauri Eerola anoi talvisodan alussa virkavapautta sairauksiinsa vedoten. Tuomiokapituli myönsi sen vuoden 1939 joulukuun alusta alkaen. Kirkkoherran sijaisena toimi rajaseutupastori Olavi Laitinen. Evakossa olon aikana kirkkoherranvirasto oli Oulussa. Laitinen hoiti kirkkoherran tehtävää lähes

---

⁶⁴ K kiertok. 352/24.8.1893; O kiertok. 1101/20.6.1940.

⁶⁵ Ervasti 1978, 742; Ervasti 1997, 150; Laine 2003, 693–694; Törmänen 2011, 41–42, 46.

tammikuun puoliväliin, jolloin Eerolan virkavapaus päättyi. Sen jälkeen Eerola hoiti kansliatehtäviä Oulussa ja Laitinen toimi rajaseutupastorin tehtävänsä ohella kirkkoherran apulaisena. Laitinen sijoitettiin Pudasjärvelle evakossa olleiden kuusamolaisten keskuuteen. Siellä hän piti jumalanpalveluksia, seuroja ja kinkereitä sekä hoiti kirkolliset toimitukset.⁶⁶

Moskovan rauha Neuvostoliiton kanssa solmittiin maaliskuussa 1940. Kuusamosta jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle kuusi itäistä kylää. Se merkitsi, että yli 2 000 ihmistä jäi ilman kotia. Lisäksi kotinsa menettivät ne 2 000 henkeä, joiden kodit jäivät niin kutsutulle suoja-alueelle. Tämä suoja-alue oli turvallisuusvyöhyke uuden itärajan tuntumassa. Näin siis yli 4 000 kotinsa menettänyttä kuusamolaista täytyi sijoittaa muualle Kuusamoon. Talvisota aiheutti tuhoja lähinnä rajakyliin, joita oli osittain poltettu. Toukokuun lopussa kirkkoherranvirasto siirrettiin takaisin Kuusamoon. Silloin myös lähes kaikki evakotkin olivat palanneet.⁶⁷

Talvisodan aiheuttamat aluemenetykset johtivat kirkollisen rajaseututyön uudelleen organisoimiseen. Entinen rajaseutupapin toimialue oli jäänyt rajan taakse ja siellä ollut kirkko oli tuhottu. Uudeksi toimialueeksi muodostettiin Kuusamon seurakunnan pohjoispuoli sekä eteläosat Sallan ja Kemijärven seurakunnista. Aluemenetyksistä huolimatta Kuusamon seurakunta oli niin laaja, että rajaseutupapin työn jatkaminen oli tarpeellista.⁶⁸

Sodan johdosta kuusamolaisten elinolot olivat heikentyneet. Kunta pyrki vastaamaan sairaanhoidon tarpeeseen kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaan. Yksityistäkin merkittävää avustusta saatiin. Esimerkiksi vuonna 1940 SPR pyysi saada ostaa Kuusamon seurakunnalta maa-alueen lasten hoitokotia varten. SPR halusi kiireellisesti kohottaa kuusamolaisten lasten terveydentilaa ja elinoloja. Kunnassa oli nimittäin asuntopulaa ja lisäksi liikkeellä oli hinkuyskäepidemiaa. Kirkkovaltuusto päätti myydä tarvittavan maa-alueen 10 000 markalla. Asia otettiin esille uudelleen kirkonkokouksessa kuukautta myöhemmin, mutta päätöksenteko lykättiin edelleen laajennetun kirkkovaltuuston tehtäväksi. Lopulta joulukuun alussa laajennettu kirkkovaltuusto teki päätöksen maa-alueen myymisestä 75 000 markalla.⁶⁹

Rauha näytti olevan väliaikainen, sillä Kuusamossa alettiin tehdä mittavia linnoitustöitä syksyllä 1940. Seuraavana kesänä alkoi tulla saksalaisia sotilaita. Vuosina 1942–1943 saksalaisten määrä Kuusamossa oli jo 2000–3000 henkeä. Paikkakunnalla oli huomattavia saksalaisia parakkikyliä, joissa oli sotilassairaala, vankileirejä ja työsiirtoloita. Suomalaisille oli oma sotasairaalansa, jonka ylilääkärinä toimi Kuusamon kunnan aluelääkäri Ali Ervasti.⁷⁰

---

⁶⁶ Ervasti 1981, 318; Törmänen 2011, 48–49.

⁶⁷ Ervasti 1978, 744; Ervasti 1981, 318; Ervasti 1997, 150.

⁶⁸ Törmänen 2011, 53–54.

⁶⁹ KKA II Ca: 5–6 Kirkkovaltuuston ptk. 27.10.1940; Kirkonkokouksen ptk. 24.11.1940; Laajennetun kirkkovaltuuston ptk. 1.12.1940.

⁷⁰ Ervasti 1978, 595, 597, 676, 757, 759.

Jatkosota päättyi syksyllä 1944. Sen jälkeen kuusamolaiset joutuivat lähtemään jälleen evakkoon. Kuusamolaiset evakuoitiin lähinnä Oulun eteläpuolisiin kuntiin. Kunnan ja seurakunnan hallintoelimet ja virastot evakuoitiin Oulaisiin. Seurakunta toimi siirtoseurakuntana marraskuun puolivälistä alkaen. Sen hallinnosta vastasi kirkkohoitokunta, jota johti Kuusamon seurakunnan virallisena apulaisena 1939 aloittanut Antti Poukkula. Seurakunnan kirkkoherra Lauri Eerola oli virkavapaalla ja evakossa Mikkelissä. Poukkula toimi siis yksin siirtoseurakunnan pappina.⁷¹

Kuusamolaiset alkoivat palata evakosta marraskuusta 1944 lähtien ensin Etelä-Kuusamon kyliin ja sen jälkeen vähitellen muuallekin, kunnes helmikuusta 1945 lähtien kaikilla oli mahdollisuus tulla takaisin kotiseudulleen. Kirkkoherranvirasto palasi Poukkulan johdolla Kuusamoon maaliskuussa. Se toimi aluksi parakkirakennuksessa ja myöhemmin paikallisessa talossa. Kesään mennessä lähes kaikki seurakuntalaiset olivat palanneet evakosta. Kotiin palanneet joutuivat toteamaan suuren menetyksen. Kuusamosta ei löytynyt juuri yhtään ehjää rakennusta. Nekin, jotka olivat säilyneet täydelliseltä tuholta, oli joko ryöstetty tai rikottu. Myös seurakunnan rakennukset ja paikkakunnalle sota-ajaksi jäänyt omaisuus oli tuhottu. Kaiken lisäksi evakosta palaavia vaivasivat erilaiset kulkutaudit. Sen myötä terveydenhoitotilanne oli vaikea. Kuusamon sairaalakin oli tuhottu saksalaisten toimesta syksyllä 1944.⁷²

Kunnan ja seurakunnan lisäksi seurakuntalaisista huolehtivat erilaiset yhdistykset. Esimerkiksi Aseveliyhdistys ja Vapaa huolto jakoivat huomattavia raha- ja vaateavustuksia.⁷³ Näissä oloissa kuusamolaiset aloittivat mittavan jälleenrakennustyön.

---

⁷¹ Ervasti 1978, 595, 597, 676, 757, 759, 765; Ervasti 1981, 373–377; Ervasti 1997, 150–157.

⁷² Ervasti 1978, 595, 597, 676, 757, 759, 765; Ervasti 1981, 373–377; Ervasti 1997, 150–157.

⁷³ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1942–1946; III 16 Ce: 1 Huoltolautakunnan ptk. 1948–1951; III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1952.

II Diakoniatyö järjestäytyy jälleenrakennusaikana 1945–1952

1. Sodasta toipuva Kuusamo

Koko Kuusamon käsittänyt jälleenrakennustyö alkoi heti sodan loputtua. Menetykset olivat olleet suuria, joten asuinolojen ennalleen saattaminen oli työlästä. Sivukylillä rakennustöiden käynnistäminen sujui nopeasti, sillä siellä oli säästynyt monin paikoin edes joitakin rakennuksia, esimerkiksi riihiä, joissa voitiin tilapäisesti asua. Toisin oli kirkonkylässä, jossa lähes kaikki rakennukset oli tuhattu. Väestö joutui asumaan venäläisten käytössä olleissa korsuissa. Rakennustarvikkeista ja ammattitaitoisista työmiehistä oli pulaa. Sen vuoksi jälleenrakennustyöhön joutuivat osallistumaan kaikki, jotka suinkin kykenivät. Yhteisiä sirkkelisahoja perustettiin eri puolille kylää. Sota-aikaiset miinat ja muut ammuksiset hidastivat jälleenrakentamista ja normaaliin elämään palaamista sekä aiheuttivat vammoja. Elämisen puitteet olivat vaatimattomat. Ihmiset ja karja saattoivat olla samassa korsussa, leivät paistettiin raunioilla säilyneissä uuneissa ja hygienia-olot oli huono.⁷⁴

Sivukylien jälleenrakentaminen eteni hyvin. Suurin osa niistä oli saatu rakennettua vuoteen 1947 mennessä, mutta kirkonkylä oli edelleen hyvin keskeneräinen. Lisäksi vasta tuona vuonna alettiin erottaa maita niille, jotka olivat menettäneet tilansa Neuvostoliitolle. Tilaa tai korvauksia vailla oli kaikkiaan 212 tilallista. Suurin osa heistä otti korvaukseksi menetyksistään maa-alueen Kuusamosta ja alkoi rakentaa omaa tilaansa entiseen kotikuntaansa, mutta eri kylälle.⁷⁵

Kokonaisuudessaan jälleenrakennustyön katsotaan päättyneen vuonna 1952. Taloudellisten ja aineellisten menetysten lisäksi sota aiheutti muitakin menetyksiä. Esimerkiksi yli 400 työikäistä miestä oli saanut surmansa. Monista perheistä puuttui juuri sitä työvoimaa, jota tuossa tilanteessa olisi kaivattu.⁷⁶

Kuusamossa oli jälleenrakennustyön alkaessa noin 11 000 asukasta. Väkiluku alkoi siitä hiljalleen kasvaa. Vuonna 1952 kunnan asukasluku oli jo noin 15 900 henkeä. Kuusamon pinta-ala oli pienentynyt sodan johdosta 4 644 km²:iin. Kuusamolaiset keskittyivät sodan jälkeen jälleenrakennustyöhön. Maanviljelystä hoidettiin sen ohessa. Sodan jälkeen maatalous alkoi kehittyä yhä enemmän lypsykarjan hoidon suuntaan. Merkittävää edistystä Kuusamon kehityksessä alkoi tapahtua tarkastelujakson loppupuolella aloitetun isojaon johdosta. Isojaosta säädettiin laki 1940-luvun lopussa ja varsinainen kymmenen vuotta kestänyt toimitus alkoi vuonna 1951. Sen

---

⁷⁴ Ervasti 1978, 764;

⁷⁵ Ervasti 1978, 764; Ervasti 1997, 157–160.

⁷⁶ Ervasti 1997, 157–160.

johdosta paikkakunnalle tuli uusia virkamiehiä ja muita työntekijöitä, kyläteitä alettiin rakentaa ja kunnan elinkeinoelämä alkoi kohentua.⁷⁷

Kuusamon kunnansairaala oli tuhottu sodassa, mutta kesästä 1945 se toimi parakkisairaalan seuraavan vuoden marraskuulle asti, jolloin sairaala sijoitettiin entiseen SPR:n lastensairaalarakennukseen, joka oli kunnostettu. Uusi sairaala valmistui vuonna 1952. Kunnassa toimi myös sodan jälkeisinä vuosina kulkutautisairaala. Potilaina oli tuberkuloositartunnan saaneita. Kulkutautisairaalan hoitajina toimivat kiertävät sairaanhoitajat. Vuodesta 1947 lähtien Kuusamon kunnalla oli varattuna Päivärinteen keuhkotautiparantolasta Muhokselta viisi paikkaa. Vuoteen 1949 saakka tuberkuloosiparantolassa oli viisi kuusamolaista hoidettavaa. Sen jälkeen hoidettavina olleiden määrä alkoi kasvaa, esimerkiksi vuonna 1951 heitä oli jo 25. Vuodesta 1948 Kuusamon kunnalla oli kuusi paikkaa Oulun piirimielisairaalassa. Kyseessä oli A-mielisairaala eli akuuttia hoitoa antava sairaala. Mielisairaalassa hoidettavien määrä oli noin 20 henkilöä vuodessa. Muissa laitoksissa olevien hoidettavien määrä oli 1940-luvun lopussa runsaat 100 vuodessa.⁷⁸

Kuusamossa toimi sodan jälkeen yksi lääkäri. Hän oli edelleen Ali Ervasti. Vuonna 1950 lääkintöhallitus kehotti Kuusamoa perustamaan toisen lääkärin viran. Vuonna 1951 aluelääkärin virka muutettiin kunnanlääkärin viraksi, ja seuraavasta vuodesta alkaen Kuusamossa toimi kaksi lääkäriä. Samoin vuonna 1952 kuntaan saatiin kaksi hammaslääkärää, jotka toimivat pääasiassa kouluhammaslääkäreinä. Muutoinkin sairaanhoitohenkilökunnan määrä Kuusamossa kasvoi, kun uusi kunnansairaala otettiin käyttöön vuonna 1952. Kunnansairaalaan tuli lääkäreiden lisäksi yksi ylihoitaja, kaksi sairaanhoitajaa, kaksi kättilöä ja kaksi lastenhoitajaa. Hieman myöhemmin sairaalaan pyrittiin samaan lisää neljä sairaanhoitajaa, yksi kättilö sekä emäntä. Kunnansairaalassa oli 35 paikkaa. Sairaalan lisäksi Kuusamossa toimi kunnalliskoti. Siellä oli paikkoja 74, joista yleisellä osastolla oli 52 ja mielisairasosastolla 22. Kunnalliskodin asukkaat olivat joko pitkäaikaisasukkeja, kuten vanhuksia, tai tilapäisessä hoidon ja huolenpidon tarpeessa olevia. Keskimäärin hoidokkeja oli hieman vajaat 80 vuodessa.⁷⁹

Kättilötilanne oli Kuusamossa suhteellisen hyvä vuodesta 1945 alkaen, sillä paikkakunnalle oli perustettu viisi kättilön virkaa. 1940-luvun lopulla joinakin vuosina oli kuitenkin hankala saada virkoihin hakijoita. Esimerkiksi kahden syrjäisemmän piirin ja kirkonkylän piirin kättilön toimet olivat pitkään avoimina, mutta kättilö saatiin ainoastaan kirkonkylän piiriin. 1950-luvun alkupuolella tilanne korjautui, mutta sen jälkeen oli taas vajausta. Kiertäviä sairaanhoitajia Kuusamossa oli vuonna 1945 jopa kuusi. Näistä kolme työskenteli tilapäisessä

⁷⁷ KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1952; Ervasti 1978, 766; Ervasti 1981, 309, 311; Ervasti 1997, 163.

⁷⁸ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1960; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1944–1960; Manninen 1998, 158–159.

⁷⁹ KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1948–1952.

kulkutautisairaalassa, joka toimi Kuusamossa erillisenä sairaalana vuosina 1945–1949. Syksyllä 1950 kulkutautisairaala siirrettiin aluesairaalan erityisosastolle, mutta jo seuraavana vuonna taas erilleen, sillä kertaa rauhanyhdistyksen toimitaloon. Vuodesta 1946 alkaen Kuusamon kunnassa oli yksi kiertävä sairaanhoitaja, ja hän työskenteli tilapäisessä kulkutautisairaalassa, jossa oli noin 15 paikkaa.⁸⁰

Sairaanhoitajien lisäksi Kuusamossa toimi vuonna 1945 yksi terveystalot. Seuraavana vuonna terveystalotia oli jo neljä eli kaikkien neljän piirin kirkonkylän, Alakitkan, Murtovaaran ja Suiningin terveystalot paikat olivat täytettyinä. Vuonna 1947 terveydenhuoltolautakunnan esityksestä kuntaan perustettiin viides terveydenhoitopiiri, kirkonkylän toinen piiri, josta myöhemmin tuli Keski-Kuusamon terveystalot. Vuonna 1947 saatiin rakennettua terveystalot kirkonkylälle, Alakitkalle ja Murtovaaraan. Terveystaloissa alkoi neuvolatoiminta. Seuraavaksi saatiin terveystalo Suiningille. Vuodesta 1949 lähtien terveystalotien määräksi vakiintui viisi. Tosin välillä oli vaikeuksia saada näitäkin virkoja täytetyksi.⁸¹

Kuusamolaisien sosiaaliavusta sodan jälkeen vastasi virallisesti kunta ja sen huoltolautakunta. 1940-luvulla huoltolautakunnan kokouksissa käsiteltyjen hakemusten määrä oli vielä suhteellisen pieni, keskimäärin alle kymmenen asiaa. Sen sijaan aivan vuosikymmenen lopussa, vuonna 1949 saatettiin yhdessä kokouksessa käsitellä jopa 75 asiaa, joista suurin osa liittyi avustusten myöntämiseen. Tuona vuonna pidettiin ainakin seitsemän kokousta. Vuoden 1950 alussa huoltolautakunta jakautui lain mukaisesti kahteen osastoon. Yleinen osasto käsiteli nimensä mukaisesti yleisiä asioita ja huolto-osasto avustamiseen ja kuntalaisten huoltamiseen yleensä liittyviä asioita.⁸²

2. Siirtoseurakunnasta tavalliseksi seurakunnaksi

Seurakunnan perustehtävän kannalta sodan jälkeinen tilanne oli kirkkoherran sijaisen pastori Antti Poukkulan mukaan ”aiempaa otollisempi”, sillä sodan ja siitä seuranneiden vaikeiden aikojen johdosta ihmiset olivat vastaanottavampia pappien julistukselle kuin aiemmin, jolloin puutteesta huolimatta ei ollut koettu niin suuria menetyksiä. Seurakuntalaiset myös uhrasivat kristillisiin tarkoituksiin enemmän kuin aiemmin. Toisaalta sodan johdosta esiintyi myös hengellistä lamaantumista, joka näkyi ehkä selkeimmin vähentyneenä osallistumisena seurakunnan toimintaan,

---

⁸⁰ KkaA III 15 Ca: 1 Terveydenhuoltolautakunta ptk. 1940–1949; III 15 Dd: 1 Terveydenhuoltolautakunnan kert. 1945–1952.

⁸¹ KkaA III 15 Ca: 1 Terveydenhuoltolautakunnan ptk. 18.10.1949; 11.5.1951 § 1; III 15 Dd: 1 Terveydenhuoltolautakunnan kert. 1945–1952.

⁸² KkaA III 16 Ce: 1 Huoltolautakunnan ptk. 1948–1951; III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1952.

sillä seurakuntalaisten aika kului jälleenrakennustyöhön ja muutenkin vaikeissa oloissa elämiseen, kuten Poukkula arvioi tilannetta.⁸³

Kuusamossa oli sodan jälkeen kolme papin virkaa. Kirkkoherrana oli rovasti Lauri Eerola, joka palasi Kuusamoon vuonna 1946, mutta oli virkavapaalla vuoden 1947 tammikuun puoliväliin. Virallisena apulaisena toimi Antti Poukkula ja rajaseutupappina Ossi Ylimaula. Poukkula siirtyi Kemin kappalaisen virkaan 1946. Hänen tilalleen tuli ensin Jaakko Kuvaja ja jo seuraavana vuonna Kaarlo (Hannes) Leinonen. Kuusamossa Leinonen toimi vuoteen 1951. Tämän jälkeen hän sai Kemistä kappalaisen viran ja muutti sinne. Leinosen oleskelu Kuusamossa oli katkonaista, sillä hän teki samaan aikaan jatko-opintoja Helsingissä sekä kävi siihen liittyen suorittamassa opintojakson Lontoossa. Väitöskirjan hän sai valmiiksi samana vuonna kun päätti työnsä Kuusamossa. Kirkkoherra Eerola kuoli 1949. Seuraajaksi valittiin Antti Poukkula, joka aloitti Kuusamossa 1951. Samana vuonna rajaseutupastori Ossi Ylimaula valittiin ensin virkaa tekeväksi ja seuraavana vuonna vakinaiseksi kappalaiseksi. Ylimaula muutti Kuusamosta vuonna 1953. Uudeksi kappalaiseksi tuli seuraavana vuonna rovasti Harri Mikkola Kinnulasta. Rajaseutupastorin virkaan tuli vuonna 1952 Olavi Hietava Taivalkoskelta.⁸⁴

Seurakunnan taloudellinen tilanne oli erittäin heikko. Seurakunnan toimiessa siirtoseurakuntana vuosina 1944–1946⁸⁵ kirkollisverot jäivät keräämättä vuodelta 1945. Lisäksi kaikki Kuusamoon jäänyt seurakunnan omaisuus oli tuhottu rakennukset mukaan lukien. Pastori Poukkulan palatessa Kuusamoon maaliskuussa 1945 tilanne oli kurja. Aluksi kirkkoherranvirasto oli Nilon kankaalla kansanhuollon parakissa. Joulukuussa virasto siirrettiin Kuuselan pirtiksi kutsuttuun taloon, johon myös papit majoittuivat. Edellytykset väliaikaisen kirkon rakentamiselle olivat heikot. Niinpä Oulun hiippakunnan piispa Väinö Malmivaara hankki seurakunnalle 300 000 markan avustuksen Ruotsista. Tilapäinen parakkikirkko saatiin rakennettua vuonna 1946. Pari vuotta myöhemmin saatiin valmiiksi kirkkoherran pappila. Uuden kirkon rakennustyö päästiin aloittamaan vuonna 1949, ja kirkko vihittiin käyttöön vuonna 1951. Kirkon kokonaiskustannukset olivat noin 46 miljoonaa markkaa. Kirkon rakentamiseen saatiin paljon avustuksia. Esimerkiksi Amerikan suomalaisilta seurakunnilta Kuusamon seurakunta sai rakennustarvikkeita yli 10 miljoonan markan edestä. Lainaa jouduttiin kuitenkin ottamaan paljon, ja sitä oli jäljellä aiemmasta kirkkoherran pappilan rakennushankkeestakin. Seurakunta oli taloudellisesti hyvin ahtaalla. Muitakin rakennusprojekteja oli tiedossa. Vuoden 1952 lopussa alettiin rakentaa kappalaisen pappilaa.⁸⁶

---

⁸³ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta 1942–1946.

⁸⁴ Ervasti 1981, 326–328, 332–335, 361; Talonen 2005, 46–49.

⁸⁵ OMA OTA Ca: 96 Tuomiokapitulien ptk. 21.3.1946 § 19.

⁸⁶ KKA II Ca: 5–6 Kirkonkokouksen ptk. 2.6.1946; Ervasti 1981, 323, 373–383.

Paanajärven rajaseutukirkko ja suuri osa rajaseutupiiristä olivat jääneet rauhan solmimisen jälkeen Neuvostoliiton puolelle. Kuusamossa toimi kuitenkin rajaseutupappi. Rajaseutukeskuksen puuttumisen takia Murtovaaraan ja Kurtinvaaraan rakennettiin koulujen yhteyteen väliaikaiset seurakuntatyön tilat. Rajaseutukeskuksen sijoituspaikkaa pohdittiin paljon ja eri vaihtoehtoja käsiteltiin jo 1950-luvun alussakin, mutta ratkaisua ei saatu aikaan.⁸⁷

3. Ensimmäiset rajaseutuisaret ja diakoniatoimikunnan perustaminen

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin ja Kristillisen palvelukeskuksen tuella Kuusamoon saatiin kaksi rajaseutuisarta vuonna 1945. Keväällä palkattiin Toini Piirainen ja syksyllä Betty Niva. Ensimmäiset sisaret eivät toimineet paikkakunnalla pitkään, sillä Niva oli työssä noin vuoden ja Piirainen noin puolitoista vuotta. Rajaseutuisarten työtä ajatellen seurakunta oli jaettu kahteen piiriin. Etelä- ja Kaakkois-Kuusamo sekä osa Itä-Kuusamoa kuuluivat Kemilän piiriin. Kirkonkylä sekä Kuusamon länsi- ja pohjoispuoli kuuluivat kirkonkylän piiriin. Nivan tilalle kirkonkylän piirin rajaseutuisareksi tuli Eeva Kärkkäinen syksyllä 1946 ja Piiraisen tilalle Kemilän piiriin Annikki Kestilä vuoden 1947 alussa.⁸⁸

Rajaseutuisaret olivat Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin kirkkohallituksen varoilla palkkaamia, mutta vastasivat työstään Kuusamon seurakunnalle. Käytännössä Oulun diakonissakoti maksoi ainakin alkuvaiheessa sisarille palkan ja peri sen jälkikäteen Oulun tuomiokapitulilta, joka puolestaan sai palkkarahat kirkon yhteisistä varoista. Todennäköisesti Oulun diakonissakoti myös ohjeisti sisarten toimintaa, sillä niin Oulun tuomiokapitulin pöytäkirjoissa kuin Kuusamon seurakunnan hallintoelimien pöytäkirjoissakaan ei näy viitteitä sisarien työn ohjaamisesta. Myös Sylvi Naamangan haastattelussa kävi ilmi, että diakonissakodin johtaja oli se henkilö, johon otettiin yhteyttä, jos työasioissa ilmeni ongelmia. Näin diakonissakodilla oli oma roolinsa hiippakunnallisen diakoniatyön ohjaamisessa. Tuomiokapituli sen sijaan ohjeisti Kuusamon seurakuntaa huolehtimaan esimerkiksi sisarten tapaturmavakuutuksesta. Lisäksi se kehotti diakoniatoimikuntaa hankkimaan käyttövaroja sisarten työtä varten sekä antamaan näille apua ja tukea työhön.⁸⁹

Rajaseutuisaret oli koulutettu pääasiassa Oulussa, mutta osa ensimmäisistä sisarista oli saanut koulutuksen myös Sortavalassa. Rajaseutuisarten palkka tuli tuomiokapitulin kautta kirkkohallitukselta. Kuusamon seurakunta ei osallistunut palkkauskustannuksiin eikä myöskään alussa myöntänyt varoja diakoniatyötä varten. Kunta osallistui diakoniatoimintaan sodan jälkeen muutamana vuonna auttamalla rajaseutuisaria asunnon vuokraamisessa. 1940-luvun lopussa ja sen

---

⁸⁷ Ervasti 1981, 352–261.

⁸⁸ KKA II Dd:1 Kertomukset seurakunnan tilasta vuosilta 1942–1946, 1947–1952; ks. liite.

⁸⁹ KKA II Ea:7 Oulun hiippakunnan tuomiokapituli Kuusamon kirkkoherranvirastolle 19.9.1946; OMA OTA Ca: 98 Tuomiokapitulin ptk. 10.1.1948 § 88, 22.1.1948 § 28; Sylvi Naamangan haastattelu 2.5.2012.

jälkeen luontaisedut kustansi seurakunta. Tuossa vaiheessa Kuusamon seurakunnalta puuttuivat diakoniaohjesääntö ja diakoniatoimikunta.⁹⁰

Kirkonkylän piirin rajaseutuisar Eeva Kärkkäinen lopetti työnsä Kuusamossa 1948. Hänen jälkeensä sisareksi tuli Siiri Pulkkinen saman vuoden joulukuun puolivälissä. Hän toimi sisarena vajaat kolme vuotta, syyskuuhun 1951 saakka. Hänen jälkeensä työhön tuli Helvi Pahkala. Kaikki edellä mainitut sisaret olivat saaneet koulutuksen Oulun diakonissalaitoksella. Kestilä toimi Kemilän piirin rajaseutuisarena joulukuuhun 1948. Tuon piirin rajaseutuisaren virka oli täyttämättä vuodesta 1948 vuoden 1955 heinäkuun alkuun saakka.⁹¹

Laajennettu piispainkokous laati joulukuussa 1945 ohjeistuksen seurakuntien kristillistä laupeudentyötä varten. Siinä todettiin, että jokaisessa seurakunnassa oli jo vanhastaan diakoniatoimikunta. Kuusamon osalta tämä ei ainakaan pitänyt paikkaansa eikä varmaan monen muunkaan pohjoisen seurakunnan kohdalla.⁹² Kuusamon seurakunnassa ei ollut laadittu diakoniaohjesääntöä eikä rajaseutuisaren ohjesääntökään, vaikka sisaret olivat jo toiminnassa. Rovastikunnan muissa seurakunnissa diakoniaohjesääntö oli lukuun ottamatta Kuusamon naapuriseurakuntaa Taivalkoskea ja Oulun lähellä sijaitsevaa Yli-Iitä. Laajennettu piispainkokous kehotti seurakuntia laatimaan ohjesäännön mahdollisimman pian ja vahvistamaan sen tuomiokapitulissa, mutta tähän ei Kuusamossa kuitenkaan tartuttu.⁹³

Kuusamon seurakuntaan perustettiin diakoniatoimikunta kesällä 1947. Tämä tapahtui suhteellisen nopeasti, sillä tarkastelujakson loppupuolella vuonna 1952 Iin rovastikunnassa diakoniatoimikunta oli vain neljässä seurakunnassa yhdeksästä. Kirkkovaltuusto valitsi Kuusamon seurakunnan diakoniatoimikuntaan 12 jäsentä, joista neljä oli työntekijöitä. Nämä olivat pastorit Ossi Ylimaula ja Hannes Leinonen sekä rajaseutuisaret Annikki Kestilä ja Eeva Kärkkäinen. Muina jäseninä siihen kuuluivat kirkkoherran puoliso Alma Eerola, tohtorinna Impi Ervasti, apteekkari Veikko Vuorento ja hänen puolisonsa Hanna Vuorento, kauppiaan puoliso Taimi Rohkimainen, emännät Olga Törmänen ja Ulla Tauriainen sekä neiti Saimi Kivilahti. Diakoniatoimikunnan kokoonpano säilyi samanlaisena vuoteen 1951, jolloin Alma Eerolan tilalle kirkkoneuvosto valitsi kirkkoherra Antti Poukkulan puolison Anja Poukkulan ja Saimi Kivilahden tilalle rouva Helmi Ryhdän.⁹⁴ Diakoniatoimikunnassa oli siis koko tarkastelujakson ajan selkeä naisenemmistö. Naisia oli yhdeksän ja miehiä kolme.

Diakoniatoimikunta piti vuosittain 1–3 kokousta, joissa se käsitteli ennen muuta erilaisia avustusasioita. Diakoniatoimikunta organisoi seurakunnan diakoniatyötä, josta kuitenkin

⁹⁰ KKA II Dd:1 Kertomukset seurakunnan tilasta vuosilta 1942–1946, 1947–1952.

⁹¹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset vuosilta 1948–1952; II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1951–1952.

⁹² O kiertok. 1225/28.3.1946.

⁹³ OMA IRA Dc: 1 1947–1951; O kiertok. 1210/1.8.1948.

⁹⁴ KKA I C a-b: 5 Kirkkovaltuuston ptk. 17.6.1947; I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 15.10.1951; Heliövaara 1957, 59; Ervasti 1981, 406–407.

kirkkoherra vastasi. Seurakunnan tekemä avustustyö oli melko laajaa, mutta diakoniatyö oli selvästikin vain kunnan tarjoamien avustusten täydentäjä. Mittasuhteita kuvaa hyvin se, että kunnan huoltolautakunnassa saatettiin yhdessä kokouksessa vuonna 1949 käsitellä jopa 70 erilaista avustusanomusta. Kokouksia sillä oli vuosittain 5–10. Seurakunnan diakoniatyössä ei käsitelty koko vuonnakaan kyseistä määrää. Avustustoiminta olikin kunnan vastuulla, mutta seurakunta täydensi sitä kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaan.⁹⁵

Avustusten lisäksi diakoniatoimikunta yhdessä diakoniakylätoimikuntien kanssa järjesti vierailuja kunnalliskotiin ja sairaalaan. Vuosina 1949–1950 seurakunnan edustaja tai muuta diakoniaväkeä vieraili kunnalliskodissa kerran kuukaudessa ja sairaalassa pyydettyä. Sen jälkeen varsinaisen diakoniaväen vierailut vähenivät.⁹⁶

Varsinaisen seurakunnan diakoniatoimikunnan lisäksi tarvittiin diakoniakylätoimikuntia tehostamaan diakoniatyötä koko laajan seurakunnan alueella. Ensimmäisen kerran diakoniakylätoimikuntaan valittiin jäseniä vuonna 1947. Kyseessä oli Poussun diakoniakylätoimikunta, joka oli valittu kinkereillä. Toimikuntaan kuului kolme jäsentä. Tämän jälkeen monissa muissakin kylissä asetettiin diakoniatoimikuntia. Joissakin kylissä diakoniatoimikunta jätettiin kuitenkin jostain syystä valitsematta. Tällaisia piirejä olivat esimerkiksi Liikanen, kirkonkylän pohjoinen piiri, Purnuvaara ja Kärpänkylä. Kylätoimikuntien perustaminen oli siinä mielessä esimerkillistä toimintaa, että edellisenä vuonna tuomiokapituli oli kehottanut puhumaan diakonia-asiasta lukukinkereillä ja valitsemaan niissä diakoniakylätoimikunnat. Vuonna 1949 Kuusamossa toimi jo 20 diakoniakylätoimikuntaa, joissa oli yhteensä 67 jäsentä. Diakoniatoimikunta puuttui tuolloin yhdeksästä kinkeripiiristä.⁹⁷

Kuusamon seurakunnan tilanne vastasi kylätoimikuntien osalta Iin rovastikunnan tilannetta. Vuonna 1952 diakoniakylätoimikunta oli rovastikunnan lähes jokaisessa kyläkunnassa lukuun ottamatta Yli-Iitä ja Ylikiiminkiä. Erityisen hyvä tilanne oli verrattuna Kalajoen rovastikunnan seurakuntiin. Siellä oli vuonna 1951 yksi seurakunta, jossa kylätoimikuntia ei ollut lainkaan, ja kolme sellaista seurakuntaa, joissa oli vain muutamia toimikuntia. Jotkin kylätoimikunnat olivat aktiivisia, mutta osassa kyliä oli tyydytty vain pelkkään toimikunnan perustamiseen.⁹⁸

Kuusamon seurakunnassa vieraili hiippakunnan diakoniapappi vuonna 1948. Kuusamon vt. kirkkoherra Ossi Ylimaula piti erittäin merkittävänä virikkeenä Kuusamon seurakunnan diakoniatyölle sitä, että Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton pääsihteeri

⁹⁵ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1952; KkaA III 16 Ce: 1 Huoltolautakunnan ptk. 1948–1952.

⁹⁶ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952.

⁹⁷ KKA II Ah: 1–2 Kinkeripäiväkirjat 1947–1951; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952.

⁹⁸ OMA IRA Dc:2 Diakoniavuosikertomukset 1952; O kiertok 1237/3.12.1946; *Ervasti* 1981, 402–403; *Määttä* 2004, 91.

Toivo Laitinen ja sosiaalisihteri Lauri Tuomi vierailivat syyskuussa 1949 Kuusamossa. Silloin käytiin yleinen diakonianeuvottelu, johon osallistui kirkkovaltuuston ja -neuvoston, kirkkohallintokunnan sekä diakoniatoimikunnan jäseniä. Mukana olivat myös edustajat kunnan huoltolautakunnasta ja terveydenhoitolautakunnasta sekä kunnan terveysisaret ja seurakunnan rajaseutuisaret. Hieman tämän jälkeen, saman vuoden syyskuussa ensimmäistä kertaa Kuusamossa pidetty Iin rovastikunnan diakoniavuosikokous lisäsi vielä enemmän tietoisuutta diakoniatyöstä. Ossi Ylimaulan mukaan vuosikokous toi diakoniatyön lähelle seurakuntalaisia.⁹⁹ Vuonna 1940 hyväksytty Oulun hiippakunnan uuden diakoniaohjesäännön mukaista nimitystä rovastikuntapäivät ei otettu käyttöön viitattaessa diakoniavuosikokoukseen vaan edelleen käytettiin yleisesti nimitystä diakoniavuosikokous.

Näkyvimmin diakoniatyö tuli esille rajaseutuisarten tekemän työn välityksellä. Diakonissat vaihtuivat nopeassa tahdissa. Tästä huolimatta tilanne oli kuitenkin siinä mielessä hyvä, että molemmat virat olivat alkuvuosina täytettyinä. Diakonissoista oli tuohon aikaan pulaa hiippakunnan alueella. Joissakin seurakunnissa palkkaus ja asunto oli järjestetty, mutta diakonissaa ei silti ollut saatu. Esimerkiksi vuonna 1946 koko Iin rovastikunnan seurakunnissa seurakuntasisaria oli vain kolme. Vastaavanlainen tilanne oli esimerkiksi Kalajoen rovastikunnassa, jossa 13 seurakunnasta vain viidessä oli vuonna 1945 oma seurakuntasisar. Lapin rovastikunnassa heitä ei tuolloin ollut vielä yhtään. Koko hiippakunnan alueella puolestaan toimi hieman yli 30 seurakuntasisarta. Kun seurakuntia hiippakunnan alueella oli 80, sisaria ei ollut edes puolessa hiippakunnan seurakunnista. Koulutettujen sisarien vähäisyys ei kuitenkaan ollut ainoa syy siihen, että seurakuntasisaren virkoja ei perustettu. Köyhyys oli myös huomattava este. Köyhyys ei vaivannut ainoastaan Oulun hiippakunnan pohjoisia seurakuntia vaan sama ongelma oli myös Oulun eteläpuolella, esimerkiksi Kalajoen rovastikunnassa. Köyhyys ei myöskään rajoittunut vain sodan jälkeisiin vuosiin vaan pitkälle 1900-luvun loppupuolelle saakka.¹⁰⁰

Rajaseutuisarten lisäksi Kuusamon seurakunnassa toimi vuosina 1948–1950 tuomiokapitulin kustantamana diakoni Einar Sissala, joka tosin oli katekeetan tehtävässä. Katekeetan toimen ohella hän piti hartauskokouksia.¹⁰¹

Kuusamon seurakunnassa ei ollut laadittu omaa diakoniaohjesääntöä eikä rajaseutuisaren ohjesääntöä, joten rajaseutuisarten työhön sovellettiin hiippakunnan diakoniaohjesääntöä. Vuonna 1940 hyväksytyn Oulun hiippakunnan diakoniaohjesäännön mukaan sairaanhoito oli asetettu seurakuntasisarten tehtäviä kuvattaessa vasta neljänneksi. Pyrkimyksenä oli nähtävästi se, että työn kuva olisi pääasiassa hengellinen. Joka tapauksessa rajaseutuisarten

⁹⁹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1950.

¹⁰⁰ OMA IRA Dc: 1 Viisivuotiskertomukset rovastikunnan tilasta 1947–1951; Malmivaara 1947, 7; O kiertok. 1283/12.10.1948; Heliövaara 1957, 59; Määttä 2004, 43, 46.

¹⁰¹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1950; Heliövaara 1957, 54; Ervasti 1981, 335.

päättehtävänä heti sodan jälkeen oli terveyden- ja sairaanhoito. Toki sairaanhoidon ohella sisaret saattoivat ottaa usein myös hengelliset asiat esille, mikä olikin hyvin ohjesäännön mukaista, sillä tehtäväkuvauksen toisena kohtana oli ”sairaiden ja vanhusten Jumalan sanalla oppiminen”. Terveyden- ja sairaanhoidon tehtävät painoutuivat lähinnä kotikäynteihin sisaren oman piirin alueella. Sairaiden luo mentiin kutsusta, mutta taloissa kierrettiin myös oma-aloitteisesti. Rajaseutuisisaret työskentelivät muutamina päivinä vuodessa myös Kuusamon sairaalassa sairaanhoitajan tehtävissä. Lisäksi sisaret tekivät terveystarkastuksia eri kouluilla niiden oppilaille. Sisaret veivät myös jonkin verran potilaita joko Kuusamon sairaalaan tai kauemmas, esimerkiksi Oulun lääninsairaalaan. Rajaseutuisarten tehtävät olivat hyvin samantyyppisinä kuin kunnan terveystarkastuksen. He käyttivät vuosi- ja kuukausitilastoinnissaan samoja lomakkeita, jotka esitettiin lääkärille.¹⁰² Kuusamon rajaseutuisarten työn painopiste oli hyvin tyypillinen koko hiippakuntaa ajatellen. Sairaanhoito oli nimittäin seurakuntasisarien päättehtävänä koko hiippakunnan alueella.¹⁰³

Rajaseutuisarten työn alkuaikoina kuusamolaisia vaivasivat erityisesti kulkutaudit, kuten tuberkuloosi, hinkuyskä, kurkkumätä ja keuhkokuume. Sairaustapaukset vähenivät, kun rokotukset yleistyivät. Rajaseutuisaretkin alkoivat rokottaa säännöllisesti. Muita tarttuvia tauteja kuten vesi- ja tuhkarokkoa, angiinaa, influenssaa ja vatsatautejakin luonnollisesti esiintyi. Jälleenrakennusaikana tapaturmat olivat hyvin yleisiä. Puutteellisista asuinoloista johtui, että hygieniataso oli alhainen, ja sen vuoksi iho-ongelmat olivat yleisiä. Ihmisillä oli ihottumia, paiseita ja syyhyä. Koulutarkastuksissa lasten hygieniataso oli keskinkertainen. Kemilän piirin diakonissa Annikki Kestilä mainitsi, että vuonna 1947 tavallisimpia sairauksia olivat riisitauti ja ihottumat.¹⁰⁴

Rajaseutuisisaret tekivät sairaustapauksissa lähtökohtaisesti alkutoimenpiteitä ja neuvoivat omaisille, miten potilaasta tuli huolehtia. Pisimmillään sisaret hoitivat yhtä potilasta kolme vuorokautta. Jos kyseessä oli vakavahko kulkutauti, sisar puhdisti ja eristi potilaan kotona tai vei sairaalaan hoidettavaksi. Sairaana parannuttua sisar suoritti loppupuhdistuksen. Eristyksiä ja loppupuhdistuksia oli muutamia vuosittain. Rajaseutuisisaret osallistuivat merkittävästi myös kulkutautien ehkäisemiseen rokottamalla ihmisiä. Eniten sisaret rokottivat 1940-luvun loppuvuosina. Esimerkiksi vuonna 1949 toinen diakonissa Siiri Pulkkinen antoi rokotuksen yli 500 henkilölle. Vuonna 1951 Pulkkinen antamien rokotusten määrä laski jo alle sataan.¹⁰⁵

Asiakasmäärät vaihtelivat huomattavasti vuosina 1945–1952. Alkuvuosien muutamasta sadasta ne nousivat 1940-luvun lopulla noin 1 500 henkilöön vuodessa. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta asiakkaita oli vuosittain siitä lähtien saman verran. 1940-luvun loppupuolella hoidettavista suurin osa oli lapsia, vanhuksia taas selvästi vähiten. 1950-luvun

¹⁰² KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

¹⁰³ O kiertok. 1101/20.6.1940.

¹⁰⁴ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

¹⁰⁵ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

puolella tilanne kääntyi siten, että aikuisten määrä asiakkaista nousi suurimmaksi ja lapsia ja vanhuksia oli suurin piirtein saman verran.¹⁰⁶

Vuosina 1945–1952 kotikäyntien määrä vaihteli suuresti vuosittain. Syynä voi olla se, että rajaseutuisaret vaihtuivat usein. Myös se, miten tilastointi ymmärrettiin, on voinut vaihdella. Esimerkiksi osa sisarista on voinut tilastoida useammat käynnit samassa kodissa kotien yhteismäärään. Osa taas on voinut laskea kotien yhteismäärään jokaisen kodin vain kerran. Todennäköisesti kotien määrään vaikutti myös se, että sisarten sijoituspaikat vaihtelivat. Joka tapauksessa kahtena ensimmäisenä vuonna sisar kävi vuosittain noin sadassa kodissa. Sen jälkeen käynnit lisääntyivät jopa niin, että vuonna 1949 kirkonkylän piirin sisar Pulkkinen kävi jo noin 800 kodissa. Tämän jälkeen määrä laski hieman. Kotikäynneistä suurin osa liittyi sairaanhoitoon. Aktiivisen sairaanhoidon lisäksi sisaret tekivät myös neuvontatyötä. Erityisesti sodanjälkeisinä vuosina ja syrjäkylillä myöhemminkin sisaret kävivät raskaana olevien naisten luona sekä auttoivat synnytyksissä. Jonkin verran kotikäynnit liittyivät myös erilaisiin huollon tarpeisiin.¹⁰⁷

Kotikäyntien rinnalle kehittyi mahdollisesti jo alkuvaiheessa eräänlainen vastaanottotyöskentely. Ainakin vuodesta 1948 lähtien sisarten luokse alkoi hakeutua hoidettaviksi apua tarvitsevia. Tuolloin heitä oli noin 140 henkeä. Näiden kävijöiden määrä lisääntyi huomattavasti 1940-luvun lopulla. Vuonna 1950 heitä oli jo noin 600. Näistä hieman yli puolet luokiteltiin sairaanhoitoa vaativiksi tapauksiksi ja vastaavasti alle puolet huoltoa vaativiksi tapauksiksi. Näiden käsitteiden ero oli kuitenkin häilyvä. Molemmat saattoivat liittyä yhtä hyvin sairaanhoitoon. 1950-luvun alkupuolella vastaanotolla käyneiden määrä vähentyi jostain syystä huomattavasti. Heitä oli enää noin 100.¹⁰⁸

1940-luvulla diakonissat tekivät jonkin verran yhteistyötä kunnan terveystöiden kanssa. Esimerkiksi vuonna 1947 sisar Annikki Kestilä teki sairaanhoitotyötä Kuusamon sairaalassa yhteensä 16 päivänä. Vuonna 1950 diakonissa Siiri Pulkkinen toimi terveystöiden kanssa lastenneuvolassa seitsemänä päivänä. Lisäksi hän teki samana vuonna rokotus- ja koulutarkastusmatkan Käsmän kylälle kunnan terveystöiden kanssa. Pulkkinen jatkoi samanlaista yhteistyötä myös 1950-luvun alussa. Vuoden 1951 hän oli lääkärin ja terveystöiden kanssa pitämässä vastaanottoa Vasaraperän neuvolassa ja lastenneuvolassa yhteensä kolmena päivänä.¹⁰⁹

Itsenäisen sairaanhoidon lisäksi rajaseutuisaret veivät potilaita jonkin verran eri sairaaloihin. Heti sodan jälkeen potilaskuljetuksia oli hyvin vähän. 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa potilaskuljetuksia oli vuodessa vajaat 30. Alkuaikoina rajaseutuisaret kulkivat pääasiassa jalan, polkupyörällä, suksilla, mopolla tai linja-autoilla. Sodanjälkeisistä vuosista lähtien sisaret kulkivat

¹⁰⁶ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1949, 1950.

¹⁰⁷ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1949, 1950; Sylvi Naamangan haastattelu 2.5.2012.

¹⁰⁸ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1948–1952.

¹⁰⁹ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1951–1952.

jalan, hiihtäen tai polkupyörillä noin 100–200 kilometriä kuukaudessa. Linja-autolla ja henkilöautolla he kulkivat noin 200 kilometriä kuukaudessa. Kuusamon sisarten matkamäärät olivat luonnollisesti huomattavasti suuremmat kuin kaupunkiseurakunnissa, mutta vastaavasti Lapin rovastikunnan alueella matkamäärät olivat vieläkin suurempia.¹¹⁰

Sairaanhoidon painottuminen rajaseutuisarten työssä näkyi myös siinä, että muunlaista avustustyötä oli suhteellisen vähän. Toki sisaret osallistuivat myös siihen. Vuosina 1945–1946 he jakoivat yhdessä papiston kanssa Pohjois-Amerikan luterilaisilta kirkoilta saatuja raha- ja vaateavustuksia. Sodan jälkeen Kuusamosta vietiin lapsia Ruotsiin. Rajaseutuisar Aini Hakkarainen oli saattamassa osaa näistä lapsista helmikuussa 1946. Hän vei lapset Tornioon, mistä lapset jatkoivat edelleen Ruotsiin. Vuosina 1947–1948 rajaseutuisaret eivät nähtävästi juuri osallistuneet köyhien ja muiden huonompiosaisten avustustyöhön. Tosin huhtikuussa 1948 jostain syystä sairaanhoitoa tarvitsevien ihmisten määrä oli sen verran vähäinen, että rajaseutuisar ehti tekemään maataloustöitä piirinsä talouksissa. Kahtena seuraavana vuonna sisaret osallistuivat lahjoitettujen vaatteiden jakoon. Niitä jaettiin varattomille ihmisille. Lisäksi SPR antoi terveydenhuoltovälineitä Kuusamon seurakunnan ja kunnan käyttöön. Ne oli varastoitu väliaikaisena kirkkoherranvirastona toimineeseen Kuuselan pirttiin. Toukokuussa 1949 diakonissat siirsivät lainavaraston väliaikaiselle seurakuntatalolle, inventoivat sen ja lähettivät edelleen käytettäväksi terveystaloille. Samana vuonna jaettiin myös jonkin verran joululahjapaketteja vähävaraisille. Diakonissa Siiri Pulkkinen jakoi niitä ainakin Ala-Kitkan koululla.¹¹¹

1950-luvun alkuvuosina rajaseutuisarten huolto- ja avustustyö oli hyvin vähäistä. Ainoastaan syyskuussa 1951 oli yksi päivä vaatteiden jakoa. Samana vuonna käynnisteltiin myös diakoniatyön talkotoimintaa, kun sisar Pulkkinen oli mukana kaksissa sankarihautausmaan talkoissa. Hän oli selkeästi suuntautunut työssään sairaanhoitoon. Hänen seuraajansa Helvi Pahkala ei myöskään tehnyt juuri huolto- eikä avustustyötä.¹¹²

Pyhäkoulutyön ilmoitettiin kuuluvan rajaseutuisarten työnkuvaan jo aivan alkuvaiheessa. Hiippakunnan diakoniaohjesäännön mukaan diakoniatyöhön kuului ensimmäisenä tehtävänä pyhäkoulujen, nuorisokerhojen ja hartauskokousten pitäminen kyläkunnissa. Käytännössä tämä ei kuitenkaan näytä toteutuneen Kuusamossa, sillä sisaret eivät tilastojensa mukaan osallistuneet pyhäkoulutyöhön ennen vuotta 1949. Kuusamossa oli kuitenkin viritelty pyhäkoulutoimintaa kinkereillä jo sodan jälkeen. Vuonna 1947 seurakunnassa toimi jo 13 erillistä pyhäkoulu. Annikki Kestilä aloitti Kemilän piirissä raamatunlukupiirin vuonna 1947. Piiri kokoontuikin yli 10 kertaa. Kestilän jäädessä pois vuoden 1948 lopulla lukupiirinkin toiminta

---

¹¹⁰ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952; Heliövaara 1962, 64; Sylvi naamangan haastattelu 2.5.2012.

¹¹¹ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta 1942–1946; II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1950.

¹¹² KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

näyttää hiipuneen. Pulkkinen, joka tuli Kestilän seuraajaksi tammikuussa 1949, aloitti pyhäkoulujen pidon jo keväällä. Pitokertoja kertyi tuona ja seuraavana vuonna runsaat 10. Myös raamattupiirin aloittamista kokeiltiin, mutta kokoontumisia ei ollut nähtävästi yhtä kertaa enempää. Pulkkinen piti pyhäkoulua kevääseen 1951 saakka. Sen jälkeen pyhäkoulutoiminta hiipui rajaseutuisarten osalta.¹¹³

Rajaseutuisar näyttäisi olleen ensimmäistä kertaa mukana tyttökerhotoiminnassa vuonna 1947, jolloin sisar Annikki Kestilä piti tyttökerhoa neljä kertaa. Siiri Pulkkinen jatkoi kerhotoimintaa vuoden 1949 lopulla. Pulkkinen piti kerhoa marras - joulukuussa yhteensä neljä kertaa, mutta toiminta hiipui eikä kerhoa järjestetty lainkaan seuraavana vuonna.¹¹⁴ Rajaseutuisaret myös kouluttivat ihmisiä pitämällä erilaisia esitelmiä. Esimerkiksi diakonissa Annikki Kestilä piti maaliskuussa 1948 esitelmän puhtaudesta Kemilän kylän koululla. Kuulijoita tuossa tilaisuudessa oli noin 30. Siiri Pulkkinen piti puolestaan ensiapu- ja sidontakoulutusta partiotyöille maaliskuu - huhtikuussa 1949. Samoin hän piti ensiapukoulutusta partiotyöille heinäkuussa 1951. Tuolloin koulutuksessa oli läsnä 15 partiotyttöä.¹¹⁵

Rajaseutuisaret osallistuivat diakoniatoimikunnan toimintaan. Molemmat diakonissat Annikki Kestilä ja Eeva Kärkkäinen valittiin diakoniatoimikuntaan vuonna 1947. Siiri Pulkkinen jatkoi Kestilän tilalla toimikunnassa tultuaan diakonissaksi seurakuntaan joulukuussa 1948. Pulkkinen kuului myös kunnan huoltolautakuntaan vuodesta 1950 ja oli kunnan terveydenhuoltolautakunnan varajäsen. Huoltolautakuntaan Pulkkinen valittiin todennäköisesti huhtikuusta alkaen, sillä siitä lähtien hän osallistui lautakunnan kokouksiin lähes joka kuukausi. Terveysterveystoimikunnan kokoukseen Pulkkinen osallistui vuonna 1950 varajäsenenä vain kerran. Seurakunnan diakoniatoimikunnan ja kunnan huoltolautakunnan kokouksiin Pulkkinen osallistui säännöllisesti niin kauna kuin hän työskenteli Kuusamon seurakunnassa eli 1951 syyskuuhun 1951 saakka. Sen jälkeen tulleet diakonissat olivat kyllä diakoniatoimikunnan jäseniä, mutta kunnallisia luottamustehtäviä heillä ei ollut.¹¹⁶

Alkuvuosina rajaseutuisaret eivät juuri käyneet kurseilla eivätkä osallistuneet esimerkiksi rovastikuntien rovastikuntapäiville. Ensimmäisenä Annikki Kestilällä osallistui tammikuussa 1948 tammikuussa nelipäiväiselle Luther-kurssille Järvenpäässä. Hänen seuraajansa Siiri Pulkkinen kävi pyhäkoulukurssilla kaksi päivää lokakuussa 1950. Valtakunnallisiin tapahtumiin diakonissoista osallistui ensimmäisenä Siiri Pulkkinen, joka kävi kesäkuussa 1950

---

¹¹³ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta 1942–1946; II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952; O kiertok. 1101/20.6.1940.

¹¹⁴ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

¹¹⁵ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

¹¹⁶ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952; *Ervasti* 1981, 406–407.

rajaseututyöntekijöiden neuvottelupäivillä Järvenpäässä. 1950-luvun alkupuolella rajaseutuisaret eivät osallistuneet lainkaan koulutuksiin eivätkä muuhunkaan toimintaan.¹¹⁷

Rajaseutuisarien tekemän työn lisäksi käytännön diakoniatyötä tekivät myös papit, jotka osallistuivat sairaiden sielunhoitoon. Yleinen sielunhoito tapahtui sairaaloissa ja kunnalliskodeissa pidetyissä seuroissa. Sairaajat pysyivät myös pappia luokseen koteihin. Esimerkiksi vuosina 1945–46 pappi kävi vuosittain yli 20 sairaan luona kodeissa. Vuosina 1947–1951 määrät vaihtelivat 12:n ja 57:n välillä. Huippulukema vuodelta 1947 oli 57. Laitoksissa pappi vieraili vuosittain noin 10 henkilön luona ja 1940-luvun viimeisinä vuosina noin 20 henkilön luona. 1950-luvun alussa käyntejä oli noin 10 henkilön luona vuosittain. Usein näillä vierailuilla pappi jakoi myös ehtoollisen. Kunnalliskodin johto suhtautui suopeasti seurakunnan edustajien käynteihin. Papiston johdolla pidettiin kerran kuukaudessa hartaushetki. Hiippakunnan tasoon nähden se oli yleinen määrä vuositasolla. Tosin joissakin seurakunnissa papisto vieraili kunnalliskodeissa vain joka toinen kuukausi.¹¹⁸

4. Diakoniatyön tulonlähteet

Vuodesta 1947 lähtien Kuusamon seurakunnassa myönnettiin kirkkolain mukaisesti varoja diakoniatyöhön. Vuonna 1894 perustettu diakoniarahasto ei ilmeisesti ollut enää aktiivisessa käytössä vuodesta 1949 eteenpäin, sillä vuoden 1949 diakoniatyökertomuksessa mainittiin, että seurakunnassa ei ollut käytössä diakoniarahastoa vaan kerätyt varat pidettiin seurakunnan kirjanpidossa käyttövarojen yhteydessä. Seuraavassa vuosikertomuksessa mainittiin, että seurakunnalla oli diakoniatili Säästöpankissa ja siihen kerättiin rahaa kolehdeilla ja Yhteisvastuukeräyksellä. Ilmeisesti sama tili toimi myöhemmin seurakunnan katastrofirahastona.¹¹⁹

Diakoniatyövaroja kerättiin kolehdein. Sota-aikana kolehteja ei tiettävästi kerätty, mutta sen jälkeen vuonna 1946 kerättiin kolehti diakoniarahastoon. Sen tuotto oli vajaat 150 markkaa. Rovastikunnan tasoon verrattuna kyseessä oli hyvin vaatimaton määrä, sillä kaikkiaan tuona vuonna Iin rovastikunnassa kerättiin kolehteja seurakuntien tarpeisiin noin 16 000 markkaa. Seuraavana vuonna oman seurakunnan käyttöön kerätyt kolehdit olivat huomattavasti suurempia, noin 8 500 markkaa, mikä oli yli 80 % oman seurakunnan käyttöön kerätyistä kolehdeista. 1948–1949 diakoniakolehdit olivat noin 1 500 mk eli 10 % kaikista kerätyistä kolehdeista. Sama prosenttiosuus oli seuraavanakin vuonna, mutta määrä oli noussut noin 38 000 markkaan. Seuraavana vuonna prosenttiosuus pieneni. Kaikkiaan kolehteja kerättiin 1951 noin 330 000

¹¹⁷ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1952.

¹¹⁸ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1944–1945, 1947–1952; Heliövaara 1957, 55.

¹¹⁹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, 1963.

markkaa, joista diakonian osuus oli noin 13 000 markkaa. Diakoniavaroja kerättiin luonnollisesti myös muilla tavoin. Esimerkiksi vuonna 1951 seurakunnan tilaisuuksissa kerättiin varoja kaikkiaan vajaat 12 000 mk. 1950-luvun lopussa diakoniaa varten kerättiin kolehteja myös kinkereillä.¹²⁰

Diakoniaompeluseuratoimintaa oli kirkonkylässä ainakin vuodesta 1948 lähtien, joskaan toiminta ei ollut kovin säännöllistä. Vuonna 1949 ompeluseurojen tuotto oli vielä melko vähäinen, mutta jo seuraavana vuonna päästiin ompeluseurojen määrään nähden hyvään tulokseen, kun tuottoa kertyi lähes 130 000 mk (3 700 euroa).¹²¹

Valtakunnallinen Yhteisvastuukeräys järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1950. Asiasta oli päättänyt laajennettu piispainkokous. Yhteisvastuukeräykseksi nimetty keräys päätettiin toteuttaa seurakunnissa helmi - toukokuussa. Keräykseen osallistuivat samanaikaisesti kaikki seurakunnat. Luonnollisesti Kuusamon seurakuntakin oli mukana ensimmäisessä Yhteisvastuukeräyksessä. Keräyksen järjestelyistä vastasi diakoniatoimikunta, joka asetti keräyksen johtajaksi Impi Käkelän. Hänet diakoniatoimikunta lähetti myös kyseisenä vuonna Oulussa pidettyyn Iin rovastikunnan diakonia-vuosikokoukseen. Alkuvuosina puolet keräystuotosta jäi omalle seurakunnalle.¹²²

5. Taloudellista tukea kuusamolaisille

Sodan jälkeiset vuodet olivat vilkasta rakentamisen aikaa. Merkittävimmät avustukset liittyivätkin juuri rakennushankkeisiin. Talojen ja navettojen rakentamista tuettiin esimerkiksi järjestämällä talkoita ja avustamalla rakennustarvikkeiden hankkimisessa.¹²³ Merkittävä diakonia-avustusten muoto oli lahjoituksena saatujen vaatteiden ja muiden tavaroiden jako niitä tarvitseville. Kuusamon seurakunta sai vuosina 1945–1951 Amerikan luterilaisilta kirkoilta raha- ja vaateavustuksia. Rajaseutuisaret ja papisto toimivat niiden jakajina. Esimerkiksi vuosina 1948–1950 diakoniatoimikunta sai tuomiokapitulilta, Rajaseudun ystävät ry:ltä ja muutamilta yksityisiltä henkilöiltä vaateavustuksia, jotka jaettiin etupäässä sellaisille perheille, jotka olivat köyhiä ja joissa oli paljon lapsia. Jakamisesta huolehtivat diakoniakylätoimikunnat ja rajaseutuisaret. Saadut

---

¹²⁰ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1944–1945, 1947–1951; OMA IRA Dc: 1 Viisivuotiskertomus rovastikunnan tilasta 1947–1951.

¹²¹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1952–1956; O kiertok. 1254/11.7.1947.

¹²² KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952; *Ervasti* 1981, 407; *Malkavaara* 2000, 127, 137; *Malkavaara* 2002, 232.

¹²³ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950; *Heliövaara* 1957, 55.

vaatelahjoitukset tulivat tarpeeseen, mutta osa vaatteista oli niin huonokuntoisia, että niitä ei voinut jakaa.¹²⁴

Joulun aikaan diakoniatoimikunta lahjoitti joulupaketteja. Se oli hyvin yleinen tapa koko hiippakunnassa. Kuusamon seurakunnan diakoniatoimikunta huolehti pakettien jakamisesta esimerkiksi sairaaloihin, kunnalliskotiin sekä vanhuksille. Avustukset olivatkin tarpeen, sillä muualla laitoksissa olevien määrä kasvoi jatkuvasti. Joinakin vuosina muistamisia lähetettiin myös vangeille. Lähes jokavuotinen kohde oli Päivärinteen keuhkotautiparantolan kuusamolaiset potilaat. Myös perheet saivat lahjoituksia diakoniatoimikunnalta sekä sen välittämänä muilta. Esimerkiksi vuonna 1950 kuusamolaisten perheiden muistamista varten lähetettiin 30 perheen yhteystiedot Suomeen ja muutaman ulkomaille.¹²⁵

Avustukset saattoivat usein olla hyvin arkisiin tilanteisiin ja asioihin liittyviä. Esimerkiksi erästä perhettä tuettiin, että se saisi hankittua itselleen hevosen. Erään suurperheen äidin kuoltua diakoniatoimikunta avusti perhettä hankkimalla sille lypsykoneen. Toista köyhää perhettä tuettiin hankkimalla sille uuni. Lisäksi diakoniatoimikunta myönsi hautausavustuksia, sairaala-avustusta, lääkeavustuksia, avustusta kerhomaksuihin ja maidon ostoon.¹²⁶

Diakoniatoimikunta kustansi myös äitejä äitileireille. Ensimmäisen kerran vuonna 1950 viidelle äidille kustannettiin osallistuminen äitileirille Kuusamon kansanopistolle ja yhdelle Ylitornion kristilliselle kansanopistolle. Kuusamossa oltiin äitileiriäsiassa liikkeellä hyvissä ajoin, sillä Oulun hiippakunnan diakoniatappi otti asian yhteisesti esille vasta muutamaa vuotta myöhemmin.¹²⁷

Kuusamon seurakunnan diakoniatoimikunta teki yhteistyötä avustustoiminnassa erilaisten järjestöjen kanssa. Se myös tuki järjestöjä, kuten sotaleskien paikallisosasto. Keskeistä toimintaa oli sotaorpojen ja -invalidien huolto. Sotavuosien jäljiltä sotaorpoja kunnassa oli runsaat 200 sotaorpoa. Invalideja puolestaan oli noin 100–150. Diakoniatoimikunta oli yhteydessä ainakin seuraaviin Kuusamossa toimiviin järjestöihin: Pelastakaa lapset ry, Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosasto, Rajaseudun ystävät ry, SPR:n Kuusamon paikallisosasto, Sotainvalidinaiset, Kaatuneiden omaiset ry ja Lions-järjestö. Avustusjärjestöt osallistuivat aktiivisesti avustustyöhön. Esimerkiksi heti sodan jälkeen Aseveliyhdistys ja Vapaa huolto jakoivat huomattavia raha-avustuksia ja vaatetusta reserviläisten perheille.¹²⁸

---

¹²⁴ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1942–1946, 1947–1951; Sylvi Naamangan haastattelu 2.5.2012.

¹²⁵ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950; KkaA III 16 Dc: 15 sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1944–1952; Heliövaara 1957, 56; Manninen 1998, 158–159; Määttä 2004, 119.

¹²⁶ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952.

¹²⁷ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950.

¹²⁸ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1952, diakoniatoimikunnan toimintasuunnitelma vuodelle 1950; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1942–1946, 1947–1952; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1944–1952.

Diakoniatyön merkitystä korostettiin kinkereillä ja seuroissa. Diakoniatyön ohjesääntöön kuului hengellisen kirjallisuuden levittäminen. Kuusamossa kirjallisuutta myytiin ja jaettiin kinkerien yhteydessä. Myynti ei ilmeisestikään ollut kovin suurta, mutta kuitenkin sitä oli jonkin verran. Myös rippikoululaisille jaettiin ainakin vuonna 1950 Lestadiolaisen ylioppilaskodin julkaisemaa Maitojyvä-lehteä ja vihityille annettiin vihkiraamatut.¹²⁹

---

¹²⁹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1950.

III Diakoniatyö löytää paikkansa 1953–1960

1. Kunta, väestö ja elinkeinot

Kuusamon väkiluku jatkoi kasvuaan 1950-luvulla. Vuonna 1953 kunnassa oli noin 16 500 asukasta, vuosikymmenen puolivälissä jo noin 17 000. Väkimäärä kasvoi edelleen niin, että vuonna 1960 asukkaita oli noin 18 600 henkeä. 1950-luvun alussa maataloudesta toimeentulonsa saavia oli lähes 80 % kuusamolaisista. Heidän määränsä väheni huomattavasti 1960-luvulle tultaessa. Vähene- misestä huolimatta maatalouden asemaa vahvisti oman meijerin perustaminen vuonna 1959.¹³⁰

Sodan jälkeinen jälleenrakentaminen vaati paikkakuntalaisilta kovia ponnistuksia, mutta jälleenrakennuksen päätyttyä Kuusamo oli merkittävästi uudistunut. Erityisesti tämä näkyi keskustan alueella. Siitä oli muodostunut entistä kaupunkimaisempi ja vilkkaampi asutustaajama. Jälleenrakentamisen myötä paikkakunnalle oli tullut työntekijöitä muilta paikkakunnilta. Poliittinen toimintakin alkoi vilkastua. Erityisesti vasemmiston kannatus lisääntyi. Toinen merkittävä kuusamolaisten elämään vaikuttanut tekijä oli koko 1950-luvun kestänyt isojakotoimitus. Sen myötä Kuusamoon tuli virkamiehiä ja muita työntekijöitä. He toivat mukanaan uusia ideoita paikkakunnan kehittämiseen. Esimerkiksi matkailua ruvettiin voimakkaasti kehittämään isojaon aikana. Samaan aikaan rakennettiin tieverkkoa sekä kehitettiin maataloutta. Peltopinta-alaakin lisättiin huomattavasti, mutta samalla viljelijöiden määrä väheni. Maatalous alkoi painottua entistä enemmän lypsykarjanpitoon.¹³¹

Kuusamon kunnan asukkaista sosiaalihuollon asiakkaita oli 1950-luvun alkupuolella noin viisi prosenttia. Vuosikymmenen puolessavälissä heidän määränsä nousi seitsemään prosenttiin ja pysyi samalla tasolla vuosikymmenen loppuun saakka.¹³² Kunnalliskodissa oli vuoteen 1954 saakka yhteensä 74 potilaspaikkaa. Näistä yleisellä osastolla oli 52 ja mielisairasosastolla 22 paikkaa. Vuonna 1954 mielisairasosasto tuhoutui tulipalossa. Tuhoutunut osasto saatiin korjattua seuraavan vuoden alkuun mennessä. Osastoa pienennettiin siten, että paikkojen määräksi tuli 10, jolloin kunnalliskodin yhteispaikkamäärä oli 62. Kunnalliskodin asukkaat olivat joko pitkäaikaisasukkeja, kuten vanhuksia, tai tilapäisessä hoidon ja huolenpidon tarpeessa olevia. Keskimäärin hoidokkeja oli vuosina 1947–1954 noin 80 vuodessa. Vuodesta 1955 vuoteen 1960 hoidokkien määrä oli vuosittain keskimäärin 110, vaikka kapasiteetti oli pienentynyt.

¹³⁰ KkaA III Dc: 16 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1953; Ervasti 1997, 164–166.

¹³¹ Ervasti 1978, 765–766; 1997, 161–163.

¹³² KkaA 16 Dc: 1 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1953–1957; 16 Dc: 5 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1958–1960.

Kunnansairaala oli jäämässä pieneksi. Se ei enää vastannut kunnan tarpeita; 1950-luvun loppupuolella se oli jo aivan liian pieni, olihan asukkaitakin kunnassa tuolloin noin 18 000.¹³³

Päivärinteen tuberkuloosiparantolassa Muhoksella hoidettiin vuonna 1956 yhteensä 57 kuusamolaista potilasta. Mielisairaalassa hoidettavien määrä oli 1950-luvun puoliväliin saakka noin 20 henkeä vuodessa. Sen jälkeen määrä nousi selkeästi. Vuonna 1959 kuusamolaisia potilaita oli Oulun keskusmielisairaalassa jo yli 50. Nousu voi johtua siitä, että vuonna 1955 Ouluun perustettiin Heikinharjun B-mielisairaala, jossa oli paikkoja myös kuusamolaisille mielisairaanhoidon tarvitseville. 1950-luvun lopussa hoidettavia oli jo kolmatta sataa vuodessa.¹³⁴

Lääkäritilanne oli ennallaan 1950-luvun loppuun saakka. Kuusamossa toimi tuolloin kaksi lääkäriä. Terveystoimikunta puolestaan oli seitsemän. Merkittävä edistysaskel sosiaalihuollossa otettiin vuonna 1954, kun kuntaan saatiin ensimmäiset kodinhoitajat. Kodinhoitotyölle oli tarvetta. Vähitellen kodinhoitajien määrää lisättiin. Vuonna 1958 kodinhoitajan virkoja oli jo yhdeksän.¹³⁵

2. Rakennushankkeiden rasittama seurakunta

Kuusamon seurakunnan taloudellinen tila oli sodan ja jälleenrakentamisen vuosina ollut heikko. Mittavia rakennustöitä oli tehty ja paljon oli vielä tekemättä 1950-luvulle tultaessa. Kirkko oli saatu valmiiksi ja vihitty käyttöön vuonna 1951. Rakennushankkeisiin oli saatu runsaasti avustuksia, mutta paljon piti ottaa myös omaa lainaa. Kirkon rakentamisen jälkeen alettiin suunnitella kappalaisen virkatalon rakentamista. Kappalaisen pappila valmistui vuoden 1954 lopussa. Kanttorila rakennettiin vuosien 1956 ja 1957 aikana. Kirkkoherran virkatalon yhteyteen puolestaan alettiin seuraavana vuonna rakentaa kirkkoherranvirastoa ja arkistohuonetta. Samaan aikaan rakennettiin myös seurakunnan ruumishuone. Näiden hankkeiden kanssa samaan aikaan oli meneillään myös Käylän rajaseutukeskuksen rakennusprojekti.¹³⁶

Rajaseutupiireistä ja rajaseutukeskuksen sijoituspaikasta keskusteltiin pitkään 1950-luvulla. Lopulta vuoden 1958 alussa uusiksi rajaseutupiireiksi tulivat Käylä ja Murtovaara. Sen jälkeen rajaseutukeskus päätettiin rakentaa ensin Käylään. Käylän rajaseutukirkko vihittiin käyttöön joulukuussa 1958. Tämän jälkeen Murtovaaraan alettiin suunnitella rajaseutukeskusta ja

¹³³ KkaA III 15 Ca: 1 Terveystoimikunnan ptk. 5.6.1952 § 1–9, 23.7.1952; III 16 Dc: 1 Sosiaalihoitolautakunnan kert. 1953–1957; III 16 Dc: 15 Sosiaalihoitolautakunnan kert. 1958–1960; III 43 Db: 1 Kuusamon kunnansairaalan kert. 1959, 1960; Ervasti 1997, 157, 158, 176–179.

¹³⁴ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihoitolautakunnan kert. 1953–1960; Manninen 1998, 158–159.

¹³⁵ KkaA III 15 Dd: 1 Terveystoimikunnan kert. 1953–1960; III 43 Db: 1 Kuusamon sairaalan kert. 1960.

¹³⁶ Ervasti 1981, 323, 352–357, 373–383.

rajaseutupapin virkaa. Kuusamon seurakunta oli edelleen ilman seurakuntataloa. Väliaikaisena seurakuntatalona oli entinen parakkikirkko.¹³⁷

Vuonna 1953 Kuusamon seurakunnassa toimi kolme pappia. Kirkkoherrana oli edelleen Antti Poukkula. Sen sijaan kappalainen vaihtui toukokuussa 1953 Ossi Ylimaulan muuttaessa pois paikkakunnalta. Hänen tilalleen tuli Kinnulan kirkkoherra, rovasti Harri Mikkola. Rajaseutupappina toiminut Olavi Hietava palasi vuonna 1954 Taivalkoskelle. Häntä seurasi rajaseutupapin tehtävässä Eero Kansanen, joka menetti virkansa vuonna 1958, kun hänet tuomittiin ehdottomaan vapausrangaistukseen. Samana vuonna rajaseutupapiksi tuli Alpo Sipola.¹³⁸

Pappien lisäksi seurakunnan työntekijöitä olivat kanttori, taloudenhoitaja, väliaikainen kanslia-apulainen, suntio ja haudankaivaja.¹³⁹

3. Diakoniatyötä diakoniatoimikunnan organisoimana

Kuusamon seurakunnan diakoniatoimikunta jatkoi toimintaansa vuoteen 1954 saakka samassa kokoonpanossa kuin aiemmin. Toimikuntaan valittiin tuolloin kappalainen Ossi Ylimaulan tilalle kirkkoherra Antti Poukkula. Rouva Maija-Liisa Ylimaulan tilalle sanotaan tässä yhteydessä valitun Anja Poukkula, mutta hänet oli valittu diakoniatoimikuntaan jo kolme vuotta aiemmin. Vuodesta 1954 alkaen toimikuntaan kuuluivat myös rovasti Harri Mikkola ja hänen puolisonsa Helmi Mikkola. Tohtorinna Impi Ervasti näyttäisi jääneen diakoniatoimikunnasta pois vuonna 1954. Myöskään kumpaakaan rajaseutuisarta ei mainita diakoniatoimikunnan kokoonpanossa. Toimikunta toimi tässä kokoonpanossa vuoteen 1957 saakka, jolloin rovasti Mikkola ja hänen puolisonsa sekä apteekkari Vuorento puolisoineen jäivät pois. Diakoniatoimikunnassa oli tuolloin kuusi jäsentä. Uutena jäsenenä diakoniatoimikuntaan oli tullut Tilda Kallunki. Seuraavan kerran toimikunnan kokoonpano muuttui vuonna 1959, jolloin uusina jäseninä aloittivat liikkeenharjoittajat Selma ja Arvi Hööpakka, emäntä Naimi Esteri Härmä sekä kansakoulunopettaja Saimi Kiviluoto. Diakoniatoimikunnassa oli tuolloin yhdeksän jäsentä.¹⁴⁰ Edelleen diakoniatoimikunnan jäsenistä suurin osa oli naisia.

Suomen kirkon diakonian yhteistyövaliokunta laati laajennetun piispainkokouksen toimeksiannosta ehdotuksen seurakuntadiakonian ja seurakuntasisaren ohjesäännöksi vuonna 1956. Kyseessä oli malliohjesääntö, jonka pohjalta seurakuntaan olisi tullut laatia omat ohjesäännöt.

---

¹³⁷ Ervasti 1981, 352–361.

¹³⁸ Ervasti 1981, 325–329, 332–335, 361. Ervasti ei kerro tarkkoja yksityiskohtia rajaseutupastori Kansasen pidättämisen taustasta. Kirkkoherra syytti Kansasta omavaltaisuudesta. Kuusamon nimismies oli pidättänyt Kansasen epäiltynä sopimattomasta käytöksestä. Myös kirkkoherra Poukkula oli tapauksen johdosta pidätettynä virastaan kolme kuukautta.

¹³⁹ Ervasti 1981, 334.

¹⁴⁰ KKA I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 2.3.1954; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1954, 1957, 1959, 1960.

Kuusamossa näitä ei edelleenkään laadittu. Kuusamo ei ollut poikkeustapaus, sillä vuonna 1960 ohjesäännöt olivat käytössä vain 21 seurakunnassa Oulun hiippakunnassa. Vieläkin 58 seurakuntaa oli ilman ohjesääntöjä.¹⁴¹

Diakoniatoimikunnan kokouksissa käsiteltiin edelleen ennen muuta avustusasioita. Merkittävin avustusmuoto olivat rakennushankkeisiin tarkoitetut avustukset. Vuosittain järjestettiin lisäksi muutamat talkoot. Esimerkiksi vuonna 1955 merkittävimmät avustukset annettiin juuri rakennusten korjaamiseen. Iin rovastikunnassa avustettiin vuonna 1956 kuudessa seurakunnassa rakennusten korjaamishankkeita. Tuolloin avustettiin yhteensä yhdeksän rakennuksen korjaamisessa. Kuusamon seurakunta oli siis rakennuskorjausavustuksissa oman rovastikuntansa aktiivisimmasta päästä. 1950-luvun loppupuolella avustettiin lisäksi rakennuskorjauksissa ja uudenkin talon rakentamisessa palaneen tilalle. Rakennustalkoot olivat myös hiippakunnallisesti suhteellisen yleisiä.¹⁴²

Erityisesti 1950-luvun loppupuolella diakoniatyön piirissä avustettiin polttopuiden hankinnassa useaa perhettä. Polttopuiden hankkimiseen liittyi sekä puiden teko että kuljettaminen itse paikalle talkootyönä. Samoin 1950-luvun lopulla avustettiin esimerkiksi perunansiementen hankinnassa. Pakettien ja muiden muistamisten lähettäminen kuusamolaisille potilaille muualla sijaitseviin hoitolaitoksiin oli edelleen tärkeä jokavuotinen avustustoiminnan muoto. Joinakin vuosina muistamisia lähetettiin myös vangeille. Lähes jokavuotinen kohde olivat Päivärinteen keuhkotautiparantolan kuusamolaiset potilaat. Myös perheet saivat lahjoituksia diakonia-toimikunnalta sekä sen välittämänä muilta. 1950-luvun loppupuolella joulupakettitoimintaan saatiin innostettua mukaan myös nuoria. Heitä oli järjestelemässä ja tekemässä paketteja ainakin vuonna 1958.¹⁴³ Muista seurakunnista tai yhdistyksistä tulleita avustuksia välitettiin seurakuntalaisille. Esimerkiksi vuonna 1956 Rajaseudun ystävät ry:ltä ja Kemissä toimineelta Toivolan setlementin äitikerholta tuli lahjoituserä, joka käsitti muun muassa vaatteita. Saadut vaatelahjoitukset tulivat tarpeeseen, mutta osa niistä oli niin huonokuntoisia, että niitä ei voinut jakaa.¹⁴⁴

Diakoniatoimikunta teki läheistä yhteistyötä paikallisen Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosaston kanssa, sillä toimikunnan puheenjohtaja, kirkkoherra Antti Poukkula toimi ainakin vuonna 1957 sen puheenjohtajana.¹⁴⁵ Vuosina 1958–1960 seurakunta osallistui yhdessä kunnan, MLL:n ja Rajaseudun ystävät ry:n kanssa aliravittujen lasten kesäsiirtolan ylläpitämiseen Nilon kanssakoululla Kuusamossa. Koulu saatiin käyttöön ilmaiseksi. Kesäsiirtolaan pyrki vuonna 1959 200 lasta, mutta heistä voitiin ottaa vain 60, jotka valittiin

¹⁴¹ Heliövaara 1962, 63; Kirkkohallituksen ohje 13/1956.

¹⁴² KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; Heliövaara 1957, 55.

¹⁴³ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1953–1960; Heliövaara 1957, 56; Manninen 1998, 158–159.

¹⁴⁴ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; Sylvi Naamangan haastattelu 2.5.2012.

¹⁴⁵ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1952–1956.

opettajan suositusten perusteella. Seuraavana vuonna pyrkijöiden määrä kasvoi, mutta siirtolaan voitiin ottaakin nyt kaksinkertainen määrä eli 120 lasta.¹⁴⁶

Oulun hiippakunnassa alettiin laajemmin panostaa äitileiritoimintaan vuonna 1954. Leirit järjestettiin yleisesti kristillisillä kansanopistoilla. Samana vuonna kaatuneiden omaisille lahjoitettiin yhteensä 10 000 mk, jotta näiden perheiden äidit pääsisivät virkistysleireille. Leirejä kustannettiin pienen tauon jälkeen jälleen 1950-luvun loppupuolella. Esimerkiksi vuonna 1957 16 äitiä sai seurakunnalta tukea leirille osallistumiseen. Seurakunta osallistui äitileiritoimintaan myös siten, että kirkkoherra Antti Poukkula vieraili näillä leireillä.¹⁴⁷

Diakoniaväki vieraili edelleen kunnalliskodissa ja sairaalassa, 1950-luvun alkupuolella useita kertoja vuodessa. Vuonna 1956 oli poikkeuksellisesti vain yksi diakoniaväen vierailu kunnalliskodissa ja seuraavana vuonna kolme, mutta vuosina 1959–1960 oli jälleen elpymisen merkkejä, kun diakoniaväki kävi vierailulla kunnalliskodissa 12 kertaa. Sairaalavierailuja tehtiin vuonna 1960 kaksi kertaa.¹⁴⁸ Pappien vierailut sairaalassa yksittäisten sairaiden luona pysyivät suurin piirtein ennallaan. Niitä oli vuosittain noin kymmenen. Sen sijaan 1950-luvun alkupuolella ja puolenvälin tietämillä papiston sairaskäynnit koteihin lisääntyivät huomattavasti. Esimerkiksi vuonna 1955 papit kävivät jo yli 150 sairaan henkilön luona kodeissa.¹⁴⁹

Diakoniatoimikunta järjesti toimintaa vanhuksille vuodesta 1959 lähtien. Silloin vietettiin ensimmäistä vanhusten kirkkopyhää. Sen jälkeen kirkkopyhä järjestettiin vuosittain. Hiippakunnan tasolla vanhusten kirkkopyhiä alettiin viettää aktiivisesti vuodesta 1952 lähtien, mutta tuolloin niitä oli vain 16 seurakunnassa. Iin rovastikunnassa vanhusten kirkkopyhiä oli vietetty aiemmin ainakin vuonna 1957 Haukiputaalla ja Yli-Iissä. Kuusamossa tosin vanhuksia oli ajateltu aiemminkin lähinnä siten, että heille oli järjestetty kirkkokyytejä. Esimerkiksi vuonna 1950 kunnalliskodin asukkaille tarjottiin kyyti kahteen juhlapyhän ehtoolliskirkkoon. Kuusamossa vanhusten kirkkopyhien vietto käynnistyi samoihin aikoihin kuin muuallakin. Toki niitä oli ollut jossain määrin aiemminkin, kuten esimerkiksi Kalajoen rovastikunnan kolmessa seurakunnassa jo 1950-luvun alussa. Kaikkiaan kirkkopyhätoiminta alkoi vakiintua seurakunnissa 1950-luvun lopulla.¹⁵⁰

Kuusamossa oli vuonna 1954 yhteensä 29 diakoniakylätoimikuntaa. Vuodesta 1957 lähtien niitä oli 31. Näin 1950-luvulla kylätoimikunta oli kaikissa kinkeripiireissä eli kyläkunnissa, sillä vuoteen 1957 saakka seurakunnassa oli 29 kinkeripiiriä ja siitä lähtien 31. Diakoniakylätoimikunnat työskentelivät seurakunnan diakoniatoimikunnan yhteydessä ja alaisuudessa. Seurakunnan

¹⁴⁶ KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1944–1960.

¹⁴⁷ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; Heliövaara 1957, 55.

¹⁴⁸ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960.

¹⁴⁹ KKA II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1953–1956; Heliövaara 1957, 55.

¹⁵⁰ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; OMA IRA Dc:2 Diakoniavuosikertomus 1957; Heliövaara 1957, 55, 59; Määttä 2004, 112–113.

diakoniatoimikunta pyrki järjestämään vuosittain kylätoimikunnille ainakin yhden neuvottelutilaisuuden. Ne saatettiin pitää esimerkiksi kinkereiden yhteydessä. Vuonna 1960 Oulun hiippakunnassa diakoniakylätoimikunnat oli asetettu 59 seurakunnassa, mutta ne puuttuivat 20 seurakunnasta.¹⁵¹

4. Rajaseutuisarten työnkuva painottuu edelleen sairaanhoitoon

Kemilän piirin rajaseutuisarena toimi Helvi Pahkala kesäkuuhun 1954 saakka. Seuraava sisar oli Sylvi Kivelä (myöh. Naamanka), joka aloitti työnsä Kuusamossa heinäkuussa 1954. Kivelä tuli aluksi kirkonkylän piiriin, mutta pyysi myöhemmin lupaa siirtyä Kemilän piiriin, jonka sisaren virka oli ollut jo pitkään täyttämättä. Kivelä osoittautui pitkäaikaiseksi työntekijäksi. Sekä Pahkala että Kivelä olivat saaneet koulutuksensa Oulun diakonissalaitoksessa. Kivelän siirryttyä Kemilän piiriin kirkonkylän piirin rajaseutuisareksi tuli kesäkuussa 1955 Vilma Jussila. Hän toimi tehtävässä vuoden verran. Heinäkuussa 1956 hänen tilalleen tuli Leea Vainio. Myös nämä kaksi olivat valmistuneet Oulun diakonissalaitoksesta. Vainion aikana kirkonkylän piirin keskuspaikaksi muutettiin Yläsuininki. Vuonna 1958 Leea Vainion tilalle tuli Hilma Karvonen ja samalla piirin keskuspaikka sijoitettiin Käylään. Piirin keskuspaikan vaihtuminen johtui siitä, että Käylästä tuli vuonna 1958 Kuusamon toisen rajaseutupiirin keskuspaikka.¹⁵² Kuusamo ei ollut Oulun hiippakunnassa ainoa seurakunta, jossa palveli rajaseutuisar. Esimerkiksi vuonna 1956 kyseisiä virkoja oli yhteensä kahdeksan, joista tosin vain seitsemän oli saatu täytettyä. Vuodesta 1957 alkaen rajaseutuisaren virkoja Oulun hiippakunnassa oli seitsemän. Muut virat olivat täytettyinä paitsi Utsjoen rajaseutuisaren tehtävä.¹⁵³

Iin rovastikunnassa, johon Kuusamo kuului, seurakuntasisar puuttui vuonna 1956 edelleen kolmesta seurakunnasta. Muutoin sisaria oli keskimäärin yksi seurakuntaa kohden. Kalajoen rovastikunnassa ilman seurakuntasisarta oli vuonna 1960 neljä seurakuntaa. Oulun hiippakunnassa seurakuntasisaret puuttuivat 1950-luvun lopussa 27 seurakunnasta, joten edistystä oli tapahtunut sodan jälkeen.¹⁵⁴

Sairaanhoito oli edelleen sisarten päätehtävänä koko hiippakunnan alueella pitkälle 1950-luvulle ja vielä sen jälkeenkin. Tosin 1950-luvun lopulla huoltotyön osuus sisarten tehtävissä kasvoi joissakin seurakunnissa huomattavasti; joissakin seurakunnissa työn painopiste jopa siirtyi

¹⁵¹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; OMA IRA Dc:2 Diakoniavuosikertomus 1955; Heliövaara 1962, 62; Ervasti 1981, 402–403; Määttä 2004, 91.

¹⁵² KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset vuosilta 1953–1955; II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1955; Ded: 2 Srksisarien kert. 1955–1960; II Ea: 7 Oulun hiippakunnan tuomiokapitulilta Kuusamon seurakunnan kirkkohranvirastolle 15.11.1957.

¹⁵³ Heliövaara 1957, 54; Heliövaara 1962, 64. Ks. myös liite.

¹⁵⁴ Heliövaara 1957, 59; Heliövaara 1962, 64; Määttä 2004, 43, 46.

sairaanhoidosta huoltotyöhön.¹⁵⁵ Kuusamossa keskityttiin edelleen vahvasti sairaanhoitotyöhön. Tilanne muuttui hieman sen jälkeen kun Sylvi Kivelä (myöh. Naamanka) tuli rajaseutuisaren virkaan heinäkuussa 1954. Seuraavan vuoden kevättalvella hän kävi muutamina päivinä kuukaudessa köyhissä perheissä ompelemassa lasten ja naisten vaatteita. Myös touko-, elo- ja marraskuussa hän teki huoltotyötä ja diakoniatyötä. Huolto- ja auttamistyötä oli hyvin vähän Yläsuiningin ja myöhemmin Käylän piireissä vuosina 1956–1960. Ainoastaan joulukuussa 1956 sisar Leea Vainio teki huoltotyötä kahtena päivänä.¹⁵⁶

Vuodesta 1955 lähtien seurakunnassa toimi jälleen kaksi rajaseutuisarta omissa piireissään, joten näiden piirien asiakasmääriä voi vertailla keskenään. 1950-luvun loppupuoliskolla Kemilän piirissä asiakkaita oli keskimäärin 1 200 vuodessa. Ylä-Suiningin piirissä asiakkaita oli vuoteen 1958 saakka noin puolet vähemmän. Oulun hiippakunnassa seurakuntasisaret hoitivat vuonna 1956 keskimäärin noin 660 potilasta vuodessa, joten Kuusamossa tämä määrä ylittyi huomattavasti. Parhaimpina vuosina potilaita oli jopa yli kaksinkertainen määrä. Kuusamon rajaseutuisarten piirien erot asiakasmäärissä tasoittuivat hieman, kun toisen piirin keskuspaikaksi tuli Käylä vuonna 1958. Vuosina 1959–1960 Käylän piirissä oli keskimäärin noin 1 000 asiakasta. Keskimäärin Oulun hiippakunnassa työskentelevillä sisarilla oli vuosina 1957–1960 hoidettavana noin 730 potilasta, joten kuusamolaisien sisarien hoidettavana potilaita oli huomattavasti enemmän. 1950-luvun puolenvälin jälkeen hoidettavien lasten määrä laski edelleen noin puoleen vanhusten määrästä. Syynä oli mahdollisesti terveydenhoidon tehostuminen koululaisten parissa.¹⁵⁷

Niiden kotien määrä, joissa rajaseutuisar kävi kotikäynnillä, laski 1950-luvun puolivälissä noin sataan vuodessa. Sen jälkeen tapahtui voimakasta nousua, sillä vuosikymmenen lopussa sisar kävi jopa yli tuhannessa kodissa vuodessa. Määrä oli samaa luokkaa kuin Oulun hiippakunnassa keskimäärin tuohon aikaan. Suuresta vuosittaisesta vaihtelusta huolimatta voi tehdä sellaisen johtopäätöksen, että kotikäyntien ja sisarten toiminnan kohteena olevien kotien määrä kasvoi huomattavasti toiminnan alkuvuosista 1950-luvun lopulle. Kotikäynneistä suurin osa liittyi sairaanhoitoon. Aktiivisen sairaanhoidon lisäksi sisaret tekivät myös neuvontatyötä. Synnytyksiin rajaseutuisar osallistui 1950-luvullakin, vaikka kunnassa oli sairaala ja kättilöitä. Esimerkiksi rajaseutuisar Naamanka oli mukana monessa synnytyksessä, kun kättilö ei ehtinyt paikalle kirkonkylältä. Näissä tapauksissa kättilö kävi myöhemmin tarkastamassa tilanteen. Jonkin verran kotikäynnit liittyivät myös erilaisiin huollon tarpeisiin.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; Heliövaara 1962, 64.

¹⁵⁶ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

¹⁵⁷ KKA II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960; Heliövaara 1957, 54; Heliövaara 1962, 64.

¹⁵⁸ KKA II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960; OMA IRA DC:2 Iin rovastikunnan diakoniavuosisertomukset 1953–1960; Heliövaara 1962, 70; Sylvi Naamangan haastattelu 2.5.2012.

Rajaseutuisaren vastaanotolla käyneiden määrä väheni 1950-luvun alkupuolelta vuosikymmenen puoleenväliin jostain syystä huomattavasti. Heitä oli enää noin 100. Pudotus oli kuitenkin tilapäinen, sillä Kemilän piirissä sisar Naamangan luona kävi vuosina 1956–1960 noin 200–800 asiakasta. Käylän piirissä sisaren luona käyneitä oli huomattavasti vähemmän, joinakin vuosina jopa alle puolet kirkonkylän piirin määrästä.¹⁵⁹

Tyypillisimpiä sisarten hoidossa olleiden henkilöiden sairauksia olivat angiina, vesirokko, tuhkarokko ja tulirokko sekä muut tarttuvat taudit. Tapaturmat näyttäisivät vähentyneen. Harvinaisempia tauteja oli esimerkiksi keltatauti, jota koskevia tapauksia rajaseutuisarten havaitsemina oli vuosikymmenen aikana vain kaksi. Angiinaa lukuun ottamatta tarttuvat taudit vähenivät vuosikymmenen loppua kohti. Sen sijaan rajaseutuisarten hoitamien vatsatautipotilaiden määrä näytti lisääntyneen. Vuosikymmenen lopulla esiintyi myös sikotautia. 1950-luvulla rajaseutuisarien havaitsemien tuberkuloosi- ja kurkkumätätapausten määrä näyttää laskeneen. Muutoin kunnassa tuberkuloositapausten tai ainakin parantolaan lähetettyjen määrä näyttäisi olleen suurimmillaan juuri 1950-luvun puolivälissä. Eristyksiä näyttäisi olleen eniten vuonna 1956, mutta sen jälkeen niiden tekeminen ainakin rajaseutuisarten osalta vähentyi huomattavasti.¹⁶⁰

Potilaskuljetuksiin käytettyjen päivien määrä vaihteli huomattavasti 1950-luvulla. Joinakin vuosina tällaisia päiviä oli vain muutama, kun taas toisina saattoi olla yli 20 potilaskuljetuspäivää. Suurin osa kuljetuksista suuntautui Kuusamon sairaalaan. Osa potilaista vietiin Kuusamon kunnalliskotiin. Joitakuista potilaita vietiin myös kauemmas tarkastettaviksi tai hoidettaviksi, esimerkiksi Helsinkiin Invalidisäätiön ja SPR:n sairaaloihin. Myös Oulun lääninsairaalaan, piirimielisairaalaan ja diakonissalaitokselle vietiin tutkittavaksi tai käytettiin tarkastuksessa muutamia potilaita.¹⁶¹

Rajaseutuisaret eivät ilmeisesti osallistuneet tuomiokapitulien malliohjesäännössä mainittuun pyhäkoulutoimintaan 1950-luvulla sen alkupuolta lukuun ottamatta.¹⁶² Pyhäkoulu-toimintaa oli seurakunnassa, mutta rajaseutuisaret osallistuivat siihen vaihtelevasti. Käylän piirin rajaseutuisar ei osallistunut siihen lainkaan. Murtovaaran piirissäkään sisar Naamanka ei osallistunut pyhäkoulutoimintaan vielä 1950-luvulla. Tyttökerhotoimintaa rajaseutuisar järjesti 1950-luvulla vasta marraskuussa 1957. Silloin Yläsuiningin piirin sisar Leea Vainio piti tyttökerhoa kolme kertaa. Sen jälkeen vuoteen 1960 saakka kerhoa ei ollut kummassakaan rajaseutupiirissä. Rajaseutuisarten ainoat esitelmät tai koulutustilaisuudet tarkastelujaksolla piti sisar Hilma Karvonen. Lokakuussa 1958 hän esitelmöi terveystalolla aiheesta aseptiikka eli hoitohygienia.

¹⁵⁹ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1955; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

¹⁶⁰ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1954–1960.

¹⁶¹ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

¹⁶² KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1950–1960; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960; O kiertok. 1101/20.6.1940.

Rajaseutuisarten ammattitaitoa siis arvostettiin tässäkin mielessä. Vajaan vuoden kuluttua Karvonen piti myös esitelmän seurakunnan äitileirillä, jolla kuulijoina oli kymmenen leiriläistä.¹⁶³

Rajaseutuisar osallistui leiritoimintaan ensimmäisen kerran heinäkuussa 1958. Silloin järjestettiin kuusi päivää kestänyt tyttöleiri, jolla oli mukana rajaseutuisar Leea Vainio. Seuraava leiri pidettiin kahden vuoden kuluttua kesällä, jolloin kyseessä oli seurakunnan äitileiri. Siellä oli mukana Käylän piirin sisar Hilma Karvonen. Hiippakuntatasolla äitileiritoimintaa käynnistettiin jo vuonna 1954, mutta käytännössä oli kysymys äitien kustantamisesta kansanopistojen kursseille. Kuusamossa varsinaisia seurakunnan omia äitileirejä pidettiin vuodesta 1959 alkaen.¹⁶⁴

Tarkastelujaksolla rajaseutuisar Naamanka osallistui rovastikunnan rovastikuntapäiville ensimmäisen kerran vuonna 1955, jolloin se järjestettiin toisen kerran Kuusamossa. Sisar Vainio osallistui puolestaan seuraavana vuonna. Molemmat sisaret käyttivät rovastikuntapäivistä edelleen nimitystä diakoniavuosikokous. Seuraavan kerran rovastikuntapäiville osallistui Hilma Karvonen vuonna 1960. Lisäksi Karvonen osallistui vuonna 1957 Oulun diakonissalaitoksella järjestetyille seurakuntasisarpäiville. Kahden vuoden päästä molemmat sisaret Karvonen ja Naamanka olivat mukana seurakuntasisarten neuvottelupäivillä Oulussa. Kyseessä oli vuosittain järjestettävä hiippakunnallinen seurakuntasisarten neuvottelupäivä. 1950-luvun loppupuolella ainoastaan Sylvi Naamanka kävi koulutuksessa. Kyseessä oli läänin terveystönsisaren luento vuonna 1958.¹⁶⁵

Rajaseutuisarten työ oli vaativaa, ja työtä vaikeuttavia tekijöitä oli muutenkin. Esimerkiksi vuonna 1958 Ylä-Sueningin piirin rajaseutuisar Leea Vainio mainitsi työtä vaikeuttaviksi tekijöiksi syrjäisen asuinpaikan ja ihmisten tietämättömyyden rajaseutuisaren työstä. Hänen mukaansa tuomiokapitulini tulisi kertoa lehdissä, mitä sisar teki, koska hän ei voinut itse mainostaa itseään. Sisaren työ ei siis ollut tuttua kaikille eivätkä kaikki osanneet turvautua hänen hoitoonsa. Saman vuoden elokuussa Leea Vainio lähtikin pois rajaseutuisaren tehtävästä.¹⁶⁶

---

¹⁶³ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

¹⁶⁴ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1960; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1955–1960; Heliövaara 1957, 55.

¹⁶⁵ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1953–1955; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1955–1960; Heliövaara 1962, 68.

¹⁶⁶ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

5. Diakoniatyön rahoitus ja Yhteisvastuukeräys

Yhteisvastuukeräyksen toteuttamisesta vastasi edelleen diakoniatoimikunta. Keräyksen tuotto oli vuodesta 1954 vuoteen 1960 ulottuvalla kaudella suurin piirtein samaa luokkaa, noin 80 000–110 000 mk. Nykyrahassa tuotto olisi noin 2 000–2 500 euroa. Esimerkiksi vuonna 1956 Yhteisvastuukeräyksen tuotto Kuusamon seurakunnassa oli rovastikunnan keskimääräisen tason yläpuolella. Keskiarvo oli tuolloin runsaat 56 000 markkaa seurakuntaa kohden, kun Kuusamossa tuotto oli yli 80 000 mk. Iin rovastikunnan osuus Yhteisvastuukeräyksessä vuonna 1956 oli Oulun hiippakunnan alhaisin, noin seitsemän markkaa henkilöä kohden. Kuusamossa jäätiin puolestaan selkeästi alle kuuden markan. Paras keskiarvo oli Kemin rovastikunnassa, jossa tuotto oli jopa yli 22 markkaa henkilöä kohden. Yhteisvastuukeräyksen johtajana oli vuonna 1953 pastori Ossi Ylimaula, seuraavana vuonna Antti Poukkula.¹⁶⁷

Vuonna 1954 seurakunnassa toimi kolme ompeluseuraa, seuraavana neljä. Käylässä alkoi säännöllinen diakoniaompeluseuratoiminta vuonna 1959.¹⁶⁸ Iin rovastikunnassa ompeluseuratoimintaa oli vuonna 1956 kahdeksassa seurakunnassa keskimäärin kaksi ompeluseurapiiriä. Tosin eräät seurakunnat olivat huomattavasti toisia aktiivisempia. Esimerkiksi Pudasjärvellä oli toiminnassa jopa 27 ompeluseurapiiriä ja Taivalkoskellakin 20. Muissa seurakunnissa oli alle viisi piiriä. Kuusamossa ompeluseurojen tuotto oli runsaat 100 000 markkaa vuodessa vuoteen 1956 saakka. Sen jälkeisistä ompeluseuratuotoista ei ole tietoa. Vuodesta 1952 lähtien Kuusamossa vietettiin myös lähimmäisen päivää. Kyseessä oli seurakunnan yhteinen diakoniapäivä, jonka tarkoituksena oli edistää seurakunnan palvelutyötä ja erityisesti saada diakoniatoimielimet toimiviksi. Tuomiokapituli oli ensimmäisen kerran kehottanut viettämään lähimmäisen päivää vuonna 1947. Sen viettäminen ei kuitenkaan lähtenyt toivotulla tavalla käyntiin Oulun hiippakunnassa. Lähimmäisen päivään ei hiippakunnassa löydetty esimerkiksi vuosina 1952–1956 sopivia toimintamuotoja ja virikkeitä, jotka olisivat houkutelleet ihmisiä osallistumaan.¹⁶⁹

Seurakunta varasi diakoniaan käyttövaroja vuosina 1957–1960 keskimäärin noin 150 000 markkaa (3 300 euroa). Varoista käytettiin vuonna 1957 138 000 markkaa ja vuonna 1959 vain 48 000 markkaa. Vuonna 1960 budjetti ylittyi, sillä käytetyt varat olivat noin 165 000 markkaa. Kuusamon seurakunta sijoittui hiippakunnan tilastoissa tässä suhteessa keskitason alapuolelle. Keskimäärin Oulun hiippakunnan seurakunnat budjetoivat vuosina 1957–1960 diakonian käyttöön noin 500 000 markkaa. Tämä ei tosin anna täysin selkeää kuvaa, sillä seurakunnat olivat erikokoisia

¹⁶⁷ KKA I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 5.2.1953 § 5, 2.3.1954 § 2; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; Heliövaara 1957, 61; Malkavaara 2000, 127, 137; Ervasti 1981, 407.

¹⁶⁸ KKA II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1953–1960; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1955–1960.

¹⁶⁹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; II Dd: 1 Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1952–1956; OMA IRA Dc:2 Diakoniavuosikertomus 1959; O kiertok. 1254/11.7.1947; Heliövaara 1957, 55, 59.

ja erilaisessa taloudellisessa asemassa. Joissakin seurakunnissa määräraha oli vain 5 000 – 10 000 markkaa. Kuusamossa talousarvion ulkopuolelta saatuja varoja oli vuonna 1959 yhteensä noin 206 000 mk. Seuraavana vuonna saadut varat olivat noin 150 000 mk. Yksittäisen seurakuntalaisen diakoniauhrauksella mitattuna Kuusamon seurakunta oli rovastikunnassaan toiseksi viimeisellä sijalla. Vain Ylikiimingissä summa oli pienempi, vajaat seitsemän markkaa seurakuntalaista kohden. Sen sijaan mittavin panos oli Kiimingissä, lähes 40 markkaa henkilöä kohden. Kuusamon naapuripitäjässä Taivalkoskella diakoniakannatus oli noin 11,50 markkaa henkilöä kohden.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1953–1960; OMA IRA Dc:2 Diakoniavuosikertomus 1954; Heliövaara 1962, 68.

III Monipuolistuva diakoniatyö 1961–1972

1. Kasvava ja kaupunkimaistuva Kuusamo

Kuusamon kunnan väkiluku oli 1960-luvun alussa noin 19 000. Se nousi vuonna 1968 lähes 21 000 henkeen, mutta rupesi sen jälkeen pienenemään; vuonna 1972 Kuusamossa oli noin 19 000 asukasta. Aukasta noin 7 % kuului 1960-luvun alkupuolella kunnallisen avustustoiminnan piiriin. Vuonna 1967 vastaavia oli yli 11 %. Sen jälkeen avustettavien määrä väheni niin, että 1972 heitä oli noin 6,5 % väestöstä eli noin 1 200 henkeä.¹⁷¹

Edellisellä vuosikymmenellä kunnan elinkeinorakenne oli ollut hyvin maatalousvaltainen. 1960-luvulla maatalouden osuus alkoi kuitenkin huomattavasti vähetä. Lopulta vuosikymmenen puolivälissä enää noin puolet kuusamolaisista ansaitsi elantonsa maataloudesta. Vuonna 1970 osuus oli jo alle puolet ja laski edelleen. Samaan aikaan teollisuus, palvelut ja kauppa alkoivat kasvattaa osuuttaan. Merkittäväntä nousu oli juuri palvelualalla, joka Kuusamossa tarkoitti ensisijaisesti matkailua. Huomattavin teollisuuslaitos oli puun jalostukseen keskittynyt 1960-luvulla perustettu Virranniemi Oy, josta myöhemmin tuli Pölkky Oy. Samaan aikaan ihmiset muuttivat yhä enemmän keskustajamaan. 1950-luvulla siellä oli asunut runsaat 1 000 ihmistä. 1970-luvun alussa keskustan alueella asui jo yli 5 000 henkeä.¹⁷²

Kunnansairaala alettiin laajentaa 1960-luvulla. Vuosikymmenen puolivälissä valmistui kolmikerroksinen lisäosa, johon tuli noin 100 potilaspaikkaa. Sairaalan laajennuksen myötä kuntaan saatiin myös kirurgi, joka teki yleiskirurgian alaan kuuluvia leikkauksia. 1960-luvun alussa Kuusamossa oli kaksi lääkäriä. Vuosikymmenen puolivälissä heitä oli jo neljä. Vuonna 1972 kuntaan oli saatu jo kuusi lääkäriä.¹⁷³ Kuusamossa jatkettiin seitsemän terveystieteiden voimin vuoteen 1963, jolloin kuntaan palkattiin kahdeksas terveystieteilijä. Vuonna 1962 kuntaan perustettiin yksi uusi kodinhoitajan virka, joten heitä oli nyt yhteensä kymmenen. Vuoteen 1972 mennessä virkojen määrää lisättiin siten, että niitä oli 16.¹⁷⁴

Kunnalliskotia oli laajennettu. Siihen sisältyi nyt myös kymmenen potilaspaikkaa käsittänyt sairausosasto. Näin kunnalliskodin yhteispaikkamäärä oli 100 potilaspaikkaa. 1960-luvulla keskimääräinen hoidokkien määrä kasvoi vain hieman vuoteen 1966, jolloin määrä oli 116. Siitä lähtien kunnalliskodissa hoidettujen määrä nousi noin 150 hoidokkiin vuodessa. Mielisairaita kunnassa oli 1960-luvun alkupuolella vajaat 200. Kymmenen vuotta myöhemmin heitä oli jo yli

¹⁷¹ KkaA III Dc: 16 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1961–1972; Ervasti 1978, 767.

¹⁷² Ervasti 1997, 164–166.

¹⁷³ KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1961–1972; III 43 Db: 1 Kuusamon kunnansairaalan kert. 1959, 1960, 1966, 1972; Ervasti 1997, 157, 158, 176–179.

¹⁷⁴ KKA II Ded: 2 Seurakuntasairien kert. 1963; KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1961–1972.

400. Kunnalla oli laitospaikkoja vuonna 1960 A-mielisairaalassa 18, B-mielisairaalassa 16, Päivärinteen tuberkuloosiparantolassa 14 ja Pohjolan työlaitoksessa 1. Lisäksi kunta oli osakkaana Koillispohjan lastenkodissa. Vuoteen 1972 mennessä tuberkuloosiparantolan paikkoja tuli 11 lisää. Lisäksi uusina laitospaikkoina tuli 15 potilaspaikkaa Oulun lääninsairaalaan sekä 30 paikkaa vajaamielisten hoitokotiin.¹⁷⁵

2. Seurakunta valmistele uusin virkojen perustamista

Kuusamon seurakunnassa toimi 1960-luvun alussa kolme pappia: kirkkoherra Antti Poukkula, kappalainen Harri Mikkola ja rajaseutupastori Alpo Sipola. Rajaseutupapit vaihtuivat melko tiheään. Vuonna 1962 virkaa tuli hoitamaan Pentti Kopperoinen ja 1965 Martti Kallunki. Heidän jälkeensä viranhaltija ehti vaihtua vielä kaksi kertaa ennen vuotta 1972, sillä vuonna 1970 tehtävään tuli Teuvo Aho ja vuonna 1972 Hannu Kinnunen. Kappalaiseksi tuli vuonna 1966 Erkki Vaaramo, josta sittemmin tuli kirkkoherra vuonna 1970. Hänen jälkeensä kappalaiseksi tuli Osvald Carlson. Pappien määrää lisättiin vuonna 1972, jolloin seurakuntaan perustettiin virallisen apulaisen virka. Pappi palkattiin kuitenkin vasta seuraavana vuonna. Rajaseutuisarena toimi Murtovaaran rajaseutupiirissä vuosina 1961–1972 Sylvi Naamanka. Käylän rajaseutupiirissä Tyyne Rontti irtisanoutui tehtävästään kesäkuun lopussa 1969. Rajaseutupappi Martti Kallungin puoliso Eila Kallunki aloitti Rontin jälkeen tehtävässä syyskuun alussa ja toimi siinä seuraavan vuoden kesäkuun loppuun saakka. Tuon vuoden lokakuun alussa aloitti Käylän rajaseutuisarena Vuokko Pönttiö, joka toimi tehtävässä vuoden 1972 toukokuun loppuun. Hänen jälkeensä saman vuoden syyskuussa tehtävässä aloitti Suoma Tyrväinen.¹⁷⁶

Kuusamossa ei siis vielä 1960-luvulla eikä 1970-luvun alussakaan ollut varsinaista seurakunnan omaa diakonissaa. Kuusamo ei ollut ainoa ilman omaa seurakuntasisarta oleva seurakunta Oulun hiippakunnassa 1960-luvun lopullakaan, sillä esimerkiksi vuonna 1968 tuomiokapituli lähestyi kiertokirjeellä seurakuntia kehottaen niitä ”vakavasti tutkimaan mahdollisuuksiaan tämän tärkeän viran täyttämiseksi”. Samaisessa kirjeessä todettiin, että diakonian virka oli täyttämättä monissa seurakunnissa.¹⁷⁷ Vuonna 1966 Kuusamon entinen virallinen apulainen, piispa Hannes Leinonen kehotti kuusamolaisia panemaan vireille diakonissan viran perustamisen kirkonkylään. Kehotus ei kuitenkaan heti ottanut tuulta alleen, vaan vasta 1970-luvun alussa asia tuli uudelleen vireille, kun muuan yksityishenkilö esitti kirkkoneuvostolle

¹⁷⁵ KkaA III 16 Dc: 15 Sosiaalihuoltolautakunnan kert. 1961–1972; III 15 Dd: 1 Terveystuoltolautakunnan kert. 1961–1971.

¹⁷⁶ KKA II Deb: 1 Käylän diakoniatuimikunnan ptk:t vuodelta 1969; II Ded: 2 seurakuntasisarien kert. 1961–1972; Ervasti 1981, 325–329. Ks. myös liite.

¹⁷⁷ O kiertok. 1611/20.2.1968.

pyynnön oman seurakuntasisaren palkkaamisesta.¹⁷⁸ Vuonna 1972 seurakuntaan päätettiin perustaa seurakuntasisaren virka vuoden 1973 alusta alkaen. Ensimmäisenä Kuusamon seurakunnan palkkaamana seurakuntasisarena aloitti Terttu Eronen (myöh. Pajula). Vuosina 1966–1969 seurakunnassa toimi nuorison-ohjaajana diakonikoulutuksen saanut Pentti Neuvonen. Seurakunnan vakinaisten työntekijöiden määrä pysyi ennallaan vuoteen 1967 saakka, jolloin perustettiin kaksi kanslistin virkaa.¹⁷⁹

Kuusamon seurakunta oli 1960-luvun puoliväliin saakka ilman varsinaista seurakuntataloa. Uuden seurakuntatalon rakennustyöt aloitettiin vuonna 1965 ja se vihittiin käyttöön seuraavan vuoden syyskuussa. Näin seurakunnan mittavimmat rakennukset oli saatu rakennettua ja otettua käyttöön.¹⁸⁰

3. Diakoniatyötä diakoniatoimikunnan johdolla

Kuusamon seurakunnalla ei 1960-luvun alussa edelleenkään ollut diakoniaohjesääntöä eikä rajaseutusisaren ohjesääntöä. Diakoniatoimikuntaan kuuluivat 1960-luvun alussa edelleen samat jäsenet kuin edellisen vuosikymmenen lopulla. He olivat kirkkoherra Antti Poukkula, hänen puolisonsa Anja Poukkula, liikkeenharjoittajat Selma ja Arvi Hööpakka, Esteri Härmä, Tilda Kallunki, Saimi Kiviluoto, Taimi Rohkimainen ja Ulla Tauriainen. Vuosina 1966–1969 toimikuntaan kuului myös nuorison-ohjaaja, diakoni Pentti Neuvonen. Seuraavan kerran muutoksia diakoniatoimikunnan kokoonpanoon tehtiin vuonna 1970, kun kirkkoneuvosto asetti seurakuntaan kahdeksanjäsenisen diakoniapäätoimikunnan. Siihen kuului jäseniä eri puolilta seurakuntaa. He olivat Niilo Lämsä, Oiva Käkelä, Tyyne Rontti, Ossi Näppä, Esteri Härmä, Maija-Liisa Paasovaara, Ritva Säkkinen ja Lyyli Keskitalo. Toimikunnassa oli edelleen naisenemmistö. Vuodesta 1964 lähtien diakoniatoimikunta kokoontui vuosittain noin neljä kertaa. Vuodesta 1970 lähtien kokouksia järjestettiin useammin.¹⁸¹

Diakoniatoimikunnan kokouksissa käsiteltiin entiseen tapaan pääasiassa avustussasioita. Edelleen merkittävä avustusmuoto olivat rakennushankkeisiin liittyvät avustukset ja talkoot. Vuosittain oli muutamat talkoot ja annettiin rahaa rakennustoimintaan. Esimerkiksi vuonna 1963 avustettiin leskeksi jäänyttä uuden kodin rakentamisessa antamalla hänelle raha-avustuksena Oulun tuomiokapitulilta saatu 500 markkaa. Erästä isoa perhettä avustettiin navetan rakentamisessa. Lisäksi talkoilla tehtiin esimerkiksi polttopuita, puhdistettiin pihoja, nostettiin perunoita ja siivottiin. Sokeille hankittiin sokeain kelloja ja vanhuksille silmälaseja. Lisäksi annettiin avustusta

¹⁷⁸ KKA I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 26.10.1972 § 16; II Cd: 2 Piispantarkastuksen ptk. 15–18.9.1966.

¹⁷⁹ KKA II Cd: 2 Kertomus seurakunnan tilasta vuoden 1966 piispantarkastusta varten; *Ervasti* 1981, 333–335.

¹⁸⁰ *Ervasti* 1981, 323, 352–361, 373–383.

¹⁸¹ KKA I C a-b: 5 Kirkkoneuvoston ptk. 15.4.1970 § 12; II Cd: 2 Kertomus seurakunnan tilasta vuosien 1961 ja 1966 piispantarkastusta varten, Kertomus seurakunnan tilasta vuosilta 1962–1966 kirkolliskokousta varten; II De: 2 Diakoniatietoja vuosilta 1967, 1970, 1971; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1960–1966.

lääkkeiden ostoon. Myös hautajaisten järjestämisessä avustettiin. Vahinkojen sattuessa seurakunnan diakoniatoimikunta avusti myös esimerkiksi lehmän ja hevosen hankkimisessa. Eräälle perheelle hankittiin uusia vaatteita, kun koti oli tuhoutunut tulipalossa. Toinen perhe oli taloudellisissa vaikeuksissa, minkä vuoksi kauppavelka oli kasvanut suureksi. Seurakunta anoi tuomiokapitulilta avustusta tälle perheelle 500 markkaa, jonka lisäksi yksityinen henkilö lahjoitti näille 100 markkaa. Näin velkaa saatiin lyhennettyä.¹⁸²

Avustustyössä alettiin panostaa kunnan ja seurakunnan yhteistyöhön. Rajaseutusisaret olivat yhteydessä terveystieteisiin ja saivat heiltä tietoa apua tarvitsevista. Lisäksi diakoniapäätöskunnassa oli kunnan sosiaalilautakunnan edustaja.¹⁸³ Yhteistyön lisääminen oli yleistä kehitystä tuohon aikaan. Esimerkiksi Kalajoen rovastikunnassa pyrittiin useassa seurakunnassa 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa tiiviimpään yhteistyöhön diakoniatoimen ja kunnan sosiaalitoimen kanssa esimerkiksi siten, että sosiaalitoimen edustaja valittiin diakoniatoimikuntaan tai toisinpäin.¹⁸⁴ Kuusamossa diakoniatoimikunta päätti suuremmista avustuksista. Sen sijaan pienemmät avustukset kulkivat eteenpäin rajaseutupiireissä rajaseutusisarten ja paikallisten diakoniakylätoimikuntien hoitamina.¹⁸⁵ Eri yhdistykset osallistuivat edelleen avustustoimintaan. Kirkkoherra Poukkulan mukaan erityisen suuressa määrin käytännön avustustyötä 1960-luvun alussa teki sotainvalidien naisosasto. Avustustoimintaan osallistuivat myös SPR ja kaatuneiden omaiset. Näiden lahjoittamia vaatteita jaettiin vähävaraisille. Diakoniatoimikunnan puheenjohtaja Antti Poukkula toimi operaatio Villapaidan puheenjohtajana.¹⁸⁶

Diakoniatyöhön kuuluivat erilaiset vierailu- ja tervehdyskäynnit laitoksilla. Nämä olivat yleistyneet hiippakunnan tasolla huomattavasti 1950-luvulla ja etenkin sen loppupuolella. Vuonna 1955 Oulun hiippakunnan tuomiokapituli kehotti kiertokirjeessään panostamaan huoltolaitoksissa olevien sielunhoitoon. Kuusamossa vierailuja organisoivat sekä diakoniatoimikunta että rajaseutusisaret. Myös rauhanyhdistys oli mukana joillakin tervehdyskäynneillä, jolloin vierailun kohteessa järjestettiin yleensä seurat. Lisäksi eri kerhot saattoivat tehdä retkiä kunnalliskodille. Esimerkiksi vuonna 1964 seurakunnan vanhustenkerholaiset vierailivat kunnalliskodissa. Vuodesta 1969 lähtien sisar Naamanka alkoi käydä säännöllisesti tervehdyskäynneillä vanhainkodissa. Kyseessä oli todennäköisesti tuohon aikaan laajemmaltikin Oulun hiippakunnan alueella aloitetut syntymäpäiviin liittyneet tervehdyskäynnit vanhainkodeissa. Hän kävi vanhainkodissa noin joka toinen kuukausi, mutta seuraavana vuonna kaksi kertaa koko vuoden aikana. Joulukuussa 1969 myös Käylän rajaseutusisart

¹⁸² KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972.

¹⁸³ KKA II Cd: 2 Kertomus seurakunnan tilasta vuoden 1971 piispantarkastusta varten.

¹⁸⁴ Määttä 2004, 200–203.

¹⁸⁵ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972.

¹⁸⁶ KKA II Cd: 2 Kertomus seurakunnan tilasta vuoden 1961 piispantarkastusta varten; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1963–1964

oli mukana seurakunnan tervehdyskäynnillä kunnalliskodissa. Käylän piiristä Vuokko Pönttiö teki vanhainkotivierailuja kaksi kertaa vuoden 1970 lopussa. Papisto kävi pitämässä hartauksia edelleen kerran kuukaudessa kunnalliskodissa ja vanhainkodin valmistuttua myös vanhainkodissa. Sairaalassa hartauksia oli noin kerran viikossa yhdellä osastolla kerrallaan. Pyynnöstä käytiin myös muilla osastoilla.¹⁸⁷

Vanhustyö jatkui ja kehittyi edelleen 1960-luvulla. Kuusamossa järjestettiin vuosittain vähintään kaksi vanhusten kirkkopyhää. Joinakin vuosina sellainen järjestettiin myös Käylässä. Iin rovastikuntaa ajatellen seurakunta oli edistyksellinen, sillä vuonna 1961 rovastikunnan yhdeksästä seurakunnasta vain viidessä järjestettiin vanhusten kirkkopyhä. Kuusamo oli ainoa seurakunta, jossa se järjestettiin kaksi kertaa.¹⁸⁸ 1960-luvulla seurakuntien diakoniatyössä alkoi yleistyä vanhustenkerhotoiminta.¹⁸⁹ Käylässä vanhusten kerhotoiminta aloitettiin säännöllisesti vuonna 1962, jolloin kerhossa kävi 8–10 vanhusta. Kirkonkylällä vanhusten piiri käynnistettiin vuonna 1964. Kerhoihin kokoonnuttiin yleensä 1–4 kertaa kuukaudessa. Välillä saattoi olla muutamia kuukausia, jolloin kerhoja ei järjestetty lainkaan esimerkiksi rajaseutusisarten lomien ja äitiyslomien vuoksi. Vanhustenkerhon yhteydessä pidettiin myyjäisiä. Usein ne olivat joulun aikaan. Säännöllisempänä ja aktiivisempänä vanhusten kerhotoiminta alkoi vuonna 1971. Esimerkiksi Käylän piirissä oli tuolloin yhteensä 26 kerhokokoumista ja neljä muuta vanhuksille suunnattua tilaisuutta. Murtovaaran piirissä vanhusten kerhoja pidettiin vähemmän, vuosittain noin 15 kertaa. Murtovaaran piirissä ei ollut kerhotoiminnan lisäksi muita tilaisuuksia vanhuksille. Vuodesta 1970 lähtien seurakunnassa toimi kolmas vanhusten kerho mitä ilmeisimmin kirkonkylällä.¹⁹⁰

Käylässä rajaseutusisar alkoi pitää tyttökerhoa marraskuussa 1962. Kerhoon osallistui 16 tyttöä, jotka kokoontuivat yleensä kaksi kertaa kuukaudessa. Kerholaisilla ja pyhäkoululaisilla oli yhteinen joulujuhla, jonka järjestelyihin myös rajaseutusisaret osallistuivat. Tyttökerhotoiminta laantui 1960-luvun puolivälissä, kunnes sitä viriteltiin uudelleen vuosikymmenen lopussa. 1970-luvun alussa tyttökerhot toimivat molemmissa rajaseutupiireissä. Valtakunnallisesti lapsikerhotoiminta oli kuitenkin jo tällöin siirretty erilleen diakoniatyöstä. Kuusamossa seurakunnan omaa varsinaista päiväkerhotoimintaa ei vielä vuoteen 1972 mennessä ollut aloitettu. Pelastakaa lapset ry piti vuodesta 1970 alkaen lasten leikkikoulua kirkonkylän seurakuntatalolla. Sen johdosta seurakunnassa alettiin miettiä oman päiväkerhotoiminnan aloittamista. Pyhäkoulu-toimintaa oli seurakunnassa, mutta rajaseutusisaret osallistuivat siihen vaihtelevasti. Käylän piirin rajaseutusisar ei osallistunut siihen lainkaan. Murtovaaran piirissä sisar Naamanka alkoi osallistua

¹⁸⁷ KKA II Cd: 2 Kertomukset srk:n tilasta vuosien 1966 ja 1971 piispantarkastuksia varten; II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1961–1966; II Ded: Seurakuntasisarien kert. 1961–1972; Määttä 2004, 115, 122.

¹⁸⁸ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972; OMA IRA Dc:2 rovastikunnan diakoniavuosikertomus 1961.

¹⁸⁹ Määttä 2004, 114–115.

¹⁹⁰ KKA II De: 2 diakoniatietoja vuosilta 1967, 1971, 1972; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972; II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1961–1966; II Ded: Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

toimintaan vuonna 1966. Silloin hän piti pyhäkouluu kuusi kertaa, seuraavana vuonna jopa 17 kertaa. Vuodesta 1968 lähtien hän näyttää osallistuneen pyhäkouluopetukseen 2–3 kertaa vuodessa.¹⁹¹

Kehitysvammaisten ja heidän vanhempiensa kerhotoiminta käynnistettiin Kuusamossa vuonna 1968. Tuolloin rajaseutuisaret järjestivät muutaman kokoontumisen kirkonkylällä ja näiden lisäksi joulujuhlan. Samaa kehitystä tapahtui myös Kalajoen rovastikunnassa. Siellä niin kuin Kuusamossakin oli aiemmin keskitytty lähinnä vammaisten yksilökohtaiseen auttamiseen esimerkiksi hankkimalla sokeain kelloja. Kuusamossa kehitysvammaisten kerho oli rajaseutuisarien yhteistoimintaa, jota järjestettiin ainoastaan kirkonkylällä. Vuosina 1969 ja 1970 rajaseutuisar Naamanka oli mukana kehitysvammaisten lasten rippikoululeirillä. Rippikoululeiri kesti vuonna 1969 seitsemän vuorokautta ja vuotta myöhemmin 10 vuorokautta. Sokeiden ja kuurojen toimintaa oli jonkin verran vuodesta 1967 alkaen. Siitä lähtien järjestettiin vuosittain sokeiden joulujuhla, jonka järjestelystä vastasi Murtovaaran piirin rajaseutuisar Naamanka. Kuurojen tilaisuuksia oli kolmena vuonna: 1968 kuurojen tilaisuus, 1970 kuurojen jumalanpalvelus ja 1972 kuurojen päivä Kuusamossa.¹⁹²

Varsinaista nuorten ryhmätoimintaa käynnistettiin 1970-luvun alussa. Murtovaaran piirin alueella eli käytännössä kirkonkylällä nuorisopiiri kokoontui vuodessa jopa 35 kertaa. Käylän piirissä nuorten kerhotoimintaa ei ollut, mutta muita tilaisuuksia järjestettiin kaksi kertaa vuodessa. Vaikka nuorten toiminta käynnistyi Murtovaaran piirissä lupaavasti, lasten ja nuorten toiminta ja kokoontumiset olivat edelleen epäsäännöllisiä. Rippikoululaisia alettiin opettaa käytännön diakonia-toimintaan vuodesta 1965 lähtien. Rippikoululaiset autoivat kotitöissä jossakin leirin lähialueen taloissa. Vuonna 1965 siihen käytettiin aikaa yhteensä 21 tuntia ja vuotta myöhemmin 10 tuntia.¹⁹³

Diakoniaompeluseuratoiminta jatkui myös 1960-luvulla. Ompeluseuroja pidettiin sekä kirkonkylällä että ainakin Käylässä. Kemilän piirin rajaseutuisar ei osallistunut diakoniaompeluseuratoimintaan vuosina 1961–1965. Käylässä sen sijaan ompeluseuratoiminta oli aktiivista. Ompeluseuroja järjestettiin yhdessä paikallisen rauhanyhdistyksen kanssa. Hilma Karvosen ollessa sisarena Käylässä vuonna 1961 ompeluseuratoimintaa ei vielä ollut, mutta jo seuraavan vuoden tammikuussa Tyyne Höyhtyän (myöh. Rontti) tultua sisareksi järjestettiin kahdet yhteiset ompeluseurat rauhanyhdistyksen kanssa. Koko vuonna Käylän piirissä oli yhteensä 18 diakoniaompeluseurat, joissa sisar oli mukana. Toiminta jatkui samansuuntaisena koko 1960-luvun. Joinakin vuosina toiminta oli jopa vielä vilkkaampaa. Vaikka sisar vaihtui välillä, se ei

---

¹⁹¹ KKA II Ded: Seurakuntasisarien kert. 1961–1972; Ervasti 1981, 423; Malkavaara 2002, 223.

¹⁹² KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972; Määttä 2004, 116–119.

¹⁹³ KKA II Deb: 1 Diakonia-työkertomukset 1965–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

kuitenkaan vähentänyt hänen osallistumistaan ompeluseuroihin. Päinvastoin aivan vuosikymmenen lopussa osallistumiskerrat jopa lisääntyivät puoliväliin verrattuna. Murtovaaran piirissä sisar Naamanka osallistui säännöllisesti ompeluseuratoimintaan vuodesta 1969 lähtien. Tuona vuonna hän oli mukana ompeluseuroissa kahdeksan kertaa, seuraavana vuonna jo yli 20 kertaa. Vuoteen 1969 saakka seurakunnassa toimi kaksi diakoniaompeluseuraa. Seuraavasta vuodesta alkaen niiden määrä oli jo kymmenen ja kokoontumiskertoja yhteensä 36. Tässä mielessä kylien diakoniatoiminta vilkastui 1970-luvun alussa, vaikka diakoniakylätoimikuntien määrä väheni.¹⁹⁴

Leiritoiminta jatkui 1960-luvulle tultaessa. Vuosikymmenen alkupuolella järjestettiin parina vuonna äitileirejä, joillaa Käylän piirin rajaseutusisaret olivat mukana. Sen jälkeen seurakunnan järjestämä äitileiritoiminta loppui. Muutenkin leiritoiminta oli melko vähäistä. Sen sijaan Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys järjesti leiritoimintaa Käylässä. Myös sisar Rontti oli ohjaajana esimerkiksi SRK:n järjestämällä hiihtoleireillä vuosina 1962 ja 1966. Murtovaaran piirin sisar Naamanka oli mukana hiippakunnan äitileirillä vuonna 1967 kahdeksan päivän ajan. Seurakunnan lastenleiritoiminta käynnistettiin 1970-luvun alussa, jolloin molemmat rajaseutusisaret osallistuivat leirien pitämiseen. Esimerkiksi vuonna 1971 oli kaksi noin viikon mittaista lastenleiriä. Nuorten leiritoiminnassa Naamanka oli mukana vuonna 1972.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ KKA II De: 2 Diakoniatietoja vuosilta 1969–1972; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1966; II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972

¹⁹⁵ KKA II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

4. Diakoniatyön rahoitus ja Yhteisvastuukeräyksen tuotto

Taulukko 1: Diakoniaan käytetyt talousarviovarat ja vapaaehtoiset lahjoitukset (markkaa) vuosina 1963–1971¹⁹⁶

	Talousarvio	Vapaaehtoiset	yht. markkaa/euroa
1963	16449,46	1047,81	17497,27 / 33290,18
1964	19810,98	250	20060,98 / 38167,88
1965	21656,68	1627,89	23284,57 / 44301,06
1966	25480,45	1894,21	27374,66 / 52101,86
1968	37981,1	4291,45	42272,55 / 80427,46
1969	34654,01	3463,44	38117,45 / 72522
1970	41692,23	6958,56	48650,79 / 92562,66
1971	44063,63	13150,41	57214,04 / 108855,04

Diakoniatyöhön varatut talousarviovarat nousivat vuosittain 1960-luvulla. Vuoden 1963 summa noin 16 450 markkaa nousi yli kaksinkertaiseksi jo vuonna 1968. Vuonna 1971 diakonian talousarviovarat olivat jo noin 44 000 markkaa. Myös vapaaehtoiset lahjoitukset lisääntyivät kahta poikkeusta lukuun ottamatta vuosittain 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa. Merkittävin nousu oli vuodesta 1970 vuoteen 1971, jolloin lahjoitusten arvo nousi lähes kaksinkertaiseksi¹⁹⁷

Yhteisvastuukeräys oli edelleen diakoniatoimikunnan vastuulla. Siihen liittyen esimerkiksi vuonna 1963 Yhteisvastuukeräyksen kokous pidettiin kansanopistolla. Vuonna 1966 pidettiin erityinen Yhteisvastuujuhla, samoin vuosina 1969 ja 1970. Sisarista ainakin Naamanka oli näissä mukana. Yhteisvastuukeräyksen tuotto Kuusamossa oli 1960-luvun alusta 1970-luvun alkuun noususuuntainen. Vuonna 1962 keräys tuotti noin 110 000 mk (noin 2 200 euroa) ja vuonna 1964 noin 1 300 mk (noin 2 400 euroa). Vuonna 1966 Yhteisvastuukeräyksen tuotto oli noin 1950 mk (noin 3 100 euroa) ja vuonna 1970 noin 3 300 mk (4 400 euroa). Keräyksen tuotto asukasta kohden oli vuonna 1962 noin 5,6 mk (0,11 euroa). Vajaan kymmenen vuoden aikana tapahtui hienoista nousua, sillä vuonna 1970 tuoton määrä oli noin 0,17 mk (0,22 euroa) asukasta kohden.¹⁹⁸

Käylän rajaseutupiirin sisar Tyyne Rontti keräsi vapaaehtoisia lahjoituksia. Vuonna 1962 nämä lahjoitukset olivat 15 696 mk (n. 313 e). Seuraavana vuonna tapahtui notkahdus, kun kerätyt varat olivat noin 63 mk (n. 120 e). Vuonna 1964 kerätyt varat olivat jälleen samaa luokkaa

¹⁹⁶ KKA II De: 2 Diakoniatietoja vuosilta 1963–1971.

¹⁹⁷ KKA II De: 2 Diakoniatietoja vuosilta 1963–1971.

¹⁹⁸ KKA II Cd: 2 Kertomukset seurakunnan tilasta vuosilta 1962–1966 kirkolliskokousta varten, Kertomus seurakunnan tilasta vuoden 1971 piispantarkastusta varten; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1966.

kuin vuonna 1962 eli noin 176 mk (n. 304 e). Sen jälkeisistä rajaseutusisarien keräämistä lahjoituksista ei ole tietoa.¹⁹⁹

5. Avustustoiminta lisääntyy rajaseutusisarten tehtävissä

Rajaseutusisarien asiakasmäärissä tapahtui pientä muutosta 1960-luvulle tultaessa. Käylän piirin sisaren hoidossa olleiden asiakkaiden määrä laski jonkin verran edelliseltä vuosikymmeneltä. 1960-luvun puoliväliin saakka rajaseutusisaren asiakkaita oli keskimäärin vajaat 700 vuodessa. Murtovaaran piirissä vuosittainen asiakasmäärä pysyi ennallaan edelliseen vuosikymmeneen verrattuna ja oli edelleen keskimäärin yli kaksinkertainen Käylän piiriin verrattuna. Vuodesta 1966 asiakasmäärät kasvoivat molemmissa piireissä huomattavasti. Tuona vuonna Käylän piirissä asiakkaita oli jo noin 2 400 ja Kemilän piirissä melkein samaa luokkaa. Suurin asiakasmäärä Käylän piirissä oli vuonna 1968 jopa yli 3 000 asiakasta. Sen jälkeen asiakasmäärä laski, mikä johtui rajaseutusisarien vaihdoksista. Kemilän piirissä vuotuiseksi asiakasmääräksi vakiintui noin 2 000 henkeä.²⁰⁰ Kuusamossa toimivien sisarien asiakasmäärät olivat lähes poikkeuksetta suurimpia Iin rovastikunnan alueella tarkastelujakson aikana.²⁰¹

Asiakkaista suurin osa oli vielä vuonna 1966 sairaanhoitoa tarvitsevia. Sen jälkeen muulla tavalla avustettavien määrä kasvoi siten, että heitä oli huomattavasti enemmän kuin sairaanhoitoa tarvitsevia. Tähän ryhmään kuuluivat esimerkiksi taloudelliset avustukset ja sielunhoidolliset keskustelut. Esimerkiksi jo seuraavana vuonna avustettavia oli 400 enemmän kuin sairaanhoitoa tarvitsevia. Enimmillään ero oli vuonna 1970, jolloin muuten avustettavia oli melkein 1 000 enemmän kuin sairaanhoitoa tarvitsevia.²⁰² Samansuuntaista kehitystä oli tapahtumassa laajemminkin. Esimerkiksi Kalajoen rovastikunnassa oli samanlainen tilanne vuonna 1966, jolloin noin 40 % diakoniatyön asiakkaista oli muuta huoltoa tarvitsevia. Sen jälkeen sairaanhoitoa tarvitsevien määrä koko ajan väheni.²⁰³ Iin rovastikunnan vuoden 1970 diakoniavuosikertomuksessa todettiin, että huoltotyö oli alkanut muodostaa pääosan sisarten työstä eli oli päästy oikeaan suuntaan.²⁰⁴

Kehityksen mahdollisti osaltaan myös kunnallisen sairaan- ja terveydenhoidon voimistuminen. Kuusamossa toimi vuodesta 1963 lähtien kahdeksan terveystieteiden sairaala. Heitä oli yli kaksinkertainen määrä sodanjälkeiseen aikaan verrattuna. Lisäksi sairaalaa laajennettiin 1960-luvulla huomattavasti ja sen myötä sairaanhoitohenkilökuntaa lisättiin. Myös kodinhoitajien määrä

¹⁹⁹ KKA II Ded: 1 Rajaseutusisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²⁰⁰ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²⁰¹ OMA IRA Dc: 2 Iin rovastikunnan diakoniavuosikertomukset 1961–1970.

²⁰² KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²⁰³ Määttä 2004, 130, 229.

²⁰⁴ OMA IRA Dc: 2 Iin rovastikunnan diakoniavuosikertomus 1970.

kasvoi koko ajan. Rajaseutusisarilla ei ollut enää niin suurta vaatimusta toimia osana kunnan sairaanhoitoa.

Sairaanhoitoa sisarten tehtäviin kuitenkin edelleen kuului. Varsinaisen sairaanhoidon lisäksi sairaanhoidon tehtäviin kuuluivat edelleen myös potilaskuljetukset. Käylän piirissä niitä oli 1960-luvun alusta vuoteen 1972 noin 10–25 päivänä vuodessa, Kemilän piirissä huomattavasti enemmän. 1960-luvun alkupuolella niitä oli 24–36 päivänä vuodessa, vuosikymmenen puolenvälin jälkeen 39–66 päivää vuodessa. Potilaskuljetukset suuntautuivat pääasiassa Kuusamon sairaalaan. Muutamia potilaita käytettiin Oulussa ja yksi lapsi haettiin Helsingistä lastenklinikalta.²⁰⁵

Rajaseutusisarten tekemän huoltotyön sisältöä ei ole tarkemmin eritelty heidän laatimissaan vuosikertomuksissa. Todennäköisesti se on käsittänyt kaikkea muuta auttamista kuin sairaanhoitoa, kuten sielunhoitoa ja taloudellista auttamista. Sisarten avustustyössä vuosittaiset joulupaketit olivat edelleen yleinen avustusmuoto vanhuksille ja vähävaraisille. Ne olivat joko seurakunnan itsensä kustantamia tai muualta saatujen lahjoitusten välittämistä. Esimerkiksi vuonna 1969 Käylän rajaseutusisar Eila Kallunki keräsi perheiden osoitteita joulupaketteja varten ja lähetti niitä eteenpäin. Hän lähetti 14 perheen osoitteet Jokioisten kummiseurakunnalle, 34 perheen osoitteet Rajaseutuliiitolle ja kolmen perheen osoitteet Harjavallan maatalousnaisille. Lisäksi vuoden 1969 jouluksi Harjulan vanhustenkerho Lahdesta lähetti kymmenen joulupakettia jaettaviksi rajaseudun asukkaille. Murtovaaran piirissä jaettiin esimerkiksi vuonna 1968 joulupaketteja 44 perheelle. Paketteja toimitettiin edelleen ainakin Päivärinteen parantolaan ja B-mielisairaalaan.²⁰⁶

Lisäksi oli muunkinlaisia avustuksia, joista seuraavassa muutamia on esimerkkejä. Vuoden 1963 tammi- ja helmikuussa Käylän rajaseutusisar Rontti jakoi vaateapua operaatio Villapaidan ja kummikerhon puitteissa. Saman vuoden joulukuussa rajaseutusisar järjesteli ja jakoi lahjaksi saatuja vaatteita useiden päivien ajan. Tuona vuonna Käylän rajaseutupiirissä vaateapua sai yhteensä 47 perhettä. Vaatteiden jako jatkui seuraavana vuoden tammikuussa. Käylän piirissä Tyyne Rontti sai lokakuussa 1968 jaettavaksi 10 000 kg perunoita, joiden jaosta hän vastasi.²⁰⁷ Perunalahjoitus oli seurausta lähes koko Pohjois-Suomea kohdanneesta hallasta johtuneesta katovuodesta. Valtakunnallinen perunakeräys oli Ylitornion kristillisen kansanopinton rehtorin Lauri Impiön aikaansaama ja siinä oli mukana seurakuntia eri puolilta maata.²⁰⁸ Joskus avustuksissa jouduttiin kokemaan myös ikäviä yllätyksiä. Esimerkiksi vuonna 1970 Ruotsista oli lähetetty Käylään kahdeksan ”kollia” vaatteita. Pettymykseksi ne osoitautuivat kuitenkin erittäin likaisiksi ja koin pilaamiksi. Vaatteet jaettiin matonkuteiksi ja osa jouduttiin polttamaan.²⁰⁹

²⁰⁵ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²⁰⁶ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972.

²⁰⁷ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972

²⁰⁸ Määttä 2004, 200–201.

²⁰⁹ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1970.

Kuusamon seurakunnan rajaseutuisaret osallistuivat 1960-luvun alkupuolella aktiivisesti erilaisiin muualla järjestettäviin diakoniakokouksiin. Vähintään toinen oli mukana kokouksissa. Rovastikuntapäivä-nimitys ei ollut edelleenkään käytössä, sillä edelleen käytettiin nimitystä diakoniavuosikokous. Vuoden 1961 Iin rovastikunnan diakoniavuosikokous oli Pudasjärvellä. Siihen osallistui ainakin Käylän piirin sisar Karvonen. Seuraavan vuoden diakoniavuosikokous oli Taivalkoskella. Siihen osallistui puolestaan Murtovaaran piirin sisar Naamanka. Vuonna 1963 kokous oli Kiimingissä ja seuraavana vuonna Kuivaniemellä. Molemmat sisaret Naamanka ja Rontti osallistuivat näihin molempiin. Vuonna 1965 diakoniavuosikokous oli kolmannen kerran Kuusamossa ja siihen osallistui sisarista ainakin Tyyne Rontti. Myös vuosina 1966–1970 sisaret osallistuivat diakoniavuosikokouksiin lukuun ottamatta vuotta 1967. Vuosina 1971–1972 kumpikaan ei näytä osallistuneen niihin. Käylän piirin sisar näyttäisi olleen aktiivisempi rovastikunnan diakoniavuosikokouksiin osallistuja kuin Murtovaaran piirin sisar, sillä Naamanka oli vuosikokouksessa vain vuonna 1968, Käylän piirin sisar taas 1966 ja 1968–1970. 1960-luvun loppupuolelta alkaen sisaret osallistuivat Suomen kirkon sisarliiton (SKSL) kokouksiin ja opintopäiville. Vuonna 1968 Oulun osaston kokous pidettiin Kuusamossa. Hieman tätä ennen Kuusamoon oli perustettu SKSL:n alainen Karhunkäpäle-kerho. Lisäksi Tyyne Rontti osallistui vuonna 1962 Oulun hiippakunnan diakoniapäiville.²¹⁰

Koulutustilaisuuksiin osallistuminen oli myös vilkkaampaa kuin edellisellä vuosikymmenellä. Vuonna 1961 Käylän rajaseutuisar Hilma Karvonen oli seurakuntasisarten luentopäivillä. Vuonna 1963 SKSL:n opintopäivien lisäksi molemmat sisaret osallistuivat huhtikuussa Oulun sairaanhoitajaopistolla pidetyille ensiapu- ja toimintavalmiuskurssille. Seuraavan vuoden tammikuussa Rontti osallistui kaksipäiväiselle diakoniakurssille Oulussa. Rajaseutuisarien neuvotteluihin ja koulutuksiin osallistumiset olivat melko harvinaisia vuosina 1966–1972. Käylän piirin sisar Eila Kallunki osallistui rajaseutupastorien ja -sisarien neuvottelupäiville Mieslahden opistolla vuonna 1969. Samana vuonna hän osallistui lisäksi Pohjois-Suomen sisarten neuvottelupäiville Kemijärvellä. Seuraavana vuonna Kallunki osallistui huhtikuussa asessori Eero Heinosen luennolle ja kehitysvammatyön opintopäiville Oulussa. Näillä opintopäivillä oli mukana myös Murtovaaran piirin sisar Naamanka. Vuonna 1970 Naamanka osallistui ryhmätyön peruskurssille Oulussa.²¹¹ Tuolloin alettiin panostaa kehitysvammatyöhön ja pienryhmätoimintaan.

Rajaseutuisaret joutuivat työssään kulkemaan edelleen paljon matkoja. Suurin osa niistä tehtiin autolla. Jalan ja polkupyörälläkin kuitenkin vielä kuljettiin. Vuonna 1961 Naamanka teki työkäyntejä jalan tai polkupyörällä yhteensä 650, vuonna 1963 1 200 ja seuraavanakin vuonna vielä 1 000 kilometriä. Vuonna 1970 jalan ja polkupyörällä kuljetut matkat olivat enää yhteensä 50

²¹⁰ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²¹¹ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

kilometriä. Naamanka hankki itselleen auton vuonna 1961. Oulun diakonissalaitoksen johtaja totesikin, että Naamanka oli ensimmäinen rajaseutuisisar, jolla oli oma auto. Autosta tuli tärkeä apuväline rajaseutuisaren työhön. Vuosina 1961–1965 henkilöautokilometrit olivat enimmillään yli 15 000 vuodessa. Sen jälkeen henkilöautokilometrit laskivat runsaaseen 10 000:een ja vuonna 1965 runsaaseen 9 000:een. Henkilöauton lisäksi Naamanka käytti kulkemiseen jonkin verran linja-autoa, esimerkiksi vuosina 1963 ja 1964 noin 3 500 kilometriä vuodessa. Naamangalle matkakorvaukset maksoi seurakunta ja sen lisäksi asiakkaat. Kunnan sosiaalilautakunta avusti köyhempiä ihmisiä, jos he joutuivat käymään sisaren kanssa asiakäynneillä.²¹²

Toimistotyö alkoi lisääntyä rajaseutuisaren työssä 1960-luvun loppupuolella. Toimistotyöhön käytettyä aikaa listattiin vuosina 1966–1970. Vuonna 1966 Murtovaaran piirissä toimistotyöhön meni aikaa vuodessa vain 35 tuntia, vuotta myöhemmin jo noin 250 tuntia. Senkin jälkeen toimistotuntimäärät nousivat räjähdysmäisesti ja olivat vuonna 1969 jo yli 650 tuntia vuodessa. Sen jälkeen määrä laski hieman ja oli seuraavana vuonna noin 380 tuntia. Käylän piirissä toimistotyötä oli jo vuonna 1966 noin 300 tuntia, kahtena seuraavana vuonna noin 400 tuntia. Sen jälkeen toimistotyön määrä laski noin 340:een, kun työntekijät vaihtuivat ja sisaren virka oli muutamia kuukausia täyttämättä.²¹³

Käylän rajaseutuisaren Tyyne Rontin mukaan hänen työtään vaikeuttivat huonot kulkuyhteydet etenkin ennen kuin oma auto oli käytettävissä. Lisäksi vaikeutena oli, että Käylän kirkon diakoniatyön rahat olivat paikallisen rajaseututoimikunnan käytettävissä, ei diakoniatoimikunnan. Sen johdosta varojen käyttö oli vaikeaa ja monimutkaista. Työtä vaikeutti myös pitkä matka kirkonkylälle, missä olivat esimerkiksi esimies, sosiaalitoimisto ja sairaala.²¹⁴

6. Käylän diakoniakylätoimikunta aktiivisena rajaseutupiirinsä alueella

Diakoniakylätoimikuntia oli vuodesta 1962 lähtien 32. Niiden kanssa pidettiin vuosittain neuvottelutilaisuuksia. Vähintään kerran vuodessa järjestettiin myös sellainen neuvottelu, johon kutsuttiin edustajat kaikista diakoniakylätoimikunnista. Diakoniakylätoimikuntien jäsenet valittiin kinkereillä. Yleensä kylän diakoniatoimikunnassa oli 2–5 jäsentä. Kylätoimikuntien aktiivisuus vaihteli. Toiset toimivat aktiivisemmin kuin toiset. Aktiivisuuteen vaikuttavia tekijöitä oli muun muassa diakoniatyön tarpeen määrä kullakin kylällä. 1970-luvun alussa diakoniatoimikunnat

---

²¹² KKA II Ded: 1 Rajaseutuisisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972; S. Naamangan haastattelu 2.5.2012.

²¹³ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

²¹⁴ KKA II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972.

jätettiin muodostamatta sellaisille kylille, joissa niille ei ollut tarvetta tai ne eivät muutoin toimineet. Vuonna 1970 Kuusamon seurakunnan alueella oli enää 10 diakoniakylätoimikuntaa.²¹⁵

Erityisen aktiivinen diakoniakylätoimikunta oli Käylässä. Aktiivisuus johtui siitä, että se oli rajaseutupiirin keskuspaikka ja sen jäseniin kuuluivat sekä rajaseutuisar että rajaseutupastori. 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa diakoniatoimikunta piti vuosittain 1–6 kokousta. Käylän lisäksi diakoniakylätoimikunnan toiminta oli vilkasta toisen rajaseutupiirin keskuspaikassa Murtovaarassa. Oman kylätoimikunnan lisäksi rajaseutuisaret ottivat jälleen vuodesta 1969 lähtien osaa seurakunnan diakoniatoimikunnan kokouksiin. Molemmat sisaret osallistuivat lähes kaikkiin kokouksiin.²¹⁶

Käylän diakoniatoimikunnan kokouksissa päätettiin pääasiassa erilaisista avustusasioista, mutta myös rajaseutupiirin toimintaan liittyvistä asioista keskusteltiin ja päätettiin. Lisäksi toimikunta suunnitteli laitos- ja vanhustenkotivierailuja sekä vanhusten kirkkopyhätoimintaa. Merkittävimpiä avustuksia olivat erilaiset rakennusten rakentamisavustukset sekä korjaus- ja rakennustalkoot. Avustuskohteina olivat asuinrakennukset ja navetat. Eräälle suurperheelle anottiin Yhteisvastuurahastosta avustusta ja päätettiin laajentaa sen taloa, jotta se mahtuisi siihen paremmin asumaan. Rakennus- ja muita avustustalkoita oli runsaasti. Myös pienempiä avustuksia kuten lakanoita hankittiin niitä tarvitseville. Diakoniatoimikunta päätti myös yhdessä rajaseutuisaren kanssa Jokioisten kummiseurakunnan, Rajaseutuliiton ja muiden vapaaehtoisten lahjoittajien lahjoitusten kohdentamisesta.²¹⁷

Käylän diakoniatoimikuntaan kuului seitsemän jäsentä. Rajaseutupastori ja rajaseutuisar olivat itseoikeutettuja jäseniä. Heidän lisäksi toimikunnassa oli paikallisia aktiivisia maallikoita. Maallikkojäsenet olivat samat koko tarkastelujakson 1962–1972. He olivat Kalle Kallunki, Martti Niemelä, Heino Rontti, Martta Säkkinen ja Armas Tiermas. Rajaseutupastorit ja -sisaret sen sijaan vaihtuivat. Vuonna 1970 päätettiin diakoniatoimikuntaan pyytää jäseneksi Käylän terveyssisarta Ebba Ahosta. Hän suostui pyyntöön ja liittyi samana vuonna diakoniatoimikunnan kokoonpanoon. Toimikunnan jäsenmäärä kasvoi siis kahdeksaan. Vuonna 1970 keskusteltiin myös Käylän diakoniatoimikunnan luonteesta. Muut rajaseutupiirin diakoniakylätoimikunnat eivät toimineet yhtä aktiivisesti, mikä luonnollisesti johtui siitä, että Käylä oli piirin keskuspaikka ja sen kokouksiin ottivat osaa molemmat piirin työntekijät. Lokakuussa 1970 päätettiin, että Käylän diakoniatoimikunta toimisi rajaseutupiirin diakoniapäätötoimikuntana ja siihen kutsuttaisiin edustaja kaikista piirin diakoniakylätoimikunnista. Päätös ei kuitenkaan

²¹⁵ KKA II Ah: 1–2 Kinkeripäiväkirjat 1961–1970; II Cd: 2 Kertomus srk:n tilasta vuoden 1971 piispantarkastusta varten; II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1961–1972.

²¹⁶ KKA II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1961–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1961–1972;

²¹⁷ KKA II Deb: 1 Käylän diakoniatoimikunnan ptk:t vuosilta 1962–1972.

toteutunut, sillä kukaan kutsutuista muiden kylätoimikuntien edustajista ei saapunut seuraaviin kokouksiin.²¹⁸

---

²¹⁸ KKA II Deb: 1 Käylän diakoniatöimikunnan ptk:t vuosilta 1962–1972.

IV Tutkimustulokset

Kuusamo oli 1800-luvun lopussa köyhä maalaispitäjä Oulun läänissä Koillismaalla. Se oli monien katovuosien johdosta pitkään valtion antaman tuen varassa. Myös seurakunta oli taloudellisissa vaikeuksissa. Kuusamon seurakunta kuului Kuopion hiippakuntaan (vuodesta 1923 Oulun hiippakunta) ja Oulun rovastikuntaan (vuodesta 1900 Oulun tuomiorovastikunta). Vuonna 1932 Kuusamon seurakunta liitettiin Iin rovastikuntaan. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli kehotti ohjesäännössään vuonna 1893 seurakuntia perustamaan diakoniakassan. Ensimmäiset seurakunnat perustivat kassan jo saman vuoden puolella, Kuusamossa se perustettiin seuraavan vuoden kesällä.

Kuusamolaiset kokivat diakoniatoimen hyväksi ja tarpeelliseksi asiaksi, mutta käytännön toimet jäivät kassan perustamista lukuun ottamatta vähäiseksi. Kasaan kerättiin rahaa kirkossa luetuista yksityisistä kuulutuksista sekä yksityisiltä saatavilla lahjoituksilla. Varoja kertyi hyvin hitaasti, minkä vuoksi parin vuoden kuluttua päätettiin kerätä aiemmin kunnan vaivaishoitokassaan menneet 20 penniä jokaiselta kastetulta lapselta diakoniakassaan. Tämä keräysmuoto lopetettiin vuonna 1912, jonka jälkeen kassan varoja kartutettiin kuulutusmaksun lisäksi keräämällä kolehteja sekä muutamilla yksityisillä lahjoituksilla. Yli 20 vuotta kassan perustamisen jälkeen, vuonna 1916 kassassa oli rahaa vasta vajaat 900 markkaa, joka oli huomattavasti Oulun hiippakunnan keskiarvon alapuolella. Piispat kehottivat seurakuntaa tehokkaampaan toimintaan diakonia-asian eteenpäin viemiseksi, mutta kehotukset eivät tuottaneet tulosta.

Kuopion hiippakunnan ohjesäännössä kehoitettiin myös palkkaamaan seurakuntiin diakonisoja sairaanhoito- ja huoltotyöhön. Kuopion hiippakunnan ensimmäinen diakonissa palkattiin Joensuuhun vuonna 1895. Kuusamossa olisi ollut suuri tarve diakonissan palkkaamiseen, sillä pitäjässä ei tuolloin vielä ollut omaa lääkäriä eikä sairaanhoitajia. Ensimmäinen sairaanhoitaja kuntaan saatiin sairaalan valmistumisen yhteydessä vuonna 1908. Diakonissan palkkaamatta jättämisen taustalla oli ennen muuta taloudelliset syyt, mutta myös diakonia-asian ja yleensäkin terveydenhoitoasioiden vieraus 1800-luvun lopussa. Seurakunta esitti vuonna 1918 kunnalle, että nämä palkkaisivat yhdessä diakonissan, mutta kunta ei suostunut esitykseen, koska se oli saanut samana vuonna valtiolta tukea kiertävän sairaanhoitajan viran vakinaistamiseen.

1930-luvun lopussa ja 1940-luvun alussa Kuusamossa toimi yhteensä kolme diakonissaa. Näistä kahden palkan kustansi ja heidät oli lähettänyt Helsingin Rajaseututyö ry. Diakonissat toimivat useita vuosia Pohjois-Kuusamossa sairaanhoitajina. Lisäksi yksi diakonissa toimi kokeilumielessä syksyllä 1938 Oulun diakonissalaitoksen lähettämänä. Näitä lyhyitä jaksoja lukuun ottamatta Kuusamossa ei ollut diakonissaa vuoteen 1945 mennessä. Sama tilanne oli

monessa muussakin seurakunnassa Oulun hiippakunnassa, sillä esimerkiksi vuonna 1936 diakonissa oli vain 57 seurakunnassa 115:sta.

Kuopion hiippakunnan ohjesäännön mukaisia diakoniavuosikokouksia alettiin järjestää säännöllisesti vuodesta 1902 alkaen. Seurakuntien tuli lähettää vuosikokouksia varten raportit seurakunnan diakoniatoinen tilasta. Kuusamon kirkkoherra laiminlöi raporttien teon useana vuonna. Samantapaista laiminlyöntiä raporttien suhteen oli esimerkiksi Kainuun rovastikunnassa. Joinakin vuosina Kuusamon raporteissa mainittiin ainoastaan diakoniakassan varat; toisina puolestaan vedottiin seurakunnan huonoon taloudelliseen tilanteeseen tai yksinkertaisesti vain todettiin, että diakoniatointa ei ole. 1920-luvulla vähäistä diakoniaharrastusta perusteltiin sillä, että kuntaan oli jo saatu sairaanhoitohenkilökuntaa. Näin diakonia tai ainakin diakonissan toiminta nähtiin ensisijaisesti sairaanhoitona. Vuonna 1940 julkaistun Oulun hiippakunnan uuden diakoniaohjesäännön mukaan diakoniavuosikokouksista alettiin käyttää nimitystä rovastikuntapäivät, mutta käytännössä edelleen puhuttiin diakoniavuosikokouksista. Kuusamossa rovastikuntapäivät järjestettiin yhteensä kolme kertaa, vuosina 1949, 1955 ja 1965.

Sotavuosina kuusamolaiset kokivat monia vastoinkäymisiä ja menetyksiä. Alueita jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle, evakossa oltiin kahteen otteeseen ja jatkosodan aikana lähes kaikki Kuusamon rakennukset tuhottiin. Jälleenrakentaminen päästiin aloittamaan vuonna 1945 ja se kesti noin vuoteen 1952 saakka. Vuonna 1945 tapahtui merkittävä muutos Kuusamon seurakunnan diakoniatyössä, kun seurakuntaan saatiin kaksi rajaseutusisarta kirkon yhteisin varoin. Rajaseutusisaret tekivät pääasiassa sairaanhoitotyötä omissa piireissään Kemilässä ja kirkonkylällä. Siksi heidän tulonsa kuntaan oli merkittävä asia, vaikka Kuusamossa oli tuolloin tilapäisesti kuusi kiertävää sairaanhoitajaa. Seuraavana vuonna heitä oli enää yksi, minkä vuoksi rajaseutusisarten työpanos osana kunnan sairaanhoitoa oli hyvin merkittävä. Vuonna 1946 Kuusamossa oli lisäksi neljä terveystyöntekijää ja kolme vuotta myöhemmin viisi. Molemmat rajaseutusisaren virat olivat alusta saakka täytettyinä lukuun ottamatta Kemilän piirissä ollutta jaksoa 1948–1955, jolloin virka oli täyttämättä. Tärkeäksi rajaseutusisarien saamisen paikkakunnalle teki sekin, että sekä kunta että seurakunta olivat taloudellisissa vaikeuksissa. Molempia rasittivat kaikenlaisen puutteen lisäksi jälleenrakennushankkeet.

Kuusamon seurakuntaan perustettiin vuonna 1947 diakoniajohtokunta, johon valittiin 12 jäsentä. Näistä neljä oli seurakunnan työntekijöitä. Toimikunnassa oli naisennemmistö, sillä naisia oli yhdeksän ja miehiä kolme. Naisennemmistö säilyi koko tutkimusajanjakson ajan, vaikka diakoniatyöntekijöiden jäsenmäärä vaihtuikin. Diakoniatyöntekijäkunta piti vuosittain muutamia kokouksia, joissa se käsitteli ennen muuta avustusasioita. Merkittävimmät avustukset liittyivät rakennushankkeisiin. Talojen ja navettojen rakentamista tuettiin esimerkiksi järjestämällä talkoita ja hankkimalla rakennustarvikkeita. Lisäksi joitakin perheitä avustettiin esimerkiksi hevosen,

lypsykoneen ja uunin hankkimisessa. Muita avustuksia olivat muun muassa hautausavustukset, sairaala-avustukset, lääkeavustukset sekä avustukset ruokatarvikkeiden ostamista varten. Joulun aikaan diakoniatoimikunta toimitti yhdessä rajaseutusisarten kanssa joulupaketteja vähävaraisille seurakuntalaisille, vanhuksille sekä laitoksissa oleville kuusamolaisille. Joinakin vuosina paketteja lähetettiin myös vangeille. Seurakunnan diakoniatoimikunnan avustustoiminta oli hyvin vähäistä verrattuna kunnan avustustoimintaan, mutta diakoniatyölle oli kuitenkin tarvetta ja sillä oli oma paikkansa kunnan sosiaalipalveluiden täydentäjänä.

Diakonia-asiaa tehtiin seurakuntalaisille tutuksi kinkereillä. Niissä myös valittiin ensimmäiset diakoniakylätoimikunnat vuonna 1947. Kahden vuoden kuluttua seurakunnassa oli jo 20 kylätoimikuntaa. Kuusamo oli kylätoimikunta-asiassa hyvissä ajoin liikkeellä, sillä vielä vuonna 1952 esimerkiksi Iin rovastikunnassa diakoniakylätoimikunnat puuttuivat Yli-Iistä ja Ylikiimingistä. Kuusamossa oli vuosina 1957–1969 jopa 31 kylätoimikuntaa, joista osa toimi aktiivisemmin kuin toiset. Erityisen aktiivinen diakoniakylätoimikunta oli Käylässä, toisen rajaseutupiirin keskuspaikassa. Siellä toimikunta kokoontui vuodessa jopa kuusi kertaa ja avusti merkittävästi alueensa ihmisiä. Se oli eräänlainen Pohjois-Kuusamon ”diakoniapäätöimikunta”.

Diakoniatoimikunta organisoi Kuusamon seurakunnan diakoniatyötä yhdessä kirkkoherran kanssa. Kirkkoherra myös toimi diakoniatoimikunnan puheenjohtajana. 1940-luvulla sen toiminta keskittyi lähinnä avustusten jakamiseen. 1950-luvun puolivälissä diakoniatyössä aloitettiin äitileiritoiminnan tukeminen, ja vuosikymmenen loppupuolella järjestettiin ensimmäinen vanhusten kirkkopyhä. Vanhusten kirkkopyhätoiminta oli Oulun hiippakunnassa alkanut jo vuonna 1952, mutta silloin kirkkopyhä oli järjestetty vain 12 seurakunnassa. Kirkkopyhä vakiintui yleiseksi toimintamuodoksi hiippakunnassa juuri samoihin aikoihin kuin se Kuusamossakin aloitettiin. 1950-luvun lopussa seurakunta osallistui yhdessä kunnan, Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisosaston ja Rajaseudun ystävät ry:n kanssa aliravittujen lasten kesäsiirtolan ylläpitoon Kuusamon Nilon kansakoululla. Vuonna 1959 siirtolassa oli 60 ja seuraavana vuonna jo 120 lasta.

1960-luvulla alettiin yleisesti panostaa kunnan ja seurakunnan yhteistyöhön avustustyössä. Kuusamossakin diakoniatoimikunnassa oli sosiaalilautakunnan edustaja. Lisäksi rajaseutusisaret pitivät yhteyttä terveystieteisiin ja saivat heiltä tietoa apua tarvitsevista. Sisarten itsensä huomaama avuntarve ilmeisesti oli vähentynyt, mikä kuvaa sitä, että kunnan tilanne alkoi muutenkin parantua sodan jäljiltä. Samoin 1960-luvulla kehitettiin vanhustyötä aloittamalla vanhustenkerhotoiminta. Lapsityössä aloitettiin tyttökerhojen pito. Lapsityötä ei ollut eriytetty vielä omaksi työalaksi Kuusamossa vuoteen 1972 mennessä, vaikka muualla sellaista kehitystä oli tapahtunut jo 1960-luvun lopulla. Kehitysvammaisten ja muuten vammaisten kerhotoimintaa ja muuta toimintaa käynnistettiin 1960-luvun lopulla. Lisäksi kehitysvammaisille pidettiin oma rippikoululeiri vuosina 1969–1970. Kuusamon seurakunnan diakoniatyö kehittyi siis

vuosikymmenien kuluessa yleisen kehityksen mukaisesti. Uudet toimintamuodot ja järjestelyt eivät olleet Kuusamossa käytössä välttämättä ensimmäisten joukossa, vaan uusia toimintamuotoja käynnistettiin pienellä viiveellä verrattuna esimerkiksi Oulun hiippakunnan keskeisiin seurakuntiin.

Rajaseutuisarten päätehtävänä etenkin alkuvaiheessa oli sairaanhoito, vaikka Oulun hiippakunnan diakoniaohjesäännössä ensimmäiseksi tehtäväksi nimettiin ”pyhäkoulun, nuorisokerhojen, ja hartauskokousten pitäminen kyläkunnissa” ja vasta viimeisenä kohtana köyhien ja sairaiden hoitaminen. Kuusamossa oli kuitenkin välttämätöntä tehdä pelkästään sairaanhoitotyötä, sillä sille oli niin suuri tarve. Kuusamon rajaseutuisarten asiakasmäärät olivat lähes koko tutkimusjakson hiippakunnan suurimpia. Sairaanhoito oli seurakuntasisarten päätehtävänä kaikkialla muuallakin. Silloin kun aikaa sairaanhoidolta jäi, Kuusamon rajaseutuisaret saattoivat auttaa muillakin tavoin, kuten ompelemalla vaatteita. Pyhäkoulutyötä sisaret tekivät alussa hyvin vähän, ainoastaan 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Sen sijaan ohjesäännössä mainittuja tyttökerhoja rajaseutuisaret pitivät jonkin verran jo 1940-luvulla, mutta sekin toiminta oli epäsäännöllistä. Raamattupiirejäkin kokeiltiin. Äitileirien vetäminen ja tervehdyskäynnit laitoksiin tulivat 1950-luvun loppupuolella uutena alueena rajaseutuisarien tehtäviin.

1960-luvulla sairaanhoito väheni sisarten tehtävissä. Tilalle tuli muuta huoltotyötä sekä ryhmätoimintaa. Vuodesta 1967 lähtien sairaanhoitoasiakkaiden määrä oli jo pienempi kuin muuta huoltoa, esimerkiksi sielunhoitoa ja taloudellista tukea tarvitsevien asiakkaiden määrä. Vanhustenkerhot ja tyttökerhot tulivat 1960-luvun alkupuolella rajaseutuisaren työnkuvaan ensin Käylän piirissä. Murtovaaran piirissä vanhustenkerho aloitettiin vuonna 1964. Pyhäkoulutyöhön Murtovaaran piirin sisar osallistui vuodesta 1966, Käylän piirin sisar ei näyttäisi osallistuneen lainkaan. Käylän piirin sisar sen sijaan osallistui säännöllisesti ompeluseuratoimintaan. Murtovaaran piirissä rajaseutuisar aloitti ompeluseurojen vetämisen vuonna 1969. 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alku olivat muutenkin vilkasta diakoniatyön kehittämisen aikaa. Kehitysvammaisten ja muuten vammaisten sekä nuorten ryhmätoiminta aloitettiin, mistä johtui, että sairaanhoidon panos sisarten työssä väheni edelleen. Toki sille antoi mahdollisuuden myös kunnan sairaanhoidon voimistuminen.

Vuonna 1894 perustettu diakonaattikassa ilmeisesti lakkautettiin vuonna 1949, mutta jo seuraavana vuonna perustettiin diakoniatili säästöpankkiin. Tilille kerättiin rahaa kolehdeilla ja Yhteisvastuukeräyksellä. Myöhemmin todennäköisesti sama tili toimi seurakunnan omana katastrofirahastona. Talousarviovaroja diakoniatyöhön alettiin myöntää vuonna 1947. Varat olivat kirjanpidossa käyttövarojen yhteydessä. 1950-luvun loppupuolella talousarviomäärärahat olivat noin 150 000 markkaa (3 300 euroa). Asukaslukuun suhteutettuna summa oli Iin rovastikunnan

toiseksi pienin. 1960-luvun alkupuolella diakoniamäärärahat olivat jo huomattavasti suuremmat ja kasvoivat koko ajan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Vuonna talousarviomääräraha oli noin 16 500 markkaa (31 392,78 euroa), vuonna 1971 se oli jo noin 44 000 markkaa (54 406,39 euroa). Taloudellisesti rasittavat rakennusprojektit alkoivat olla takanapäin ja varallisuus alkoi hiljalleen kasvaa. Vuonna 1972 päätettiin viimein oman seurakuntasisaren viran perustamisesta vuoden 1973 alusta alkaen.

Liite: Rajaseutuisaret ja heidän toimintapiirinsä Kuusamossa 1945–1972.²¹⁹

Toini Piirainen	1945–1946	Kemilä
Betty Niva	1945–1946	Kirkonkylä
Eeva Kärkkäinen	1946–1948	Kirkonkylä
Annikki Kestilä	1947–1948	Kemilä
Siiri Pulkkinen	1948–1951	Kirkonkylä
Helvi Pahkala	1951–1954	Kirkonkylä
Sylvi Naamanka	1954–	Kirkonkylä / Kemilä / Murtovaara
Vilma Jussila	1955–1956	Kirkonkylä
Leea Vainio	1956–1958	Kirkonkylä / Ylä-Suininki
Hilma Karvonen	1958–1961	Ylä-Suininki / Käylä
Tyyne Rontti	1961–1969	Käylä
Eila Kallunki	1969–1970	Käylä
Vuokko Rautio	1970–1972	Käylä
Suoma Tyrväinen	1972–	Käylä

Taulukoiden luettelo

1. Kuusamon seurakunnan diakoniakassan varat 1901–1946 (s. 22)
2. Diakoniaan käytetyt talousarviovarat ja vapaaehtoiset lahjoitukset (markkaa) vuosina 1963–1972 (s. 68)

---

²¹⁹ KKA II Deb: 1 Diakoniatyökertomukset 1948–1972; II Ded: 1 Rajaseutuisarien kert. 1945–1966; II Ded: 2 Seurakuntasisarien kert. 1955–1972; Ervasti 1981, 333.

Lyhenteet

hpk.	hiippakunta
IRA	Iin rovastikunnan arkisto
JoKK	Itä-Suomen yliopiston kirjasto, Joensuun kampuskirjasto
Khallohj.	Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia
KKA	Kuusamon kirkonarkisto
KkaA	Kuusamon kaupungin arkisto
K kiertok.	Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet
KkkA	Kuusamon kuntakokouksen arkisto
MLL	Mannerheimin lastensuojeluliitto
O kiertok.	Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet
OMA	Oulun maakunta-arkisto
OYHL	Oulun yliopiston historian laitos
ppk.	pappeinkokous
ptk.	pöytäkirja
SKSK	Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto
SKSL	Suomen kirkon sisarliitto
SPR	Suomen Punainen Risti
SRK	Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys ry
kert.	toimintakertomus / vuosikertomus

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kuusamon kirkonarkisto	KKa
Kuusamon kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1890–1956, 1957–1967, 1968–	I C a-b: 5
Kinkeripäiväkirjat 1939–1959	II Ah: 1–2
Piispantarkastusten pöytäkirjat 1905–2000	II Cd: 2
Tilastot ja vuosikertomukset 1961–1984	II De: 2
Diakoniatyökertomukset 1948–1976	II Deb: 1
Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten 1942–1976	II Dd: 1
Rajaseutuisarien kuukausi- ja vuosikertomukset 1945–1966	II Ded: 1
Seurakuntasarisien toimintakertomukset 1955–1982	II Ded: 2
Kirkollisten viranomaisten kirjeet ja päätökset 1906–1972	II Ea:7
Kassan tulojen erityisluettelo 1910–1934	III Gla: 1
Kuusamon kaupunginarkisto	KkaA
Terveystoimikunnan pöytäkirjat 1940–1949	III 15 Ca: 1
Huoltolautakunnan pöytäkirjat 1948–1957	III 16 Ce: 1
Sosiaalilautakunnan tilastojen ja vuosikertomusten toisteet vuosilta 1948–1972	III 16 Dc: 15
Kunnansairaalan toimintakertomukset 1959–1971	III 43 Db: 1
Terveystoimikunnan vuosikertomukset 1945–1971	III 15 Dd: 1
Oulun maakunta-arkisto	OMA
Iin rovastikunnan arkisto	IRA
Viisivuotiskertomukset seurakunnan tilasta 1932–1967	Dc: 1
Diakoniavuotiskertomukset 1932–1970	Dc: 2
Kuusamon kuntakokouksen arkisto	KkkA
Kuntakokouksen pöytäkirjat 1911–1925	Ca: 5
Oulun tuomiokapitulin arkisto	OTA
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1944–1972	Ca 94–122
Saapuneet kirjeet 1900–1939	Ea: 180–367

Painetut lähteet

Heliövaara, O. K.

1957 Oulun hiippakunta 1952–1956. Oulu.

1962 Oulun hiippakunta 1957–1961. Oulu.

Kirkkohallituksen ohjeet

1949–1960 Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia. Helsinki.

K kiertok.

1886–1923 Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet. Kuopio / Oulu.

Malmivaara, Väinö

1947 Oulun hiippakunta 1942–1946. Oulu.

O kiertok.

1923–1944 Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet. Oulu.

Oulun hpk. ppk. ptk.

1942 Pöytäkirja tehty Oulun hiippakunnan papiston kahdeksansatoista lakimääräisessä pappeinkokouksessa Oulussa 6–8 p:nä 1942 sekä liitteet. Oulu 1943.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kaiku 1942

Tervehdys Oulun diakonissakodista 1938

Haastattelut

2.5.2012 Sylvi Naamanka. Entinen Kuusamon seurakunnan rajaseutusisar. Haastattelija Heikki Korva.

Kirjallisuus

Ervasti, Seppo

- 1978 Kuusamon historia. – Kuusamon historia I. Kuusamo.
1981 Kuusamon seurakunnan kolme vuosisataa. – Kuusamon seurakunnan historia.
Kuusamo.
1997 Johdatus Kuusamon historiaan. Kuusamo.

Kyllönen, Matti

- 2008 Luonto, leipä ja valta. Oulu.
2010 Vanhoillislestadiolaisia, vanhasuomalaisia ja maalaisliittolaisia. Oulu.

Laine, Antti

- 2003 Suomi sodassa. – Suomen historian pikkujättiläinen. Päätoim. Seppo Zetterberg.
Porvoo.

Malkavaara, Mikko

- 2000 Yhteisvastuukeräyksen historia. – Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta. Pieksämäki.
2002 Sodasta laman kynnykselle - Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa.
– Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen.
Jyväskylä.

Manninen, Turo

- 1998 Pohjoisen Suomen sairaanhoidon historia. Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin
julkaisuja 3/1998. Oulu.

Mustakallio, Hannu

- 2001 Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916. Oulun
diakonissalaitoksen tieteellisiä julkaisuja 2. Oulu.
2002 Köyhät, sairaat ja kirkko - Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle.
– Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen.
Jyväskylä.
2009 Pohjoinen hiippakunta. Kuopion - Oulun hiippakunnan historia 1850–1939. Helsinki.

Määttä, Timo

2004 ”Sinne, missä hätä on suurin.” Lakisääteinen diakoniatyö Kalajoen rovastikunnassa 1944–1982. SKHST 192. Diss. Helsinki. Helsinki.

Penttinen, Liisa

2007 Diakoniatyö Kuopion kaupunki- ja maaseurakunnassa 1893–1926. Kirkkohistorian pro gradu -työ. JoKK.

Pesonen, Niilo

1980 Terveiden puolesta sairautta vastaan. Porvoo.

Poukkula, Antti

1978 300-vuotisen Kuusamon seurakunnan paimenten kronikka. Kuusamo.

Talonen, Jouko

2005 Leinonen, Hannes (1916–1986). Oulun piispa, lestadiolaisvaikuttaja. – Suomen kansallisbiografia 6. Studia Biographica 3: 6. Hämeenlinna.

Törmänen, Tuomo Tapio

2011 ”Herra armahtakoon kallista isänmaatamme ja rajaseudun kansaa!” Kuusamon rajaseurakunta talvisodassa 1939–1940. – Talvisota kokemuksena. Toim. Kari Alenius & Olavi K. Fält. Studia historica septentrionalia 63. Rovaniemi.